

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI**

**ISPARTA HALİL HAMİT PAŞA İL HALK
KÜTÜPHANESİ'NDEN SEÇİLEN YAZMA
ESERLERDE GÖRÜLEN TEZYİNİ UNSURLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Sema ETİKAN**

**HAZIRLAYAN
Ayşe FALAK
1030403009**

ISPARTA – 2013

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

ISPARTA HALİL HAMİD PAŞA İL HALK
KÜTÜPHANESİ'NDEN SEÇİLEN YAZMA ESERLERDE
GÖRÜLEN TEZYİNİ UNSURLAR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Sema ETİKAN

Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN

Doç. Dr. Filiz N. ÖLMEZ

Doç. Dr. Sema ETİKAN

.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....
.....

Savunma Sınavı Tarihi

.....02.05.2013.....

Yrd.Doç.Dr. A. Şerki DUYMAZ
Güz. Sant. Enst. Müdürü

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (A.B.S/2013).

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Ayşe FALAK

İmzası

ÖNSÖZ

Yazma eserler, Türk tarihinin günümüz insanına hediye ettiği bilimsel ve sanatsal özellikleri olan önemli kaynaklardır. Türklerin İslamiyet'i kabulü ile her bakımdan büyük bir gelişme gösteren ilim ve sanat hem kültürel hem de estetik açıdan büyük bir önem arz etmektedir.

Türk kültür ve medeniyetinin şaheserleri arasında yer alan el yazmaları geçmişten bugüne, kitaba verilen değer ve saygının ifadesi olarak gelişmiştir. Matbaanın icadından önce dini, edebi ve ilmi konularda yazılan tüm kitaplar elle yazılarak, cildinden hattına ve hatta süslemesine kadar büyük bir ustalıkla sanat eseri haline getirilmiştir. Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerimler başta olmak üzere Delâilü'l-Hayratlar, En'âm-ı Şerifler, Risaleler, Divanlar, vb. eserlerin en güzel şekilde bezenmesi Türk sanatkârlarının amacı haline gelmiştir.

Türkiye'de Üniversite ile Araştırma Kütüphaneleri, Özel Kütüphanelerin, Milli Kütüphanenin ve Halk Kütüphanelerinin arşiv, müze ve özel koleksiyonların çoğunda yazma eser bulunduğu herkes tarafından bilinmektedir. Günümüzde bu yazma eserler, Süleymaniye Kütüphanesi, Topkapı Sarayı, Milli Kütüphane, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Halk, Bölge Yazma ve Üniversite Kütüphaneleri gibi değişik bilgi merkezlerinde muhafaza edilmektedir. Türkiye'de toplam on dört yazma eser kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphanelerden, Süleymaniye ve Konya Bölge Yazma Eserler olmak üzere, ikisi de bölge kütüphanesi olarak hizmet vermektedir.

Isparta Halil Hamit Paşa İl Halk Kütüphanesinde kayıtlı bulunan el yazması eserler, uygun koşulların bulunmaması ve Burdur İl Halk Kütüphanesinin sel basması sonucu çok değerli yazma eserlerin zarar görmesi sebebi üzerine 1994 tarihinde Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilmiştir.

Isparta Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan yazma eserlerin arasında özellikle tezhipli eserlerin olması ve tezhiplerinin şimdiye kadar ele alınıp incelenmemiş olması nedeniyle araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Bu konuda bana çalışma olanağı veren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Sema ETİKAN'a, tez çalışmam süresince değerli katkılarını esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN'e, sabır ve anlayışları için aileme, emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşe FALAK, ISPARTA 2013

ÖZET

ISPARTA HALİL HAMİD PAŞA İL HALK KÜTÜPHANESİ' NDE SEÇİLEN YAZMA ESERLERDE GÖRÜLEN TEZYİNİ UNSURLAR

Ayşe FALAK

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü,
Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Yıl: 2013

Danışman: Doç. Dr. Sema ETİKAN

1984 yılında faaliyete geçen Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Anadolu'nun birçok yerinde uygunsuz şartlarda depolanan el yazması eserleri bir merkezde toplamak amacıyla kurulmuştur. Türkiye'nin ikinci büyük yazma eserler kütüphanesi olan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Anadolu'nun en kapsamlı koleksiyonlarını bünyesinde bulundurmaktadır. Bu koleksiyonlardan biri de Isparta Halil Hamid Paşa Kütüphanesi koleksiyonudur. Kütüphanede bulunan 1137 adet el yazması eser Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine aktarılmıştır. Bu el yazması eserlerden tezhipli eser sayısı 130 dur. Bunların ise 20 adedi dini eserdir. Çalışmada da bu tezhipli el yazması dini eserlerde görülen tezyini unsurlar incelenmiştir. Eserlerin cilt ve tezhipli sayfalarının; malzeme, renk, motif ve kompozisyonunu içeren bezeme özellikleri açısından incelenmesi sonucunda, bunların 3 tanesinde yer alan tezhipli sayfalarda 15. ve 16. yüzyıl üslubunun hakim olduğu görülmüş, 8 tanesinin ise 18. ve 19. yüzyılın süsleme özelliklerini gösterdiği belirlenmiştir. Diğer eserlerin tarihi belli değildir. Ancak kullanılan kâğıt filigranlarına göre 18 yüzyıla ait eserlerle benzerliği olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazma Eserler,
Tezhip

ABSTRACT

THE DECORATIVE ELEMENTS OF THE HANDWRITTEN MANUSCRIPTS ELECTED FROM HALİL HAMİT PASA PUBLIC LIBRARY IN THE CITY OF ISPARTA

Ayşe FALAK

Süleyman Demirel University, Institute of Fine Arts,
Traditional Turkish Handcrafts Department, Master Thesis

Year: 2013

Supervisor: Doç. Dr. Sema ETİKAN

Konya Regional Manuscripts Library was established to gather the manuscripts which were kept in inconvenient conditions in one center in 1984. Konya Regional Manuscripts Library, which is the second biggest Manuscripts library in Turkey, has the most comprehensive collections of Anatolia. One of these handiworks is the collection of Isparta Halil Hamid Pasha Library. 1137 piece of handwritten manuscripts which was in the library, had been transferred to the Konya regional Manuscripts Library. The number of the gilded handiworks, just in library collection, is 130. The 20 pieces of these gilded handiworks are religious. In this study, decorative components and gilding characteristics of these religious handiworks has been studied.

As a result of the examination of gilded pages and cover of gilded handwritten manuscripts in terms of decorative characteristics such as motif/figure, material, colour and composition, the gilded pages in the 3 pieces of handwritten manuscripts contain features of 15th and 16th century, however it has been determined that 8 pieces of handwritten manuscripts contain decorative features of 18th and 19th century. The history of the other handwritten manuscripts is unknown but according to watermarked paper characteristics they contain similarity to handwritten manuscripts of 18th century.

Key Words: Konya regional Manuscripts Library, handwritten manuscripts/
handiworks/ handicrafts, gilded handwritten manuscripts

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	5
1. ISPARTA HALİL HAMİD PAŞA KÜTÜPHANESİ ve EL YAZMALARI ...	5
1.1. Isparta Halil Hamid Paşa ve Kütüphanesi.....	5
1.2. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi.....	9
1.3. El Yazmaları	12
1.3.1. El Yazmalarının Konuları	14
1.3.2. El Yazmalarında Kullanılan Malzemeler.....	16
1.3.3. El Yazmalarında Tezhipli Alanlar	22
1.3.4. El Yazmalarında Tezhip Yapım Teknikleri	23
II. BÖLÜM	27
2. TÜRK KİTAP SANATLARI.....	27
2.1. Cilt Sanatı.....	27
2.1.1. Malzemelerine Göre Ciltler;	28
2.2.2. Bezeme Tekniklerine Göre Ciltler;	31
2.2. Hat Sanatı	37
2.3. Tezhip Sanatı.....	40
III. BÖLÜM.....	51
3. ISPARTA HALİL HAMİD PAŞA İL HALK KÜTÜPHANESİ'NDEN SEÇİLEN TEZHİPLİ YAZMA ESERLER KATOLOĞU	51
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA	185
EKLER.....	190
ÖZGEÇMİŞ.....	194

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ş.	: Anonim Şirket
b.	: Bin
BYEK	: Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
C.	: Cilt
DB	: Devlet Bakanlığı
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Fak.	: Fakülte
H.	: Hicri Yıl
Hk	: Halil Hamid Paşa Kütüphanesi
Hz.	: Hazreti
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.M.M.	: Konya Mevlana Müzesi
Ltd.	: Limitet
M.	: Miladi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan Sonra
M.S.Ü.	: Mimar Sinan Üniversitesi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
No.	: Numara
Ord.	: Ordünaryüs
öl.	: Ölümü
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.K.	: Süleymaniye Kütüphanesi
SDÜ.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
Sos.	: Sosyal
Sos. Bil. Enst.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.S.M.E.H.	: Topkapı Sarayı Müzesi Emanetler Hazinesi
T.S.M.K.	: Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi
TÜYATOK	: Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu
v.	: Varak
vd.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi Eski Binası (Falak; 2013).....	7
Şekil 2: Halil Hamit Paşa Kütüphanesi Yeni Binası (Falak; 2013).....	8
Şekil 3: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, (www.konyayazmakutup.gov.tr)	9
Şekil 4: Cilt Kabının Bölümleri. (Özen, 1998: 4).....	28
Şekil 5: BYEK 3918 Envanter No'lu Deri Cilt Kapak Örneği.....	29
Şekil 6: T.S.M. E.H. 2851 Miklep ve lake cildin dış kapağı (Özen, 1990: 79).....	29
Şekil 7: Çeharkuşe Kumaş Cilt Örneği (Özen, 1998: 88).....	30
Şekil 8: Ebru Cilt Kapağı Örneği (Derman, 2000: 98).....	30
Şekil 9: Murassa Cilt Kabı Örneği (Özen, 1998: 68)	31
Şekil 10: 1475 tarihli Divan adlı kitabın cilt kabının içi.....	35
Şekil 11: Ahmed Karahisari Kur'an-ı Kerim, T.S.M.K. 5, (Derman, 1999: 8).....	47
Şekil 12: 1 No'lu Eser (Kur'an-ı Kerim)'in Cilt Kabı.....	52
Şekil 13: 1 No'lu Eser (Kur'an-ı Kerim)'in Cildinin İç Kabı.....	52
Şekil 14: 1 No'lu Eserin Cilt Kabının Şeması.	53
Şekil 15: 1 No'lu Eserin Cilt Kabının Kanaviçe ve Desen Çizimi.	54
Şekil 16: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfası.....	54
Şekil 17: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfasının Ayrıntısı.	55
Şekil 18: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfasının ½ Şeması.	56
Şekil 19: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	57
Şekil 20: 1 No'lu Eserin Kerim'in Sure Başlı Tezhipleri.	57
Şekil 21: 1 No'lu Eserin Sure Başlı Tezhibinin Desen Şeması.	58
Şekil 22: 1 No'lu Eserin Sure Başlı Tezhibinin Desen Çizimi.....	58
Şekil 23: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfası.	59
Şekil 24: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfası Ayrıntısı.	59
Şekil 25: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfasının Desen Şeması.	60
Şekil 26: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	61
Şekil 27: 1 No'lu Eserin Hatim duası Sayfası.	61
Şekil 28: 2 No'lu Eser (Câmius-Sahih)'in Cilt Kabı.	63
Şekil 29: 2 No'lu Eserin Serlevha Tezhibi ve Fihrist Sayfası Tezhibi.	63
Şekil 30: 2 No'lu Eserin Cilt Kabının Şeması.	64
Şekil 31: 2 No'lu Eserin Cilt Kabının Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	65
Şekil 32: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibi.	66
Şekil 33: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	66
Şekil 34: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.	67
Şekil 35: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.	68
Şekil 36: 2 No'lu Eserin Serlevha Sayfası Tezhibi.....	68
Şekil 37: 2 No'lu Eserin Serlevha Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.	69
Şekil 38: 2 No'lu Eserin Serlevha Tezhibinin Desen Şeması.....	71
Şekil 39: 2 No'lu Eserin Serlevha Tezhibinin Desen Çizimi.	72
Şekil 40: 3 No'lu Eser (Müzekkiyün-Nüfus)'un Cilt Kabı.....	74
Şekil 41: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	74
Şekil 42: 3 No'lu Eser (Müzekkiyün-Nüfus)'un Cilt Kabının Şeması.....	75
Şekil 43: 3 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.....	76
Şekil 44: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	77
Şekil 45: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfasının Desen Şeması.	78
Şekil 46: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çiziminin Kanaviçesi.	78

Şekil 47: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	79
Şekil 48: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Halkari Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	79
Şekil 49: 4 No'lu (Behcetül-Fetâvâ)' nın Cilt Kabı.....	81
Şekil 50: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	81
Şekil 51: 4 No'lu (Behcetül-Fetâvâ)' nın Cilt Kabinin Şeması.....	82
Şekil 52: 4 No'lu Eserin Cilt Kabinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	83
Şekil 53: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	84
Şekil 54: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	85
Şekil 55: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	86
Şekil 56: 5 No'lu (En-Neşr fi Kıraatil-Aşr)' ın Cilt Kabı.....	88
Şekil 57: 5 No'lu (En-Neşr fi Kıraatil-Aşr)' ın Cildin Yan Kâğıt ve İç Kabı.....	88
Şekil 58: 5 No'lu Eserin Cilt Kabinin Desen Şeması.....	89
Şekil 59: 5 No'lu Eserin Cilt Kabinin Desen Çizimi.....	90
Şekil 60: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	91
Şekil 61: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	91
Şekil 62: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	92
Şekil 63: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Kanaviçesi Çizimi.....	93
Şekil 64: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	93
Şekil 65: 6 No'lu (Es-Sevadül-Azam)'ın Cilt Kabı.....	95
Şekil 66: 6 No'lu Eserin Fasil Baş Tezhipleri.....	95
Şekil 67: 6 No'lu Eserin 55-b Sayfasının Fasil Baş Tezhibinin Ayrıntısı.....	96
Şekil 68: 6 No'lu Eserin 124-b Sayfasının Fasil Baş Tezhibinin Ayrıntısı.....	97
Şekil 69: 6 No'lu Eserin Fasil Baş Tezhiplerinin Desen Şeması.....	97
Şekil 70: 6 No'lu Eserin Fasil Baş Tezhiplerinin Kanaviçe ve Desen Çizimleri.....	98
Şekil 71: 7 No'lu (Futûhul-Gayb fil-Keşf an Kınâir-Rayb)' ın Cilt Kabı.....	100
Şekil 72: 7 No'lu Eserin Cilt Kabinin Şeması.....	100
Şekil 73: 7 No'lu Eserin Cilt Kabinin kanaviçesi.....	101
Şekil 74: 7 No'lu Eserin Cilt Kabinin Desen Çizimi.....	101
Şekil 75: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	102
Şekil 76: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	103
Şekil 77: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	103
Şekil 78: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Kanaviçesi.....	104
Şekil 79: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	104
Şekil 80: 8 No'lu (Garâibul-Kur'ân ve Ragâibul-Furkan)'ın Cilt Kabı.....	106
Şekil 81: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	106
Şekil 82: 8 No'lu Eserin Cilt Kabinin Şeması.....	107
Şekil 83: 8 No'lu Eserin Cilt Kabinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	108
Şekil 84: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	109
Şekil 85: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	110
Şekil 86: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	110
Şekil 87: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkari Kenarsuyu Deseni.....	111
Şekil 88: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkari Kenarsuyundan Ayrıntı.....	111
Şekil 89: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkâri Kanaviçe Çizimi.....	112
Şekil 90: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkâri Desen Çizimi.....	112
Şekil 91: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Halkari Kenarsuyu Deseni.....	113
Şekil 92: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Ayrıntısı.....	113
Şekil 93: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkâri Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	114

Şekil 94: 9 No'lu (Hâşiye âlâ Envârit-Tenzîl ve Esrârit-Tevîl) Cildinin İç Kabı.....	116
Şekil 95: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	116
Şekil 96: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	117
Şekil 97: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması Çizimi.....	118
Şekil 98: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	118
Şekil 99: 10 No'lu (Tabsirü'r-Rahman ve Teysirü'l-Mennan)' ın Cilt Kabı.....	120
Şekil 100: 10 No'lu Eser Cildinin Yan Kâğıdı.....	121
Şekil 101: 10 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.....	121
Şekil 102: 10 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.....	122
Şekil 103: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	123
Şekil 104: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	124
Şekil 105: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	124
Şekil 106: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	125
Şekil 107: 10 No'lu Eserin Hatime Sayfası Tezhibi.....	125
Şekil 108: 10 No'lu Eserin Hatime Sayfası Şeması.....	126
Şekil 109: 10 No'lu Eserin Hatime Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi....	126
Şekil 110: 11 No'lu (Tefsîru Ziyâin)' ın Yekşah Cilt Kabı.....	128
Şekil 111: 11 No'lu Eserin Cildinin İç Kabı.....	128
Şekil 112: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibi.....	129
Şekil 113: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Ayrıntısı.....	129
Şekil 114: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Ayrıntısı.....	130
Şekil 115: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Desen Şeması.....	130
Şekil 116: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Desen Çizimi.....	131
Şekil 117: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Desen Çizimi.....	132
Şekil 118: 12 No'lu (Terceme-i Tefsîru Ebîl-Leys)' in Cilt Kabı.....	134
Şekil 119: 12 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.....	135
Şekil 120: 12 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.....	136
Şekil 121: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	137
Şekil 122: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	138
Şekil 123: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	139
Şekil 124: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi....	140
Şekil 125: 13 No'lu (Uyûnüt-Tefâsîr)' in Cilt Kabı.....	142
Şekil 126: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibi.....	142
Şekil 127: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	143
Şekil 128: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	144
Şekil 129: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	144
Şekil 130: 14 No'lu (El-Vasît Beynel-Makbûz vel-Basît)' in Cilt Kabı.....	146
Şekil 131: 14 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.....	147
Şekil 132: 14 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.....	148
Şekil 133: 14 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibi.....	148
Şekil 134: 14 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	149
Şekil 135: 14 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.....	150
Şekil 136: 14 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.....	150
Şekil 137: 15 No'lu (Fetâvâ)'nın Cilt Kabı.....	152
Şekil 138: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	152
Şekil 139: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	153

Şekil 140: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.	153
Şekil 141: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe Çizimi.....	154
Şekil 142: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	154
Şekil 143: 16 No'lu (El- Fevâ'idü'z- Zeynîye - El- Ahkâm Fi'l-Fıkh)'ın Cilt Kabı....	156
Şekil 144: 16 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.	157
Şekil 145: 16 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.....	158
Şekil 146: 16 No'lu Eserin 6b Sayfası Fasil başı Tezhibi.	159
Şekil 147: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhipleri.....	159
Şekil 148: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhiplerinin Ayrıntısı.....	160
Şekil 149: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhiplerinin Ayrıntısı.....	161
Şekil 150: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Desen Şeması.	161
Şekil 151: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Kanaviçe Çizimi.	162
Şekil 152: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Desen Çizimi.	162
Şekil 153: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Kanaviçe Çizimi.	163
Şekil 154: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhiplerinin Desen Çizimi.....	163
Şekil 155: 17 No'lu (Mecmaul-Enhur fî Şerhi Mültekal-Ebhur)'un Cilt Kabı.	165
Şekil 156: 17 No'lu Eserin Cilt Kabının Çizimi.....	166
Şekil 157: 17 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	167
Şekil 158: 17 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.	168
Şekil 159: 17 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.....	168
Şekil 160: 18 No'lu (Et-Tervîh min Saâbit-Telvîh)' in Cilt Kabı.	170
Şekil 161: 18 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	170
Şekil 162: 18 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Detayı.	170
Şekil 163: 19 No'lu (Erbaûne Hâdisen)' in Cilt Kabı.	172
Şekil 164: 19 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	172
Şekil 165: 20 No'lu (Gunyetul-Mutemellî Şerhü- Munyetil-Musallî)'nin Cilt Kabı. .	174
Şekil 166: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.....	174
Şekil 167: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.....	175
Şekil 168: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfasının Desen Şeması.	176
Şekil 169: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfasının Desen Çizimi.	177

GİRİŞ

Türk sanatı geçmişten bu güne asırlar boyunca nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk kültürünün özünü yansıtan sanatlarımızı ayrıntılı olarak araştırmak, temelinde yatan felsefeyi bunun çizgilere, şekillere yansımaları anlamak, evrenselliği benimseyerek, ulusal kimliğimizi oluşturmak, bir anlamda kendimizi anlamak anlamına gelir.

Türk sanatı sadedir, fakat bu sadelik içinde ihtişamlı, zarif ve o ölçüde de asil bir manzara arz eder. Saftır. Gözü ve ruhu dinlendirir. Sanatkârın başarısı yeteneğine, kültür zenginliğine ve yetiştiği çevreye bağlıdır. Türkler, sanat arayışında sadelik içinde güzeli ararken, yaratılmıştan Allah'a ulaşmak istemiş, bunun için tabiatın ölçülerine sadık kalarak teferruatı atmıştır. Modelini çizerken birebir kopya etmemiş, kendi yorumunu katarak, yaradan'a olan bağlılık, edep ve hayranlık duygularıyla kesretten vahdete, yani çokluktan birliğe ulaşmanın yollarını aramıştır. (Biol ve Derman, 1995: 13, 14).

Türk sanatının bugün bilinen ilk yazma örnekleri, M.S. 8. yüzyılda kurulan ve sanat alanında büyük gelişmeler göstermiş olan Uygurlar'a aittir. Budizm ve Maniheizm'in Uygur resim sanatının gelişmesindeki rolü nedeniyle dini metin ve yazmalar çeşitli minyatürlerle ve tezhiplerle süslenmişlerdir ki, günümüze gelebilen bu minyatürlerin çoğu dağınık kitap sayfalarından örnekler olup, 9 ve 10. yüzyıllara tarihlenmektedirler. Bilindiği üzere Türk kültüründe ilk olarak Uygurlar zamanında tezhip minyatür, güzel yazı gibi kitap sanatları önemli bir konuma gelerek eserler üretilmiştir. İslâm dünyasında siyasetin olduğu kadar bilimin ve sanatın da merkezi olan Bağdat'da yöneticilerin himayesinde Orta Asya'dan gelen Uygurlu sanatkârların ve kâtiplerin çalıştıkları da bilinmektedir (Biol, 2008: 34, 37).

Merv, Şam, Kahire, Bağdat, Kurtuba gibi Ortaçağ bilim merkezlerinde kütüphaneler kurulmuş, aynı zamanda kitapların istinsah edildiği yerler olan kitapçı dükkânları çoğalmıştır. Böylece kâtipler, müzehhipler, mücellitler ve musavvirler için verimli bir çalışma ortamı doğmuştur (Tanındı, 2004: 865).

İlk İslâm yazmacılığı, Hz. Osman'ın Kur'ân-ı Kerim'i istinsah ettirerek bir nüshasını Medine'ye, diğer nüshalarını da Kûfe, Basra ve Şam'a göndermesiyle

başlar. İslâmiyet'te ilk yazmalar bu mushaflardır. Daha sonra kitap yazmacılığı gelişerek Hadis-i Şerif, Siyer-i Nebi gibi eserlerin yanında fıkıh, tefsir, dil, şiir ve tıp konularında da eserler yazılmaya başlanmıştır.

Yazma eserlerin ilmî değerleri yanında bir de sanatsal değerleri vardır. Bir yazma eserin değerini içerdiği bilginin nadir olması, eski bir tarihte yazılması, önemli bir kişiye ait olması gibi çeşitli nedenler arttırır. Bunlardan bağımsız olarak, özel bir cilde sahip olması, hat, tezhip, minyatür gibi bezeme özelliklerinden herhangi birinin bulunması da yazma eserin sanatsal değerini arttıran özellikler arasındadır.

El yazması bir eserin sanat değeri niteliği taşıması onun iyi bir hattatın elinden çıkmasına, cildinin, tezhibinin ve tasvirlerinin ustalıklı yapılmasına bağlıdır. Aynı zamanda yazma eserlerin cilt, hat, tezhip ve minyatürleri döneminin ekonomik, sosyal kültürel ve sanatsal anlayışını yansıtmaktadır. Ortaçağın ilk dönemlerinden başlayarak Türk hükümdarları, devletin ve devrin ileri gelenleri kendi adlarına yaptırdıkları kütüphanelere bir tür itibar göstergesi olarak, devrin ileri gelen hattatlarına veya kâtiplerine, birçok eser telif veya istinsah ettirmişlerdir. Aynı zamanda bunları devrin en ünlü müzehhiplerine tezyin ettirdikleri görülmüştür (Üstün, 2007: 1, 2).

Kütüphanelerin esas amacı; el yazması eserleri koruma altına alıp, bakım, onarım ve dijital veya mikrofilm arşivlemesini yaparak araştırmacıların hizmetine sunmak ve gelecek nesillere aktarmaktır.

Kültür mirasımızın en önemli ürünleri olan el yazması eserler; tarih, din, dil, felsefe, coğrafya, astroloji, fen bilimleri gibi çeşitli konularda, yazıldığı dönem ve yere ait temel bilgileri bünyesinde toplayan kitaplardır.

Araştırmanın ana başlığı, “Isparta Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi’nden Seçilen Yazma Eserlerde Görülen Tezyini Unsurlar” olarak belirlenmiştir.

Araştırma konusunu seçilirken, Isparta Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi yazma eserlerinde görülen tezhiplerin şimdiye kadar ele alınıp incelenmemiş olması nedeniyle araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Tezin amacı; el yazması eserler içerisinde bazı dini konulu tezhipli eserlerin bezeme özelliklerini inceleyerek bunların tezhip özelliklerini ortaya koymak ve kısmi bir katalog oluşturmak, kitapların istinsah tarihinden yola çıkarak, tezhip sanatının motif, üslup ve renk özelliklerinin gelişimini izleyebilmek, karşılaştırmak ve elde edilen verilerle araştırmacılara bilimsel anlamda yardımcı olmaktır. Yazma eser kütüphanelerindeki yazma kitaplarla ilgili yüzeysel bilgilere erişilmekte olup, bunların tezhip özellikleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Tezhipli yazma eserler üzerine literatürde katalog eksikliği sıklıkla dile getirilmektedir. Bu çalışma ile aynı zamanda tezhipli eser kataloğu ihtiyacının sınırlı kapsamda dahi olsa, giderilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçla Isparta Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna kayıtlı fakat kütüphane şartlarının elverişsiz olması nedeniyle 1994 yılında Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine gönderilen 1137 adet el yazması eserin tamamı incelenerek tezhipli eserler öncelikle belirlenmiştir. Tezhipli eser sayısının sadece 130 adet olduğu tesbit edilmiştir. Bu 130 tezhipli eser arasından, 20 adet dini konulu yazma eser bezeme özellikleri açısından incelenmiş ve desen çizimleri yapılmıştır.

Ayrıca seçilen konu kapsamında öncelikle kitap sanatları, kitap sanatlarının bir kolu olan tezhip sanatı ve yazma eserler ile ilgili konu taraması yapılmış, bu konu ile ilgili makale, tez ve görsel malzemelere kaynak olarak ulaşılmıştır.

Hazırlanan tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; önce Isparta Halil Hamid Paşa Koleksiyonu ile Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi ve El Yazmaları hakkında bilgilendirme yapılmış, daha sonra genel olarak el yazmaları konuları, bir yazma eser oluşturma sırasında kullanılan malzemeler, el yazmalarında yer alan tezhipli alanlar, el yazmalarında görülen tezhip yapım teknikleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde; kitap sanatları ana başlığı altında, kitap sanatlarımızdan cilt, hat ve tezhip sanatı hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde; katalog oluşturularak seçilen el yazması eserlerin orijinal fotoğrafları kullanılmış ve atıflarda bulunulmuş olup, ayrıca ayrıntılı olarak tanıtımı ve çizimleri gösterilmiştir.

Hazırlanan tez çalışması içeriğine uygun olarak değerlendirmeye tabi tutulmuş, kaynakça ile sonlandırılmıştır.

I. BÖLÜM

1. ISPARTA HALİL HAMİD PAŞA KÜTÜPHANESİ ve EL YAZMALARI

1.1. Isparta Halil Hamid Paşa ve Kütüphanesi

Sultan I. Abdülhamid döneminde; Osmanlı Devletinin yenilikçi ve ıslahatçı sadrazamları arasında bulunan Ispartalı Halil Hamit Paşa'nın yeri, başlı başına bir önem taşımaktadır (Uzunçarşılı, 1935: 213).

18. yüzyılda yetişmiş olan Halil Hâmid Paşa (1736 –1789)'nın Burdur'lu olduğunu bazı eserler kaydediyorlarsa da (Süreyya, 1891:299); Uzunçarşılı' ya göre; “O'nun Isparta'lı olduğu kesinlikle tespit edilmiş bulunmaktadır. Babadağ'da görev yaparken Divan-ı Hümayun hocalığı rütbesini kazanmış, devlet işlerindeki başarılarından dolayı önce Babıâli'deki divan kaleminde kâtiplik yapmış, sonraları beylikçi, âmedci; 1779 yılında büyük tezkerecilik görevi ve hariciye nazırlığı, 1780 yılında tersane emiri ve bir sene sonra da sadrazam kethüdası mevkilerinde bulunmuştur” (Uzunçarşılı, 1935: 214, 216).

Yeğen Mehmed Paşa'nın azledilmesi üzerine Silahtar Mehmed Ağa vasıtasıyla, Halil Hamit Paşa, 1782 (25 Muharrem 1197) sadrazamlığa getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1935: 219).

Daha kırk sekiz-kırk dokuz yaşlarındaki genç sadrazam, devletin buhranlı zamanlarında görev almış, iki sene dört ay süren bu görevinde oldukça yararlı işler görmüştür. 1789 Nisan'ında (H. 1/1199) azledilip Bozcaada'ya gönderilmiştir. Halil Hamit Paşa aynı senenin mayıs ayında öldürülmüştür (Tütüncü, 1971: 88).

Isparta'da kendi adına kurulan Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi, Halil Hamit Paşa'nın en önemli vakıflarından biridir. Aksu'ya göre; “Paşa Isparta'da kütüphane binası için bir ön araştırma yapıp Isparta kadısına gönderdiği tarihsiz ve tuğra şeklindeki imzasını havi bir mucip mektubunda, Hacı Abdi Camiine; Hacı Abdi, İbrahim Çavuş, Hacı Kemal ve merhum Mehmet Efendi tarafından vakfedilen birçok dükkân ile kitapların iki kıta hücceti şer'iyesinin Anadolu muhasebesinde ve gerek askeri ruznamesinde bulunmadığını beyan ederek bu camiye vakfedilmiş başkaca vakıf bulunup bulunmadığının tetkik ve tahkiki ile imzalı ve mühürlü bir

defterin dersaadete gönderilmesini emretmiştir” şeklinde yazmaktadır (Aksu, 1939: 910, 911).

A. Turabi Tütüncüye göre, “1198/ 1783 tarihli Halil Hamit Paşa Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 628 numaralı defterin 547–554 sayfaları arasında kayıtlıdır. 547–549 numara vakfiye metnini, 549–554 No.lu sayfalar ise Halil Hamit Paşa tarafından kütüphaneye konulan kitapların basit bir listesini ihtiva etmektedir” (Tütüncü, 1971: 88).

Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde kütüphaneler devlet eliyle değil, vakıflar tarafından oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nda medreselerde müderris ve öğrencilerin, mahallelerde de halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için kitap ve kütüphane vakıfları kurulmuştur. Bu kütüphaneler cami, türbe, tekke vb. hayır kurumlarının içinde ya da sosyal hayat için önemli bir yeri olan imarethanelerde ortaya çıkmıştır (Yazıcı, 2008: 1).

Vakfiye’ye göre kütüphane; Hacı Abdi Camii içinde ayrı bir köşede yaptırılan bölmede kurulmuştur. Cami kütüphaneleri karakterindedir. Halil Hamit Paşa, kütüphane binasından başka aynı zamanda bu caminin (Aksu, 1936: 150) tamiri sırasında bazı binalar da yaptırmıştır. Vakfiyede kütüphanenin yeri şöyle belirtilmiştir:

«Vilâyet-i Anadolu'da Hâmid Sancağı'nda nâsiye zâr-ı kadimim olan
Isparta kasabasında vak'i Hacı Abdi nam sâhibu'l-hayrın cami-i şerif-i
Derununda müceddeten bina ve ihya eylediğim kârgir kütüb-hane...»

Kütüphanenin kuruluş amacı vakfiyede açık olarak belirtilmemiştir. Bununla birlikte kütüphane, halka ve medrese öğrencilerine kitaplardan istifade etmek isteyen herkese açık olduğu söylenebilir (Tütüncü, 1971: 89, 90).

Fehmi Aksu, Hacı Abdi Camii adının dipnotunda şunları kaydediyor: “...zenginliği nispetinde hasis olan bu adam, camii 970/1543 tarihinde yaptırmıştır. 1137/1725’de birinci ve 1197/1783’de ikinci tamiri yapılmıştır. İkinci tamiri Halil Hamit Paşa tarafından kargir olarak ve bir kitap sarayı, bir mahalle mektebi, bir şadırvan, bir muvakkithane ilavesiyle yapılmıştır. Şimdi harap olan bu camiye “iplikçi camii...” de denir” (Aksu, 1936: 150).

Halil Hamit Paşa, kütüphaneden dışarıya hiçbir surette kitap çıkartılmasına izin vermemektedir. Her hafta kitapların sayımı yapılacaktır. Bu işin nezaret ve mukabelesine karşılık günde 5 akçe ödenecektir. Böylece kitapların kaybolmasının önüne geçileceği düşünülmüştür. Vakfiyede “vakfın mutasarrıflığını hayatta kaldığı müddetçe Halil Hamit Paşa bizzat yapacaktır. Ölümünden sonra eşi Ayşe Hanım’ı mütevellî tayin etmektedir. Daha sonra sülalesinin en büyük kişisi mütevellî olacak, soy kesildiğinde ise en yakınlarının en büyük evladına bu görev geçecektir” şeklinde belirtilmektedir (Tütüncü, 1971: 90, 91).

Halil Hamit Paşa 1783 tarihinde bu kütüphaneye ilk defa 554 kitap koymuştur (Aksu, 1936: 911).

Isparta tarihini inceleyen Dağlıoğlu'nun tespitine göre; “1886 (H.1304) tarihli defterde kitap sayısı 582; 1906 (H.1324) tarihli bir defterde ise bu sayı 636’dır. Bazı bağışlar ve Eğirdir - Yılanlıoğlu Şeyh Ali medresesinden gelen yazma eserlerle kütüphanenin yazma eser sayısı 856'ya ulaşmıştır” (Dağlıoğlu, 1941: 125).

Halil Hamit Paşa Kütüphanesi 1969 yılında kendi adıyla anılan eski hizmet binasına taşınmıştır.

Şekil 1: Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi Eski Binası (Falak; 2013).

Halil Hamit Paşa Kütüphanesinin depo koşullarının yeterli ve elverişli olmaması, yazma eserlerin daha uygun ortamlarda muhafaza edilmesinin ve bakımlarının yapılması amacıyla, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilmesine karar verilmiştir.

2007 yılında zemindeki oturmalar ve çatlaklar nedeniyle Bayındırlık Bakanlığı kararıyla kütüphane, yeni bina açılana kadar geçici olarak başka bir yere taşınmıştır. Kurulduğu günden bu yana dört yer değiştirmiş olan kütüphane, bugün ise İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü binasında bir halk kütüphanesi olarak hizmet vermektedir.

20 Şubat 2012 tarihi itibarıyla, bu günkü modern binasında hizmet vermeye devam etmektedir.

Şekil 2: Halil Hamit Paşa Kütüphanesi Yeni Binası (Falak; 2013)

1.2. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü'nün, 20 Temmuz 1984'de Kültür ve Turizm Bakanlığınca hizmete açılmıştır.

Üç katlı olan kütüphanenin çok amaçlı salonu, on bir çalışma odası, bir CD arşiv odası, el yazması eserlerin korunduğu dört özel çelik kasa deposu ile matbu eserlerin yer aldığı beş deposu bulunmakta olup, toplam kullanım alanı 723 m²'dir.

Türkiye'nin ikinci büyük yazma eserler kütüphanesi olan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, yaptığı çalışmalarla tarihi geleceğe taşımaktadır.

Kütüphane, satın alma, bağış ve devir yoluyla çeşitli kişi, kütüphane ve kurumlardan bugüne kadar, 68 farklı yazma ve nadir eser koleksiyonunu bünyesine katmıştır.

Şekil 3: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, (www.konyayazmakutup.gov.tr)

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesinin sel basması sonucu çok değerli yazma eserlerin zarar görmesi üzerine, ülkemizin çeşitli kütüphanelerinde bulunan değerli yazma koleksiyonlarını bir araya toplamak, bakım ve onarımlarının yapılmasını sağlamak, eserleri uygun ortamlarda muhafaza ederek araştırmacıların hizmetine sunmak amacıyla kurulmuştur.

Ülkemizde Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı 15 yazma eser kütüphanesinde yaklaşık olarak 160.000 cilt yazma eser tesbit edilmiştir.

Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi koleksiyonunda yazmalar devir, bağış ve satın alma yoluyla temin edilmiş, kayıtlı ve halen tasnifi devam etmekte olan toplam 63. 857 cilt mevcuttur. Çeşitli konu ve dillerde (Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça başta olmak üzere) yazılan bu eserlerin çoğunluğu Osmanlı döneminde telif ve istinsah edilen yazmalardır (www.konyayazmakutup.gov.tr).

Konya Bölge Yazma Eserler Müdürlüğü'ne bağlı kütüphaneler aşağıda listelenmiştir:

1. Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi
2. Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi
3. Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi
4. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi

Konya'da; Yusuf Ağa, İzzet Koyunoğlu, Mevlâna Müzesi ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi gibi dört önemli koleksiyon bulunmaktadır. Karatay'daki Yusuf Ağa Yazma Kütüphanesi'nde 3.185 yazma eser olup, bu kütüphane Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ne bağlı olarak çalışmaktadır. Koyunoğlu koleksiyonunda 3.000; Mevlâna Müzesi'nde 2.000 kadar yazma eser vardır. Meram'daki anıt alanında bulunan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde; Isparta Halil Hamid Paşa; Isparta- Şarkıkaraağaç İlçe Halk; Isparta - Yalvaç İlçe Halk; Isparta-Uluborlu Alâaddin; Adıyaman İl Halk; Gaziantep İl Halk; Karaman İl Halk; Mardin İl Halk kütüphanesi'nden gelen eserlerle birlikte 5.104 adet eser bulunmaktadır.

Konya Bölge Yazma Eser Kütüphanesi'nde eserlerin tasnifi TÜYATOK'ta belirtilen kurallara göre yapılmaktadır. Tasnifi tamamlanan eserler demirbaş defterine kaydedildikten sonra da bilgisayar kayıtları yapılarak, özellikle nadir eserler fiziksel olarak araştırmacılara verildiğinde de daha da zarar görecektir kitapların dijital çekimler ile CD arşivi yapılmaktadır.

Kütüphane koleksiyonunda kayıtlı 6819 el yazması eserin dijital kopyası yapılmış durumdadır. Bu rakam 1.054.076 poza, yani 2.108.152 sayfaya tekabül etmektedir. Ayrıca arşivde 557 adet kitabın da mikrofilmli bulunmaktadır.

Anadolu'nun ve dünyanın en zengin koleksiyonuna sahip olan kütüphane, İmam Gazali'den İmam-ı Âzam'a yüzlerce alim ve mutasavvıfın eserini bünyesinde bulundurmaktadır. Sadreddin Konevi, İbn-i Arabî ve Hz. Mevlâna gibi büyük bilginlere ait eserler, kütüphanenin dikkat çeken kitaplarıdır. Burası, tıp yazmaları konusunda da ayrıca, Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan Bektaşilik ile ilgili el yazması eserler de buradadır.

Kütüphanede, bu koleksiyonların dışında dijital ortamda yer alan koleksiyonlardan bazıları ise şunlardır: Dubai Cuma el-Macid Kültür Merkezi (dünyanın doksan yedi ayrı kütüphanesine ait eserler), Rodos Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesi, Tıp Yazmaları Koleksiyonu, Fatih Üniversitesi Şefik Can Koleksiyonu, Sami Tokgöz Koleksiyonudur.

Yazma eser kütüphaneleri, bilindiği gibi, vakıf suretiyle kurulmuştur. Padişahlar, sadrazam ve vezirler, kadın sultanlar, din, devlet ve ilim adamları ve diğer hayırsever şahıslar ya kütüphane binasını da kendi yaptırarak, ya da mevcut bir kütüphaneye zengin bir koleksiyon vakfederek kütüphane tesis etme yolunda adeta yarışmışlardır.

Konya Bölge Yazma Eserler Müdürlüğü, yazma ve nadir eserleri ile yerli ve yabancı araştırmacılara zengin bir koleksiyon sunmakta, paha biçilmez önemdeki yapıtlar, yenileme işleminin ardından dijital ortama aktarılmakta ve okurlara sunulmaktadır.

El yazmalarının yapım malzemesini oluşturan deri, parşömen, kâğıt, ahşap çevresel etkenlere karşı en duyarlı organik objeler arasında yer alır. Hava kirliliğine yol açan gazlar, toz, yüksek bağıl nem, sıcaklık ile yüksek aydınlatma şiddeti ve UV ışını içeren ışık kaynakları bu objeleri olumsuz biçimde etkileyebilmektedir. Öte yandan varlıkları büyük oranda çevre koşullarına bağlı olan mikroorganizmalar ve bazı böcek türleri de el yazmalarında onarımı mümkün olmayan hasara yol açmaktadır. Su baskını ve yangın gibi felaketler ile tecrübesiz kütüphane personelinin ve okuyucunun hatalı kullanımına alınacak önlemler sayesinde koruma sağlanacaktır. İnceleme, fotoğraflama, kataloglama gibi çalışmalar sırasında eserlerde hasar oluşabilmektedir. Bu nedenle el yazmaları incelenirken dikkatli ve titiz davranılmalıdır (Baydar, 2001: 366).

Yazma eserlerin bakım ve yenileme işlemleri ise onarıma muhtaç olanlara cilt ve patoloji servislerinde asıllarına uygun olarak koruyucu tedbirlerin alınmasını gerektiren faaliyetleri kapsamaktadır. Kitapların uzun süre kapalı bir yerde bulunmaları minyatür, tezhip ve yazılarının bozulmalarına yol açmaktadır. Bu nedenle kitaplar uygun ortamlarda mutlaka havalandırılmalıdır.

El yazması ve basma kitapların buldukları depolar birbirinden ayrıdır. Depoların temizliğine dikkat edilerek havalandırılmakta, raflar düzenli olarak temizlenerek, yumuşak uçlu fırçalarla kitapların tozları belirli aralıklarla alınmaktadır. Kitaplar raflara demirbaş numarasına göre, soldan sağa ve yukarıdan aşağıya doğru, ne çok sıkışık ne de çok gevşek bir şekilde dizilmiştir.

Kitapların tamir edilecek olan cilt kapları cilt atölyesinde sırası gelince onarılmak üzere sökülmekte ve kapağın yüzü tahrip edilmeden çıkartılmaktadır. Aslına ve devrine uygun bir şekilde onarıldıktan sonra tekrar cildine yerleştirilmektedir.

Kütüphane sahip olduğu eserlerin nicelik ve nitelikleriyle, bilimsel araştırmaların yapılabilmesi amacıyla üniversiteler ile yerli ve yabancı araştırmacılara hizmet vermektedir. Buradaki eserlerin korunması ve bakımı için gerekli önlemler alınmaktadır (www.konyayazmakutup.gov.tr/TR).

1.3. El Yazmaları

El yazmaları ülkelerin değerli kültür varlıkları arasında yer alan, bilim, sanat ve kültür araştırmalarında en önemli kaynak eserlerdir.

Elle yazılarak yapılmış kitaplara “el yazması” ya da “yazma” denilmektedir. El yazmalarının parşömen üzerine 9- 10. yüzyıllarda Doğu’da; kâğıt üzerine de 14. yüzyıldan sonra Avrupa’da yazı yazılmaya başlanmıştır. Yazı aracı olarak kamış, kaz tüyü ve renkli mürekkepler kullanılmıştır (Alpay, 1973: 78).

Türkiye’de el yazmaları 900 yıllık bir tarihi gözler önüne serer. Selçuklu ve çoğunluğu Osmanlı Devleti zamanlarında oluşturulan yazmalarda, Osmanlı İmparatorluğu’nun yayıldığı (Asya’nın iç kesimlerinden Orta Avrupa’ya; Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası’nın güneyinden Ural Dağları’na kadar) geniş coğrafya içinde kullanılan dillerin etkileri yer alır. Anadolu’da yazılmış en eski kitap "Tuhfe-i

Mubarrizî" adlı tıp kitabıdır. Müellifi, Harezmi asıllı bir tabip olan Hakîm Bereket'tir. Bunun "Hulâsa der ilm-i tıb" adıyla Türkçe başka bir tıp kitabı da bulunmaktadır. Papirustan deriye, pamuk ve levhadan kâğıda kadar uzanan bu yolda kâğıt üzerine el ile yazılan yazma eserlerden hiçbiri basma eser gibi birbirinin aynısı değildir. Çoğu kez ayrı ayrı kişiler tarafından tek tek yazılarak çoğaltıldıkları için, her biri bazen bilerek, bazen de bilmeyerek atlama, ilâve veya herhangi bir kelimenin yanlış okunarak yazıya geçirilmesi dolayısıyla farklılık arz eder (Kaya ve Ünver; 17.02.2005).

El yazma Kur'anlar katlanmış parşömen tabakalara kopya edilir. Tabakalar ya birleştirilmeden yumuşak deri kapaklar içinde veya koruma kutularında saklanır, ya da forma dikilir. Metinler çoğunlukla parşömen yerine kâğıda yazılmaya başlandığında ikinci yöntem daha fazla uygulanarak sayfalar iç içe konmuş katlanmış tabakalardan oluşan formalar halinde birbirine dikilerek birleştirilirdi. Genellikle formalar üç, dört ya da beş tabakadan oluşmaktadır. İslami yazma ciltlerde çoğunlukla metni korumak için arka kapağın dış kenarına bir kanat tutturulur, bunun metin sayfalarını koruyan bir dış kenar kanadı, bir de kısmen ön kapağın üstüne dönen beşgen biçimli ve ucu sivri bir zarf kanadı olur. Kitabın adı genellikle sırta yazılır ve kitaplar normalde raflarda yatay biçimde saklanır (Bloom, 2003: 156, 157).

Yazmaların ilk sayfasında görülen mühür genelde vakıf mührüdür. Bu mühür metnin ara yapraklarında ve son yapraklarında da bulunabilir. Mühürlerde umumiyetle kitabı vakfedenin adı, kitabı nereye ve ne zaman vakfettiği yazılıdır. Yazma eserlerin metin düzeni çoğunlukla Besmeleyle başlar; ardından da Allah'a hamd ve Peygamber'e salâvat yer alır. Eserin yazılma amacı, eserin adı, yazarı (müellif) belirtilerek metin kısmına giriş yapılır. Metnin son bölümü hatime olarak adlandırılır. Kitabın sonunda da ketebe kaydı (eserin kim tarafından nerede ve ne zaman yazıldığı) ve müstensih'in adı bulunur (Bayraktar, 1983: 118).

Yazma eserlerde, eseri telif eden yazan kimseye "**müellif** (yazar)", bu eseri kâğıt üzerine geçiren, yazan kişiye ise; "**müstensih** (hattat)" denir. Müellif, eseri telif eden, müstensih bundan veya daha sonra meydana gelmiş olan çeşitli nüshaları birinden "**istinsah** (kopya)" ederek çoğaltan kişidir. Yazma eserin meydana getirilmesinde emeği olan müellif ve müstensih'e karşılık, iki türlü tarih vardır ki biri

eserin müellifi tarafından telif edildiği (yazıldığı) telif tarihi, diğeri ise, müstensih tarafından istinsah (kopya) edildiği istinsah tarihi'dir. Yazmaların bibliyografik künyelerinde bu iki tarihin de bilinmesi önemlidir (Bayraktar, 1970: 321, 322).

Yazma eserler üzerinde yapılan çalışmalarda yazmanın bütün özelliklerinin dikkate alınması gerekir. İstinsah tarihi kaydedilmemiş olan yazmalarda, kitabın ve kâğıdının cinsi, yazısı, mürekkebi, tezhib tarzı, minyatürü ve cildi, yazma eserin devrini belirlemede en büyük yardımcıdır. Ancak, bunlara dayanarak kitabın yazıldığı dönemi belirlerken çok dikkatli olmak gerekir. Çünkü eldeki kitabın cildi daha eski devirde yapılmış olan bir cilt kabı olup daha sonra yazılmış olan esere de geçirilmiş olabilir. Yazma eserler üretildikleri döneme ve yere göre farklı özellikler sergiler (Kaya ve Ünver; 17.02.2005).

1.3.1. El Yazmalarının Konuları

Yazma eserler çeşitli konularda olur. Bugün kütüphanelerimizde Kuran, tefsir, hadis, fıkıh, akaid, kelam, tasavvuf, ahlâk ve siyer gibi dinî konular yanında mantık, hesap, hendese, tarih, coğrafya, astronomi, tıp, edebiyat, dil, kimya v.b. konularda da yazılmış pek çok yazma eser bulunmaktadır. Bunların çoğu Arapça, diğersleri Türkçe ve Farsça yazılmıştır. Bu eserlerin bir kısmı telif, bir kısmı tercümedir. Ayrıca bir eseri açıklamak, ona ilâveler yapmak, onu tamamlamak gayesiyle yazılan ve sırasıyla şerh, haşiye, zeyl adı verilen eserler; bir müellifin veya değişik müelliflerin risalelerinin bir araya toplandığı mecmua tarzında yazmalar ve bir müellifin bütün eserlerini içine alan külliyatlar kütüphanelerdeki yazmaların belli başlı çeşitlerini teşkil etmektedir (Bayraktar, 1983: 118). Tezhipli el yazmalarının konularını üç grupta toplayabiliriz;

Dini el yazmalar; Kur'an-ı Kerimler, Delâilü'l- Hayrât, En'am-ı Şerif, Tefsir, fıkıh, hadis, akaid (kelam), dini ahlak, dua kitapları, vb. dini yazma eserler yer alır.

İslam dininin kutsal kitabı olması nedeniyle mushaflara büyük önem verilmiş, hattından tezhibine, kâğıdından cildine kadar büyük bir özenle meydana getirilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in yazılmış şekli olan mushaflar, daha ziyade Osmanlı devrinde nesih hattı ile yazılır. Geçen yüzyılda matbaalarda Kur'an-ı Kerim basılmasına başlanılmadan evvel, daima yazma mushaflardan istifade edilir, herkes

mali imkânına göre, tanınmış veya sıradan bir hattatın yazdığı mushaf'ı elinde bulundurmak ister, buna imkân bulamayanlar, hayırseverler tarafından camiye vakfedilmiş büyük boy mushafları okuyup hatim sürerlerdi (Derman, 1993: 388).

Isparta Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna kayıtlı el yazması dini eserler, Kur'an-ı Kerim, hadis, tefsir, fıkıh, İslam dini ahlak, akaid (kelam) gibi eserlerden oluşmaktadır.

Edebi eserler; Divanlar, dil bilimleri, (şiir, destan, aruz, kafîye, atasözleri, folklor, masal, vd.), tarih; (siyasi-askeri tarih, medeniyet tarihi, siyer, menakıb, ilim tarihi, meğazi, ensab, biyografi- tabakat, münşeat, dinler tarihi) gibi konular yer alır.

Padişah şiirlerinin toplandığı divanlar başta olmak üzere edebi konulu birçok yazmalar da, kıymet derecesine göre tezhip edilmiştir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın Muhibbi mahlasıyla kaleme aldığı 3000'e yakın şiiri kapsayan Muhibbi divanları önemli örneklerdendir. Ülkemizin çeşitli müze ve kütüphanelerinde muhafaza edilmekte olan divanların çoğu tezyin edilmiştir. Muhibbi divanlarının mevcut 23 adet olan yazma nüshalar içinde tezyini bakımından en mükemmel nüshaları müzehhib Karamemi ve atölyesi tarafından tezhip edilmiş olanlarıdır (Mesara, 1997: 109).

Tarihî, edebi ve ilmî konular işlenirken, Türkler çoğunlukla tarihi minyatür sanatında yansıtmayı tercih etmişlerdir. Örneğin, İmparatorluğun doğu ve batısındaki savaşlar, fetihler ve seferler, tahta geçişler, yabancı elçilerin kabulü, bayram kutlamaları gibi önemli olayların minyatürlerini Kanunî dönemi ve daha sonraki devir yazmalarında bulmak mümkündür. Daha sonraki asırlarda ise, diğer sanat kolları gibi minyatür sanatı da Batıdan gelen akımların etkisinde kalmış ve bu sanatın yerini perspektif kullanılarak yapılan resimleme tekniği almıştır (Odabaş, 2011; 143, 164).

Minyatürlerdeki giysi örtü, duvar ve çadır süslemesi gibi birçok ayrıntılar çoğu zaman tezhiblenmiştir. Tezhiplenen bölümler arasında; mekânlar, çadır detayları, kıyafetler, örtüler ve diğer küçük detaylar vardır. Minyatürlerin içindeki birimler etrafındaki dış ve iç pervazlar hafif bir şekilde tezyin edilerek, mekânlar genellikle geometrik şekiller ile tezyin edilmiştir. Kıyafet ve çadırlarda da diğer

motifler kullanılarak, minyatürün etrafı gerektiğinde hafif bir halkâr ile bazen zereşan ile tezyin edilerek genellikle boş bırakılmıştır (Taşkale, 1994: 90, 93).

İlmi eserler; Genelde Coğrafya, Felsefe, Tıp, Fizik, Kimya, Zooloji, Botanik, Riyaziyat; (hesap, cebir, hendese, vefk, astronomi, astroloji, vd.) konuları kapsar.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra İslam ülkelerinde çok sayıda yazma kataloğu hazırlanmıştır. Yazma kitapların tasnifi ve kataloglarının yapılması geniş bir genel kültür, dil bilgisi ve bilgi birikimi, aynı zamanda da tecrübe, isteyen bir konudur. Bugün kütüphanelerimizde bulunan yazmaların; Arap harfleriyle yazılmış olması, eserlerin birçoğunun devrin ilim dili olan Arapça; bir kısmının da edebiyat dili olan Farsça ve içinde bu dillerden pek çok kelime bulunan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olması, yazmaların okunuşları bu eserlerin tasnif ve kataloglanmasında birçok güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Bu eserlerin bir kısmı telif, bir kısmı tercümedir (www.yazmalar.gov.tr. 02.06.2008).

Devlet büyükleri ve saray kütüphaneleri için hazırlanmış bu tür yazma kitaplar da zengin tezhip örneklerini ihtiva ederler. Özellikle bilim ve sanata değer vermesi ile tanınan Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul ve Edirne saraylarında kurduğu ve koruyuculuğunu yaptığı saray nakkaşhanesinin tezhipleri bilim kitaplarında oldukça yoğunlaşmıştır (Tanındı, 2002: 401).

Hazırlanan bu nadide eserler bize dönemin en güzel yazma örneklerini vermektedir. Kitabın cildinden sonra en göze çarpan kısım tezhiplerle süslenmiş kısımlardır. Yazma eserlerin hazırlanmasında kullanılan kâğıdının cinsi, mürekkebi, boyası, büyük bir önem arzemiş, her bir iş için ayrı ayrı ustalar çalışmıştır.

1.3.2. El Yazmalarında Kullanılan Malzemeler

El yazması eserin hazırlanması için kullanılan malzemeler; Kâğıt, mürekkep, kalem, boyalar ve fırçalardır.

Kâğıt; İlk olarak M.S. 105 yılında Çin'de başlandığı kabul edilir. M.S. 751 yılında, Çinliler ile Müslümanlar arasında meydana gelen Talas savaşı sonrasında iki Çinli kâğıtçı ustasının esir düşmesiyle, Semerkandlılar kâğıt yapımını öğrenmişler ve üretmeye başlamışlardır. Semerkand'dan sonra kâğıt üretimi Bağdat'a geçmiştir. Daha sonra Şam, Hama, Yemen ve Mısır'da da kâğıt imalathaneleri açılmıştır.

Kâğıdın bu bölgelerde bolca bulunması sonucunda Ortaçağ İslâm kültürü ileri bir seviyeye gelmiştir (Ersoy, 1963: 10, 64). Batı'dan ithal edilen kâğıtların tarihi kesin olarak bilinmemesine rağmen, filigranlarından anlaşıldığına göre 15. yüzyılda Batı'da imal edilmiş kâğıtların kullanıldığı ve 14. yüzyılın ortalarında itibaren ise kâğıdın Osmanlı Devleti'ne gelmeye başladığı tahmin edilmektedir (Tekin, 1993: 15-19).

Osmanlı Devleti'nde 1744 yılında Yalova'da açılan kâğıt fabrikasından önce 15. yüzyılda Amasya ve Bursa'da kâğıt imal edilmiş olabileceğine dair bazı görüşler bulunsa da bunlar ihtimalden öte gitmemektedir. 16. yüzyılda yaşamış şair, tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali, Menâkıb-ı Hünerverân adlı eserinde kâğıtların Şam, Semerkant, Çin, İran ve Hint kâğıtları olduğu ve en muteber kâğıtın ise Semerkant'tan gelen kâğıt olduğu hakkında bilgiler vermektedir (Özkan, 2001: 12, 13)

Osmanlı İmparatorluğunun üç kıtaya yayılmış geniş bir devlet olması, kâğıt ihtiyacının da her an yüksek düzeyde olması gibi bir netice doğurmuştur. 16. yüzyıldan başlayarak bazı filigranlarda “İstanbulî” adına rastlanması, Osmanlı'da 18. yüzyıldan önce kâğıt üretildiği fikrini uyandırmıştır. 19. yüzyılda, III. Selim devrinde açılan Kâğıthane ve Beykoz kâğıt fabrikalarında filigranlı kâğıtlar da imal edilmiştir. Kâğıthane'deki fabrikada üretildiği kesin olan filigranlı bir kâğıt örneği bulunmasa da Beykoz'daki fabrikada ay filigranlı kâğıtlar imal edilmiştir. 19. yüzyıla ait, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan üzerine metin yazılmış “İslambol” filigranlı bir Türk kâğıdı bulunmaktadır. Bu kâğıdın Kâğıthane'deki fabrikada üretildiği ise muhtemeldir (Ersoy, 1973: 369).

S. Ünver “Garp'tan bize getirilen kâğıtlar filigranlıdır. En ve boy hizalarında, enlerde silik ve boylarında ise bariz çizgileri vardır. Şark'tan getirilen kâğıtlarda filigran ve su üzerinde süzgeçten geçirilen küvetlerin alandaki ince çizgiler yoktur. Işığa bakınca Şark'ın Garp'takine nispeten pahalı kâğıtlarının zemini karışık görülür, abadî kağıtlarında böyle fark edilir” (Ünver, 1962: 739, 740) demektedir.

17. yüzyılda üretilen kâğıdın kalitesiz olmasının nedenleri, klorun bulunmasından sonra kâğıdı beyazlatmak için oldukça fazla kullanılması; kâğıdın

çiviltlenmesi (mavileştirilmesi), şap kullanılarak kâğıdın asitik bir özellik kazandırılması (Barrow, 1992: 82) sebebiyledir.

İncelenen yazma eserlerde kâğıt çeşitleri olarak şunlar kullanılmıştır; 1 No'lu eser saykallı abadi, 2 No'lu eser abadi, 3 ve 18 No'lu eserler harf filigranlı, 4 No'lu eser harf marka filigranlı, 5 No'lu eser üzüm salkımı taç filigranlı, 6 ve 7 No'lu eser abadi, 8 No'lu eser suyolu filigranlı, 9 ve 19 No'lu eserler birleşik harf filigranlı, 10, 14, 15 ve 17 No'lu eserler isim filigranlı, 11 ve 20 No'lu eserler krem abadi, 12 No'lu eser cedid, 13 No'lu eser üzümlü taç filigranlı, 16 No'lu eser taç filigranlıdır.

Pek çok elyazması eserde karşımıza çıkan “suyolu filigranı” diye adlandırılan, herhangi bir sembolden ya da şekilden oluşmamış düz çizgilerden müteşekkil filigranlar da yaygın olarak kullanılmıştır. Kâğıt kullanımı, hiç şüphesiz kültür ve medeniyet seviyesiyle doğrudan bağlantılı bir alandır. Matbaanın icadı ve yaygınlaşmasına kadar, yazma işleminin temel malzemesi olan kâğıt, etrafında pek çok sanat dallarının da teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır. Kâğıt aharcılığı, zervarakçılık, ebruculuk, tezhib, kâğıt makasçılığı, ciltçilik, kalemkeşlik, kalemtraşlık, mürekkepçilik ve rihçilik gibi, her biri aynı zamanda bir meslek ve geçim sebebi olan uğraşı alanları kâğıt unsuruyla bağlantılı olarak vücut bulmuşlardır (Özkan, 2001: 13).

Yazma eserlerde Habeşî, Dımışkî, Semerkandî, Devletabâdî, Hatayî, Hindi, Sultanî, Harir-i Semerkandî, Venedik kâğıtları gibi adlandırılan kâğıt çeşitleri kullanılmıştır. Bu kâğıtlar beyaz, sarı, kırmızı, kahverengi, nohudî, mavi, siyah, pembe, yeşil renkte tabii ve özel olarak hazırlanmıştır. Kâğıtların önce beyaz renginin kırılması ve gözü yormaması için boyanması gerekir. Kâğıtlara renk vermek için birçok doğal malzeme kullanılır. Bunlar, susam, kurt kulağı, badem ağacı yaprağı, menekşe yaprağı, gelincik çiçeği, lale yaprağı gibi bitkilerden kaynatılarak elde edilmektedir (Bayraktar, 1983: 116; Cumbur, 1987: 89, 90).

Hat, tezhip ve minyatür gibi kitap sanatlarında kullanılan kâğıtların boyama işlemi şöyle yapılır: Boyama işleminde de genellikle çay, kahve, kına, soğan veya ceviz kabuğu, ıhlamur, badem yaprağı, susam çiçeği vb. bitkilerin yanı sıra toz ve madeni boyalar da kullanılır. İlkbaharda toplanan yapraklar, 3–10 gram şap ile bir

miktar su içinde kaynatılarak güzel bir renk elde edilir. *Kâğıt boyamada başlıca iki yöntem kullanılır.*

a)- *Banyo Yöntemi:* Renk vermesi için kullanılan bitkiler suda kaynatılır, rengi çıktıktan sonra bir miktar şap konulup tekrar kaynatılır ve su ılık hale geldiğinde kâğıtlar banyo edilip süzildükten sonra kurumaya bırakılır.

b)- *Sürme Yöntemi:* Toz veya madeni boya sirke ile karıştırılıp ezildikten sonra nişasta veya kola peltesi katılarak pişirilir. Ilık durumda iken sünger, fırça, pamuk veya elle yedire yedire sürülür. Düzgün durması için de nemli halde iken üst üste yığılarak, boyanmış kâğıtlar güneşte değil de gölgede kendi kendine kurumaya bırakılmalıdır (Karadeniz, 2003: 12, 13).

Boyanan kâğıtların en önemli bir özelliği de aharlanmalarıdır. Böylelikle hem yazı yazılırken bir yanlışlık olduğunda kolaylıkla düzeltme yapmak mümkün olur, hem de kâğıdın daha dayanıklı olması sağlanır. Bir kere aharlanan kâğıda tek aharlı, iki ya da daha fazla aharlanan kâğıda da çift aharlı kâğıt denilmektedir (Cumbur, 1987: 89, 90).

Kâğıttan sonra, yazma işlemi olan hüsn-i hat devreye girer. Yazı için gerekli diğer malzemeler, mürekkep, kalem, kalemtraş, makta (kalemin açılacağı yer), mıstar, divit, lika (halkanın içine konulan ham ipek) kullanılır.

Mürekkep; (midad, hıbr), yazı yazmaya mahsus siyah sıvı boyadır. Renkli sıvı boyalara da mürekkep denilmiştir. Mürekkebin icat edildiği tarih kesin olarak tespit edilmemiş ise de MÖ. 2500 yıllarından itibaren yazı malzemesi olarak bilindiği tahmin edilmektedir. Eski medeniyetlerde kullanılan ilk mürekkebin kömür tozu ve tutkalın birleşimi ile yapıldığı zannedilmektedir. Hat sanatında kullanılan en yaygın mürekkep çeşidi is mürekkebi olmakla birlikte, la'li mürekkep, sarı mürekkep ve zer mürekkebi de yapılmaktadır. Zaman içinde tecrübeyle mürekkep terkibi zenginleşerek gelişmiştir. Hat sanatında kullanılan mürekkebin pek çok formülleri, Gülzâr-ı Savab gibi hat risalelerinde kaydedilerek günümüze kadar ulaşmıştır (Binark, 1975: 56).

Mushaf yazımında ana malzeme olan is mürekkebi inceliği ve kesif renginden dolayı tezhip sanatında da tahrir çekmek için kullanılmıştır. Bezir, nefit, balmumu gibi maddelerin isiyle arapzamkının karıştırılıp dövülmesiyle hazırlanan is

mürekkebinden başka, parlak kırmızı rengiyle surh mürekkebi de Mushaflarda kullanılmıştır. Özellikle kıraat esnasında durulacak yerleri gösteren tevakkuf-secavend işaretleri surh mürekkebiyle yazılmıştır. Aslı cıva sülfür (zencefre) olan surh mürekkebinin, yarı şeffaf olan la'l mürekkebine tercih edilme sebebi, la'l mürekkebinin kurutulmuş kırmızı böceğinden hazırlanmış olmasıdır. Canlıların ölmesiyle meydana getirilen mürekkep Mushaflarda kullanılmamıştır (Derman, 2010: 143).

Yazıya gerekli olan mürekkebin yapılması da ayrı bir özellik arz eder. Mürekkep şöyle yapılır: Önce zamk-ı arabi soğuk suda eritilir. Boza kıvamına gelince süzülür. Sonra mermer havan içine bir ölçü is, dört ölçü zamk-ı arabi konur ve is zamk-ı arabi içinde iyice birbirine karıştıncaya kadar yavaş yavaş tokmakla havanda dövülür. Dövülme işlemine az su ilavesiyle devam edilir. Mürekkebin tam kıvamında olması için eskiler, "seksen bin tokmak vurmak gerekir" demişlerdir. Böylece yapılan mürekkep, çuha veya keçeden yapılmış mibzeleden süzülür; on misli sulandırılarak kullanılmıştır (Serin, 1999: 344).

Kalem; Hat sanatında yazma aleti olarak ince yazılar için kamış kalem, biraz iri hatlar için bambu ya da kargı kalemi, celi yazılar içinse, tahtadan yapılma ağaç kalemler kullanılır. Kamış, koparıldığı esnada yazmaya elverişli olmayıp, bir müddet tezek, hayvan gübresi altında bekletilir, pişip sertleşmesi sağlandıktan sonra kullanıma hazır hale gelir. İyi kalem, ne çok sert, ne çok yumuşak, ne çok kalın, ne çok incedir. Eğri, yassı ve dalgalı da olmayıp, tabii bir sertliği vardır. İnce, uzun ve düzgün bir silindir biçimindedir. Boğum araları en az bir karış kadardır. Sert bir zemine 15- 20 cm. yükseklikten bırakıldığı zaman çevik, genç ve dinç bir ses çıkarır. Sağlam olmayan çatlak bir kamışın çıkardığı ses ise kısık ve boğuktur. Madenî uçlu kalemler de kullanılabilir. Ancak, bunlar kamıştan mamul kalemler kadar tabii olmadığı gibi yazım esnasındaki kalem ve el hareketlerine de yatkın olmayıp, yazıya güzellik katmaya elverişli değildir (Subaşı, 1997: 27).

Mushaf-ı Şerif'lerin yazımında ise, açılışından sonra uzun süre ucunun bozulmaması sebebiyle "Cava Kalemi" tercih edilmiştir. Kamışın boğumu kalemtraşla alındıktan sonra kalem uç kısmı kalemi açandan yana olmak üzere sol elin avucu içine yatırılır ve kalemin açılan kısmı uzunca bir badem görüntüsü verinceye kadar iki yandan kesilir ve yontulur. Kamış yeterince sert değilse, biraz

daha tok bir badem şekli tercih edilir. Kalemin gövdesinden ucuna doğru inceleyerek uzayan kısmına dil, uç kısmına ise ağız denir. Ağız dilinden daha enli açılan kaleme de çakşırılı kalem adı verilir. Daha sonra kalemin ağzı “*makta*” denilen kemik, boynuz, fildişi, bağa ve benzeri maddelerden yapılmış olan kalem ucunun, üzerinde kesildiği ve çatlatıldığı bir alet olup üzerine yatırılarak ya da elde dikine çatlatılır ve buna *şakk* etmek tabir olunur. Sonra da yine makta üzerinde kalemin ucu yazılacak yazının gerektirdiği meyil gözetilerek kesilir. Bu işleme de *katt etmek* veya *kat*’ denir (Subaşı, 1997: 28).

Boyalar: Tezhip sanatında kullanılan önemli malzemelerden biri de boyalardır. Tezhipte ve minyatürde toprak boyalar ve bitkisel boyalar kullanılmıştır. Boyalar mermer yüzey üzerinde destesenk ile ezilip, toz haline getirildikten sonra arap zamkı ile karıştırılıp kullanılmıştır. Toprak boyalar isminden de anlaşılacağı gibi, toprak esaslı olup, içlerinde kimyasal katkı maddelerinin çok az olduğu ya da hiç olmadığı bir boya türüdür. Bu boyalar kalıcı ve sağlıklı olup, üzerinde kullanılan yüzeyi yıpratmama özelliğine sahiptir. En çok kullanılan boyalardan bazıları ise şunlardır: *Siyah*; İs mürekkepçiliğinde kullanılan is, *Beyaz*; Bazik kurşun karbonat (üstübeç), *Lâciverdi*; Taş boya, *Lapislazuli*; Bedahşî lâciverdi (lapis), *Kırmızı*; Lâl mürekkebi. Tezhipde altın ve laciverd (lapis) den sonra kullanılan diğer renkler; beyaz, turuncu, limonküfü, siyah, pembe, eflâton, mavi, san, kızıl kahvedir (Duran, 1990: 9).

Behzad’ a göre; “Boyaların sabit olması için eski zamanlarda XIV ilâ XVII. asırlarda ve XVIII. asır sonlarına kadar, yumurta sarısı kullanılmıştır. Yumurta sarısı karıştırılmış boyalar, gayet sabit ve parlak olduğu gibi minyatürdeki resimlerde çok az kabartma hali meydana getirir ki, bu hal çok makbuldür. Yalnız yumurta sarısı ile hazırlanan boyalarda, her kullanışta taze yumurtalı boya hazırlamak mecburiyeti gibi bir güçlük vardır, zira yumurta karışmış boya kurduktan sonra ikinci defa kullanılamaz, yani yumurtalı boya kurursa tekrar karıştırılamaz. Bu güçlük göz önüne alınarak sonraları yumurtadan vazgeçilmiş onun yerine tutkal kullanılmıştır. Tutkal (Bain-marie) usulü ile suda eritilir ve içerisine bir damla saf pekmez veya iki damla üzüm suyu karıştırılır. Bu usulde yapılan boyalar kurduktan sonra istendiği zaman tekrar su ile eritilir ve kullanılabilir. Tutkal suyuna pekmez veya üzüm suyu karıştırıldığında, boyalarda bir parlaklık husule gelir ve mühre sürüldüğü zaman

boyalarda bir güzellik hasıl olur. Hâlihazırda İıran'da yapılan minyatürlerde kullanılan boyalar, tutkal suyu ile hazırlanmaktadır” (Behzad, 1953: 32).

“Günümüzde artık eski boyların yerini sanayi yapımı, sulu boya, guaş boya ve akrilik almıştır. Ayrıca madeni oksitlerde bazı renkli taşların tozlarını tutkallı su ile karıştırarak yapıldı. Şimdi bu boyların terkibi unutulmuştur” (Ersoy, 1988: 11).

Fırçalar: Kaynaklarda adı kıl kalem olarak geçen fırçalar, bu sanatın gerçekleştirilmesini sağlayan yegâne alettir. Motiflerin dış sınırlarına çekilen ve tahrir adı verilen çizgilere, bu fırçalar yardımıyla nüans verilmektedir (Derman, 1999: 624). Tek tüylü ve oldukça ince olan fırçalar minyatürlerde de kullanılır. Üç aylık kedinin ensesinden (Behzad, 1953: 31) veya ulluk kuşunun ensesinden ya da kanat ucundan kesilen kıllardan yapılır. Mzehhibler günümüzde ise genellikle samur kılından yapılmış kaliteli hazır fırçalar kullanmaktadır (Aksu, 2000: 636).

1.3.3. El Yazmalarında Tezhipli Alanlar

Osmanlı Dönemi belge ve el yazmaları zengin içeriklerinin yanı sıra yüksek bir estetik ve sanat değerine de sahiptir. Divan ve padişahlara sunulan el yazmaları yoğun bir tezhipli işlenmiştir. Cilt üstüne yapılan estetik tasarımların yanı sıra yazma eserlerin i bölümlerinde de çeşitli bezemeler yapılmaktadır. Osmanlı yazma eserlerinin iç kısımlarında bezeme sanatları bakımından daha çok tezhip, hat ve minyatürün kullanıldığı görülmektedir. Tezhip sanatı ise daha çok çift sayfa halinde altın yaldızla oluşturulmuş zahriye sayfasında, serlevhada, temellk kaydında ve hatime sayfalarında uygulanmıştır. Özellikle bezeme unsurları bu tür yazmaların zahriye ve serlevha sayfalarında çok daha fazla yoğun görülmektedir.

Zahriye; yazmanın i kapağı olarak düzenlenen sayfasıdır ve bu sayfada eserin adı, müellifin adı ve bazen de kimin adına yazılmış olduğuna dair kayıt bulunmaktadır.

Serlevha; yazmanın i kapağından sonra gelen sayfanın veya metnin başladığı sayfanın üst kısmında genellikle dikdörtgen veya ikilil şeklinde oluşturulan bölümdür. Bu bölümde besmele veya kitabın adı yer alır.

Temellk kaydında eserin kime ait olduğunu gösteren not alanı bulunur. Hatime sayfasında ise yazma eserlerde müellifin, eserini bitirirken yazdığı duaların,

hattatının ve varsa müzehhibinin bulunduğu son sayfadır. Aynı zamanda satır aralarına işlenen çeşitli renkli motiflerle ve sayfa kenarlarına çizilen bordürlerde de yazma eserlerin iç kısımlarına estetik kazandırılmıştır. Örneğin Kanuni devri yazmalarında İstanbul bahçeleri, lale, nergis, sümbül, gül, nar ve kiraz çiçeği, şakayık, servi, menekşe, karanfil ve gül goncalarıyla yapılan bezemeler bulunmaktadır (Cumbur, 1968: 80).

1.3.4. El Yazmalarında Tezhip Yapım Teknikleri

Hat sanatı ile uygulanan tezhip sanatında, öncelikle hattatın yazmış olduğu yazının tamamlanması gerekir. Hattat tarafından yazılması tamamlanan eser, bezemek üzere müzehhibe gelir. Müzehhib, bezemeye başlamadan evvel, yazının manasını, cinsini, ebadını hatta yazıldığı kâğıdın rengini, desen çizme ve renklendirme safhalarında göz önünde tutmak mecburiyetindedir. Yazının hangi mesafeden seyredileceğini hesaba katarak o mesafeden görülebilecek deseni hazırlar. Mesela, hareke ve sair işaretleri bulunmayan ta'lik hattına, daha zengin desen çizilir; zemini işaretlerle dolgun olan sülüs için daha sade desen hazırlanmalıdır. Zira eser, iki sanatla bir bütün teşkil eder. Müzehhib, bezeme safhasında hattı bastırarak, örtecek ve ağırlık noktasını tezhibe çekecek işten kaçınmalıdır. Çünkü müzehhibin görevi yazının güzelliğine güzellik katmak ve onu ortaya çıkarmaktır. Türk sanatkârları desen hazırlarken, daima sadeliği ön planda tutmuş ve seyredene huzur veren, dengeli, ahenkli çizimleriyle diğer İslâm ülkelerinden ayrılmıştır. Girift, karmaşık ve yoğun desene rağbet edilmemiş, desende boşluk doluluk dengesi titizlikle korunmuştur (Derman, 2007: 3).

Aharlı kâğıtlar üzerine parçalar halinde yazılan mushaf, tezhiplenmek üzere müzehhibe gönderilir. El yazması Kur'an-ı Kerimlerde tezhip, genellikle kitap yazıldıktan sonra yapılmıştır. (Derman, 1987: 63).

Tezhip deseni eskiz dediğimiz hafif yağlı ince kâğıda çizilir. Fakat günümüzde desen, karbon kâğıdı, tebeşirli kâğıt veya desen tersinden çizerek uygulanacağı alana geçirilmektedir.

Yapıştırılan yazı kuruduktan sonra öncelikle cetvelleri çekilir. Desen murakkaya geçirildikten sonra ilk önce tasarımda altın olacak yerler altınlanır.

Altınlama işleminin bittikten sonra altın mührelenerek parlatılır. Motifler renklendirilir ve bu işlemden sonra desenin tahrirleri çekilir. Tahrirleme işleminden sonra desenin zemini dalgasız olarak boyanır. Motif detaylarının boyanmasında degrade (tonlama ya da tarama) yöntemleri kullanılır. Uygun olan yerlere tığlar tezyin edilerek tezhip tamamlanır (Derman, 2007: 3).

Türk tezhip sanatında kullanılan teknikler, klasik ve yeni tarz tezhip teknikleri olmak üzere çeşitlilik arz eder. Klasik tezhip sanatında uygulanan teknikler başlıca dört çeşittir. Bu teknikler; zemini boyalı klasik tezhip, zer-en-der zer tekniği, halkâri ve çift tahrir tekniğidir.

Zemini Boyalı Klasik Tezhip Tekniği (Düz Tezhip); klasik tezhip sanatında görülen en eski tezhip tekniğidir. Eski müzehhipler tarafından düz tezhip olarak da adlandırılmıştır.

Zemini boyalı klasik (düz) tezhibin hazırlanışı genellikle şu şekilde olur: Desen kâğıda geçirildikten sonra renkler tespit edilir. İlk önce altın kullanılacak yerlere altın sürülür. Genellikle motiflerin sap ve yaprakları ile hatâyilerin meşîme ve iç yapraklarına kısmen sürülen altın zermühre ile parlatılır. Cetveller de daima parlak olarak mührelenir. Sonra varsa zeminlerde mat altın sürülecek yerler de doldurulur. Diğer çiçek gruplarında ise beyaz veya açık bir renk ile astar boya atılır. Daha sonra bütün desendeki motiflerin etrafına, tahrirleri çekilir. Zemin rengi dalgasız olarak boyanır. Sürülen astar boyanın üzerine gölgeleri konur. Bu gölgelerin üzerine ya tonlama ya da tarama tekniği yapılır, ya da çiçekten daha koyu bir renk ile nokta da konulabilir. Çiçeklerin zemininde koyu renk kullanıldıysa altınla tarama da yapılabilir. Bitiş sınırı dendanlı ise zemin renginden farklı bir renkteki iplikle bu sınır belirlenir. Tahrir çizgisinden biraz kalınca, genellikle lacivert renk ile kuzu çekilerek bunun üzerine de bu tarz tezhibin vazgeçilmezi olan tığlar işlenerek tezhip tamamlanır (Kaleli, 1999: 38, 39). Tezhipte zemin rengi olarak en çok bedahşi lâcivert (lapis lazuli) kullanılır.

Araştırmamızda yer alan zemini boyalı klasik tezhip tekniği 1 No'lu eser (BYEK 4696/ 32 Hk 5784), 2 No'lu eser (BYEK 3803/ 32 Hk 1468), 3 No'lu eser (BYEK 3840/ 32 Hk 1500), 4 No'lu eser (BYEK 3761/ 32 Hk 1428), 5 No'lu eser (BYEK 4023/ 32 Hk 1650), 6 No'lu eser (BYEK 3859/ 32 Hk 1519/ 4), 7 No'lu eser

(BYEK 4489/ 32 Hk 1944), 8 No'lu (BYEK 3975/ 32 Hk 1613) eser, 9 No'lu (BYEK 4057/ 32 Hk 1654) eser ve 15 No'lu (BYEK 4034/ 32 Hk 1659) eserler, düz tezhip tekniği özelliğinde yapılmış örneklerdir.

Zer-en-der zer Tekniği; altın zemin üzerine, değişik renk ve tonda altın kullanılarak yapılan tezhip tekniğidir.

Zer-ender-zer deyiimi, sarı altın üzerine yeşil altınla veya yeşil altın üzerine sarı altınla işlenen bezemeler için kullanılır. Altın parlatılıp tahrirlenince desen de ortaya çıkar. Zer-ender-zer iki renk altınla işlendiği gibi, aynı renk altının, mat ve parlak tonlarda kullanılmasıyla da uygulanabilir. Tahrir genellikle nüans verilmeden çekilir. Zer-ender-zer bezemelerde, sadece çiçeklere hafif tonlarda renk uygulanıp görünüşte altın hâkimiyeti hissettirilir (Derman, 2000: 629).

Altın üzerine altınla yapılan tezhip anlamına gelse de altın üzerine farklı renkte boyalar kullanılarak yapılan örnekleri de vardır. Fatih döneminde örneklerine fazla rastlanılmamakta özellikle Beyazıt dönemi ile birlikte kullanımı artmıştır. Çalışmamızda yer alan 12 No'lu eser (BYEK 4011/ 32 Hk. 1638) zer-en-der zer tekniğinde yapılmış bir örnektir.

Halkârî; klâsik tezhip tekniklerinden, zemini boyalı klâsik tezhipten sonra gelen ve çok kullanılan ince tarama veya gölgeli altın sürme tekniği ile yapılan bir boyama tekniğidir. Halkârî yazma eserlerde ve levhalarda kenar suyu bezemesi olarak kullanıldığı gibi lake işçiliğinde de sevilerek tercih edilmiştir. Halkâr tekniği, yapılış şekline göre isim alır. Uygulanış şekli kendi içinde teknik oluşturmuştur. Halkâr tekniğinin çeşitleri ise; tek renk altın ile yapılan “klasik halkârî”, tarama halkârî veya “perdahlı halkârî”, “tahrirli halkârî”, “zerşikâf (renkli halkârî)”, “foyalı halkârî”, motif zemini boyalı halkârîdir (Derman, 1997: 365, 367).

İncelenen eserlerde, 3 No'lu eser (BYEK 3840/ 32 Hk. 1500) ve 8 No'lu (BYEK 3975/ 32 Hk.1613) eserlerin, kenar suyu tezhibinde halkârî tekniği uygulanmıştır. Ayrıca 10 No'lu (BYEK 4005/ 32 Hk. 1633/ 2) eserin hatime sayfasında ve 11 No'lu (BYEK 3997/ 32 Hk. 1625) eserin unvan sayfasının kenarlarında da halkârî tekniği uygulanmıştır.

Çift Tahrir (Havalı) Tekniği; klasik tezhip sanatında kullanılan tekniklerden bir tanesi de çift tahrir tekniğidir. Bu teknikte bir motifteki bütün tahrirler birbirine

eşit aralıklı, paralel ve çift çizildiğinden dolayı bu tekniğe çift tahrir denilmiştir. İki tahrir arasında bırakılan boşluktan dolayı havalı da denir.

Araştırmamızda yer alan eserlerde çift tahrir tekniğinin sadece tığlarda uygulandığı görülmüştür.

II. BÖLÜM

2. TÜRK KİTAP SANATLARI

2.1. Cilt Sanatı

“Cild kelimesi, Arapça’da “deri” anlamına gelir. “... Bir kitabın sahifelerinin dağılmasını engellemek ve ömrünün uzun olmasını sağlamak için ince tahtadan, deriden veya üzerine deri, kâğıt ve bez gibi malzemeler ile kaplı mukavvadan yapılan kaplara, verilen isimdir...” şeklinde tanımlamaktadır (Arseven, 1983: 341; Binark, 1987: 91).

En eski cilt kapları 4. yüzyıla ait olup papirüs üzerine gösterişsiz bir şekilde meşin kaplanarak yapılmıştır. Sanat özelliği taşıyan ilk örnekler ise 8. ve 9. yüzyıllarda rastlanılmaktadır. Mısırda Koptlar ve Orta Asya’da Uygurlar tarafından meydana getirilmiş bu ciltler, birbirleriyle benzer özellikler taşırlar (Arıtan, 1993: 551).

Türk – İslam dünyasında sanatkârlar Mushaf-ı Şerif’lerle birlikte diğer ilmi, edebi, tarihi ve dini kitapları cildinden başlayarak gerekli gördükleri belirli sayfaları büyük bir özenle bezemişlerdir (Üstün, 1994: 84).

Türk İslâm cilt sanatında tarih içinde görülen üslûplar: Hatayî (Kâşî, Horasan, Buhâra ve Dihlevî), Herat (Herat, Şiraz, İsfahan), Arap (El-Cezire, Halep, Fas), Rûmi (Selçuk), Memlûk (Mısır), Türk (Diyarbakır, Bursa, Edirne, İstanbul, Şükûfe, Rügen, Lâke, Barok), Magribî (İspanya, Sicilya, Fas), Lâke (İran, Hint), Buhâra-yı Cedîd’dir (Özcan, 1994: 316).

Türk cilt sanatı tezhip sanatı desenlerinin uygulandığı önemli bir alandır. Ciltleme işine “teclid”, cilt yapanlara ise “mücellid” denir. Genellikle “...mukavva üzerine meşin (koyun derisi), sahtiyân (keçi derisi), rak (ceylan derisi) gibi farklı türlerde deri kaplanarak oluşturulan ciltler belli bölümlerden oluşur..” (Özen, 1998: 9).

El yazması eserlerin ciltleri dört bölümden oluşmaktadır.

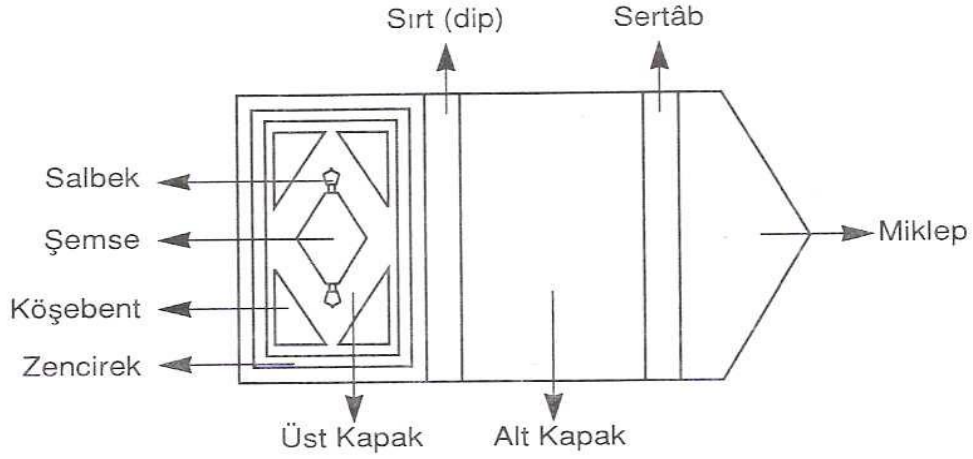
1) Üst ve alt kap; Kitabın alt ve üst kısmını örter.

2) Dip- sırt; Kitabın arkasını örter.

3) Sertab; Miklebin kapağa bağlandığı, miklebe hareket imkânı sağlayan kısımdır. İ ve dış yüzeyleri istenilen teknik ve tarzda sslenebilen sertabın dış kısımlarında kitap isimleri veya ayetler yazılıdır (Binark, 1975: 6).

4) Miklep; Kitabın n tarafını örter. Alt kapağa bağlanmış ve genellikle üçgen biçimindeki parça aynı zamanda sayfa yerini belirlemek için kullanılır (Hatipoğlu, 1997: 8).

“şiraze” ise kitabın yapraklarını düzgün tutan bağ ve örgüdür. İki renk ibrişim kullanılarak örülür. rlme türlerine göre şiraze sıandişi, sağ sol yolu, tek ve çift baklava, geçmeli ve alafranga gibi isimler alır (zen, 1986: 67).

şekil 4: Cilt Kabının Bölümleri. (zen, 1998: 4)

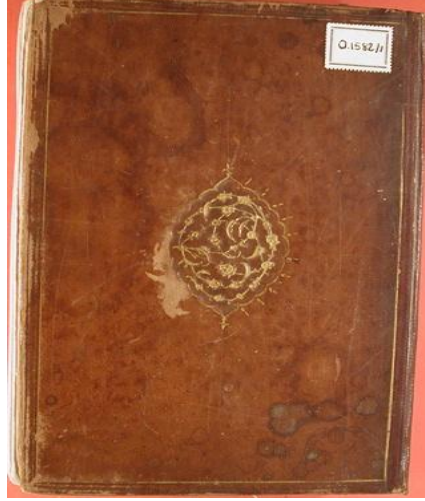
Türk cilt sanatında bir kitap kabı; salbekli şemse, köşebent, zencirek (bordür) ve kartuş paftalardan olmak üzere dört bölümden oluşur (zen, 1998: 14).

2.1.1. Malzemelerine Göre Ciltler;

- 1- Deri Ciltler
- 2- Lake Ciltler
- 3- Kumaş Ciltler
- 4- Ebrulu Ciltler
- 5- Murassa (mücevherli) Ciltler

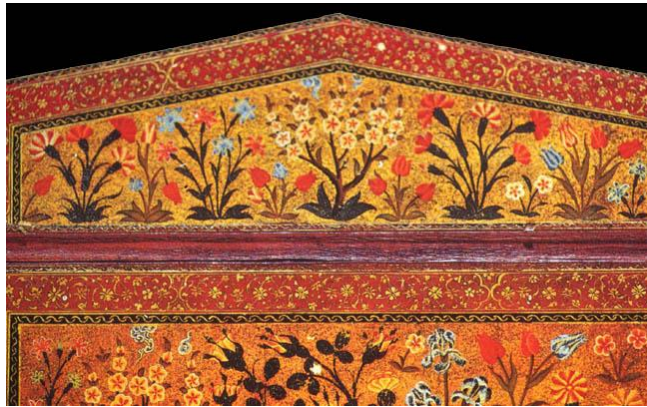
Deri Cilt: Klasik cilt sanatında en geniş yeri deri ciltler almaktadır. Deri olarak “*meşin*” (koyun derisi), “*sahtiyân*” (keçi derisi), “*lak*” (ince tıraşlanmış ceylan derisi) kullanılmıştır (Sakaoğlu ve Akbayar, 2000: 307).

Şekil 5: BYEK 3918 Envanter No’lu Deri Cilt Kapak Örneği.

İncelenen yazma eserlerin tamamında deri cilt kullanıldığı tespit edilmiş, ciltlerde kullanılan renkler arasında kahverengi çoğunlukta olup, vişne rengi, kırmızı kiraz rengi, siyah ve koyu bordo renklerinin de tercih edildiği görülmüştür.

Lake Cilt: Mukavva, deri veya tahta üzerine çeşitli boyalarla ve altınla yapılan süslemeler bir tür vernikle kaplayarak meydana getirilen eserlere “*ruganî*” veya “*lâke*” adı verilmiştir (İnay, 2006: 14).

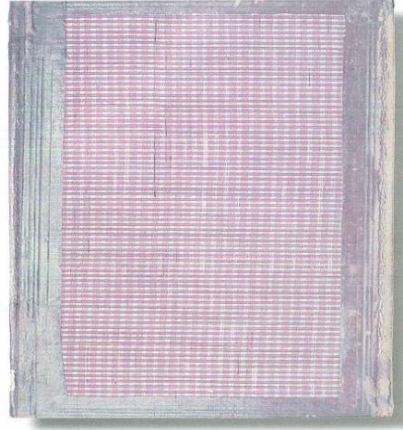

Şekil 6: T.S.M. E.H. 2851 Miklep ve lake cildin dış kapağı (Özen, 1990: 79)

Lake cilt yapılırken ilk önce mukavva murakka hazırlanır, mukavvanın üzerine de lâk (vernik) çekilir. Daha sonra altın mürekkebi veya çeşitli boyalarla

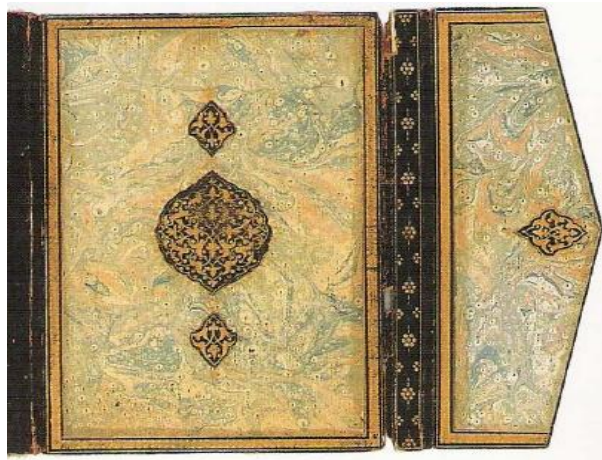
süslemeler yapılır ve üst üste birkaç kat lâk sürülür. Eğer teknik deri üzerine uygulanacaksa da sirkeli yumuşak bir bezle derinin yüzü temizlenerek yağı alınır. Bu işlemle boya veya altının deri üzerine düzgün olarak sürülmesi ve dökülmesi sağlanmalıdır. Boya ve altından sonra birkaç kat daha lâk sürülür (Özen, 1990: 79).

Kumaş Cilt: Mukavva üzerine keten, ipekli veya kadife kumaş kaplanarak yapılan ciltlerdir.

Şekil 7: Çeharkuşe Kumaş Cilt Örneği (Özen, 1998: 88).

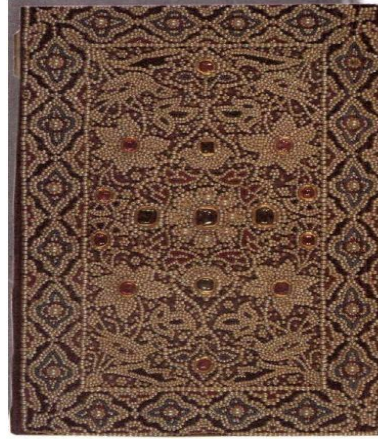
Ebrulu Cilt: Tarihçesinin 15. yüzyıla kadar indiği bilinen ebrunun cilt sanatında önemli bir yeri vardır. Ebrulu ciltler, dayanıklı olabilmeleri için genellikle çârkuşe tekniğinde yapılmışlardır. Ebru, cildin dış ve iç kaplarında kullanıldığı gibi kitap mahfazası yapımında da tercih edilmiştir. 18. yüzyıldan sonra yazmalarda ebru örnekleri daha sık görülmeye başlanmış, yazma eserlerin dış ve özellikle iç kaplarının kaplanmasında daha yoğun olarak tercih edilmiştir.

Şekil 8: Ebru Cilt Kapağı Örneği (Derman, 2000: 98).

İncelenen eserler içerisinde 10 No'lu ve 14 No'lu (BYEK. 4005/ 32 Hk. 1633/ 1-2) eserlerin cildinin iç kabında güzel bir kumlu hatip ebru örneği yer almaktadır. Ayrıca 9 No'lu (BYEK. 4057/ 32 Hk. 1654) eserin cildinin iç kabına iki renk kullanılarak hatip ebrusu yapılmıştır.

Murassa (mücevherli) Ciltler: Murassa cilt, estetik özelliğinden çok kuyumculuk sanatıyla ilgili olan bir tür maddî kıymeti yüksek bir cilt çeşididir. Fildişi oymalı, altın kaplamalı, sedef kakmalı, mozaik, yeşim kabartma, yakut, zümrüt, inci ve elmas ile süslemeli olanları vardır. Daha çok Kur'ân-ı Kerim ciltlerinde uygulanmıştır (Özen, 1998: 68).

Şekil 9: Murassa Cilt Kabı Örneği (Özen, 1998: 68)

2.2.2. Bezeme Tekniklerine Göre Ciltler;

- 1- Şemseli Ciltler
- 2- Zilbahar (Zerbahar) Ciltler
- 3- Yekşah (Yazma) Ciltler
- 4- Zerduz, (İşlemeli, İplik İşleme, Zerdüzi, Simdüzi) Ciltler
- 5- Çeharkuşe (Çarkuşe) Ciltler
- 6- Acemkari (Hayvan Resimli) Ciltler
- 7- Şukufe Üslubu Ciltler
- 8- Yazılı Ciltler

Şemseli Cilt: Bezeme tekniğine göre incelenen yazma eser ciltlerinde şemseli ciltler önemli bir yere sahiptir. Bu tür ciltler adını deri üzerine yapılan şemse motifinden alır. Şemseler yapılış tarzlarına göre incelendiğinde; “*Alttan ayırma şemse*” motif kalıplarının zemini altınla doldurulur, motifler kabartma şeklinde üstte ve deri renginde bırakılmıştır (Özen, 1998: 46).

Çalışmada incelenen eserlerin ciltleri çoğunlukla şemseli cildir. Bu eserlerde alttan ayırma şemse tekniğinin yoğun olarak kullanıldığı tesbit edilmiştir. İncelenen 1 No’lu eser (BYEK 4696/ 32 Hk. 5784), 2 No’lu eser (BYEK 3803/ 32 Hk. 1468), 5 No’lu eser (BYEK 4023/ 32 Hk. 1650), 7 No’lu eser (BYEK 4489/ 32 Hk. 1944), 8 No’lu eser (BYEK 3975/ 32 Hk. 1613), 10 No’lu eser (BYEK 4005/ 32 Hk. 1633/ 2), 12 No’lu eser (BYEK 4011/ 32 Hk. 1638), 15 No’lu eser (BYEK 4034/ 32 Hk. 1659), 16 No’lu eser (BYEK 4340/ 32 Hk. 1791/ 1-2), 17 No’lu eser (BYEK 4024/ 32 Hk. 1651- 1) ve 19 No’lu (BYEK 3786/ 32 Hk. 1453/ 1) eserlerin cildi, alttan ayırma şemse tekniğinin uygulandığı cilt örnekleridir.

“*Üstten ayırma şemse*” zemin deri renginde bırakılır, motifler ise altınlanmıştır (Binark, 1975: 11).

Yazmalar arasında sadece 11 No’lu (BYEK 3997/ 32 Hk.1625) eserin cildi üstten ayırma tekniği ile yapılmıştır.

“*Mülemma şemse tekniği,*” motiflerin hem zeminleri hem de kabartmaları altınlanarak yapılır (Özen, 1998: 60).

Çalışmada yer alan 4 No’lu eserin (BYEK 3761/ 32 Hk.1428), cildi ve 14 No’lu eserin (BYEK 4005/ 32 Hk. 1633/ 1) cildi mülemma şemse tekniğinde 16. yüzyıl klasik kompozisyon tasarımının kullanıldığı güzel bir örnektir.

“*Soğuk Gömme şemseli*”, şemse cilt kapağına altın kullanmadan işlenir, dolayısıyla deriden farklı renkte değildir (Özen, 1998: 60).

İncelenen 3 No’lu (BYEK 3840/ 32 Hk. 1500) eserin cildi, 19. yy.da soğuk gömme cilt tekniğinde yapılmıştır.

“*Mülevven şemse*” cilt kabının üzerindeki şemse ciltte kullanılan deriden farklı renkte bir deri ile yapılmışsa bu adı alır. Bu tarzda motifler alttan veya üstten

ayırma tekniği ile boyanabilir. İncelenen yazmalarda mülevven şemse tekniği örneği bulunmamaktadır. Araştırılan eserlerde mülevven şemse örneği bulunmamaktadır.

“*Müşebbek (katı'a) şemseli*” bu tür ciltlerde şemse dış kapaktan çok cildin iç kısmına uygulanmıştır. Deri bir dantel gibi oyulduktan sonra kabın iç yüzüne ve ayrı renkte deri, boyalı ya da altın zemin veya kumaş zemin üzerine yapıştırılır.

Araştırmamızda incelenen 1 No'lu (BYEK 4696/ 32 Hk. 5784) eserin cildinin iç kabında, katı'a şemse tekniği uygulanmıştır.

Zilbahar (zerbahar) Ciltler: XVIII. yy. sonunda ve özellikle 19. yüzyılda görülen ve halk arasında “*kafes şemse*” de denilen bir süsleme türünden alır. Kapak üzerine ezilmiş varak altını ile dört dilimli yaprak motifi ve parmaklık şeklinde çizgiler çekilir (Özen, 1998: 49). İncelenen yazmalarda zilbahar cilt örneği yoktur.

Yekşah Cilt (Yazma Cilt) : Cilt yapımında kullanılan bir başka yöntem de bezemenin deri üzerine ucu kör bir aletle yapılmasıdır. Bu biçimde elde edilen bezeme altın, gümüş ve boya ile ayrıca renklendirilir (İşmen, 1994: 7, 8).

Çalışmada yer alan 11 No'lu eserin (BYEK 3997/ 32 Hk.1625) cildi, yekşah tekniğinde yapılmış güzel bir örnektir.

Zerduz (İşlemeli, İplik İşleme, Zerdüzi, Simdüzi) Ciltler: Deri üzerine kalıplayarak veya fırçayla boyayarak bezemeler yapıldığı gibi, doku özelliği olan veya işlenmiş kumaşlardan da cilt kapakları yapılmıştır. Bu işlemler altın, gümüş veya ipek ipliklerle yapılmıştır. Gümüşle yapılan işlemeli ciltlere “*simdüzi*” deri üzerine yine altın yıldızla işlenen ciltlere de “*zerdüzi*” cilt denilmektedir (Özen, 1998: 22). Araştırmamızda bu tarz işlemeli ciltlere rastlanılmamıştır.

Çeharkuşe (Çarkuşe) Ciltler: Cildin kenarları deri ile çevrilmiş, orta kısmı ise ebrulu kâğıt, kadife, desenli ya da işlemeli kumaşlarla ya da farklı renkteki deriyle bezenmiş ciltlere verilen genel addır. Bir görüşe göre de, cildin köşelerine köşebent gibi konulan üçgen deriden dolayı bu ismi almıştır (Arıtan, 1992: 6).

Teze konu olan ve çalışmada yer alan 13 No'lu eserin (BYEK 4012/ 32 Hk.1639), cildinin dış kabındaki ebru, çaharkuşe tekniğinde yapılmış olup, gel-git ebrudur. çarkuşe tekniğinde ebru ile yapılmıştır.

Acemkârî (Hayvan Resimli) Ciltler: Bezemelerinde rumi, hatayi nakışlar veya geometrik desenler yerine hayvan motifleri işlenen ciltlere “*Acemkârî cild*” adı verilmiştir (Özen, 1998: 19). Acemkârî cilt örneği incelenen yazmalarda rastlanılmamıştır.

Şukufe Üslubu Ciltler: XVIII. ve XIX. yy. Osmanlı sanatında yaygın bir bezeme biçimi olan şukufe (çiçek) üslubu, doğal veya üsluplanmış çiçek minyatürleri, buket, vazolu, vazosuz çiçekler veya tek çiçeklerin resmedildiği desenleri yansıtır. Bazen de klasik şemse cilt formlarının (salbekli şemse, köşebent) içlerine, klasik teknikte yerleştirilmiştir (Özen, 1998: 21). İncelenen yazmalarda şukufe cilt örneği yoktur.

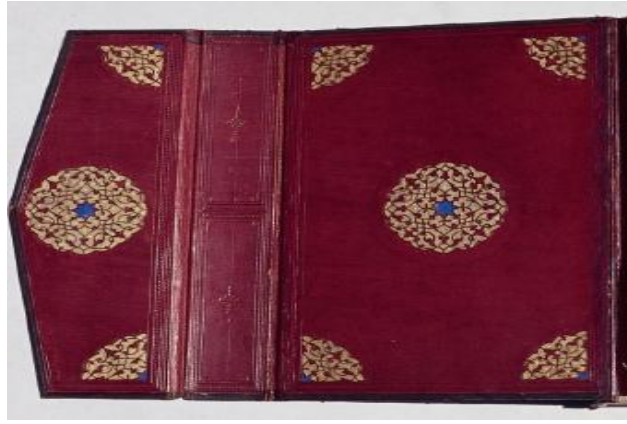
Selçuklu dönemi ciltlerinin ana malzemesinde deri ve tüm cilt kaplarında neredeyse kahverenginin tüm tonları kullanılmıştır. En çok kullanılan motif ise hilâl ve Mühr-ü Süleyman’dır. Sırt, düz ve yumuşaktır, kamburalı örneklere rastlanmaz (Arıtan, 2002: 936).

Selçuklu ve Beylikler döneminde, ciltlerin dış yüzeyleri geçme bant ve noktalarla bezenmiş gösterişsiz şemse veya sıvama geçme bantlarla bezendiği, iç kapların ise blok kalıpla yapılmış dal ve rumilerle bezendiği görülür. Ayrıca altı ve sekiz yapraklı rozet şeklinde küçük mühür biçiminde hazırlanmış kalıpların baskısıyla sarmal dallar ve rumîli bitkisel bezemelerin yanı sıra geometrik düzenlemeler de vardır. Türk ciltlerinin kendine özgü özellikteki ilk örneklerine 15. yüzyılda rastlanır. 15.yüzyılın ilk yarısına ait bazı örneklerde cildin iç kısımlarındaki geometrik kompozisyonlarda yıldız kolları ve aralardaki altıgen yüzeylerin çiçek kabartmalarıyla doldurulduğu gözlenir. İlk örneklerin bu döneme rastlamasında sanatsever Sultan II. Murat’ın önemli bir rolü olup, bu tarz bezemelere Bursa İnebey Kütüphanesinde bulunan ve 15.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Tefsîr-i Cevahir ve Mecmua adlı eserlerin cildin iç kaplarında rastlanmaktadır (Tanındı, 1993: 422).

15. yüzyıldan itibaren Semerkant, Herat ve Şiraz’dan Bursa ve Edirne’ye göçen sanatkârlarla birlikte, naif üslupta çalışan müzehhiplerin de Osmanlı imparatorluğunun ilk merkezlerine geldikleri ve bu üslubu Osmanlı kitap sanatına taşıdıkları görülür. Fatih’e ithaf edilen birçok eserde ve Bursa’da istinsah edilen bazı

eserlerde bu naif üslubun etkisi vardır. Bezemelerde ise geometrik desenler, ufak motifler ve rumiler dönem ciltlerinin ortak özelliğidir (Özen, 2007: 11, 16).

Türk cilt sanatının en parlak dönemi 15. ve 16. yüzyıllarda olmuş, 16. yüzyılda Türk ciltleri İranlılar tarafından taklit edilmiştir. Osmanlılarda birinci derecede sahtiyân (keçi derisi) ve daha az görülen meşin (koyun derisi) nin çeşitli renkleri kullanılmıştır. Ciltte çok kullanılan motifler arasında üsluplanmış rumiler, nilüfer, ıtır yaprağı, bulut motifleri 16. yüzyılda narçiçeği, kaplan pars beneği gibi şekiller vardır (Aslanapa, 1993: 393).

Şekil 10: 1475 tarihli Divan adlı kitabın cilt kabının içi. (Süleymaniye Kütüphanesi Fatih no:3831), (İşmen, 1994: 120)

Tanıncı'ya göre; “ XV. yy. sonları, kitap kaplarının tasarım ve teknik açıdan en güzel örneklerinin verildiği, ayrıca yüksek kalitede eserler veren Memlûk, Timurlu ve Osmanlı kablalarının birbirinden ayırt edilemeyecek, ortak özelliklere sahip olduğu bir dönemdir.” (Tanıncı, 1984: 20).

Araştırmamızda incelenen 1 No'lu (BYEK 4696/32Hk 5784) Kur'an-ı Kerim istinsah tarihine göre 15. yy. da yazılmış, Sultan Bâyezid' a ithaf edilmiştir. Eserin cildinin desen ve motif özellikleri incelendiğinde döneminin bezeme özelliklerini gösterdiği ve beyzi formda olan salbekli şemse içerisinde yer alan tezyinata, ayırma rumilerin içinde dolanan helezoni dal, penç ve hatayi motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

16. yüzyıl Türk ciltçiliğinin altın çağıdır. Ciltlerin şemseleri artık 15. yüzyıldaki gibi yuvarlak dilimli olmayıp, beyzi ve salbektir. Genellikle sarı ve yeşil olmak üzere iki değişik tonda altın kullanılmıştır. Bitkisel bezemenin ağırlıkta

olduğu ciltlerde narçiçeği, altılı çiçek, rumi, gonca gül, tığ, tepelik oldukça sık kullanılan motiflerdir (Çığ, 1971: 121).

Çalışma kapsamında yer alan 7 No'lu (BYEK 4489/ 32 Hk. 1944) eserin cildi ve 8 No'lu (BYEK 3975/32 Hk. 1613) eserin ciltleri, 16. yüzyılın sonlarında alttan ayırma şemse bezeme tekniğinde yapılmış güzel bir kompozisyon örneği teşkil eder. İncelenen 4 no'lu (BYEK 3761/ 32 Hk. 1428) eserin cildi 16. yüzyıl karakterlidir. 16. yüzyıl özelliği taşıyan desenlerde ince işçilik bariz bir şekilde göze çarpmaktadır.

17. yüzyıl Türk deri ciltleri İmparatorluğun bu dönemdeki siyasi gerileme sonrasına ayak uydurmuş, diğer sanat dallarında olduğu gibi cilt sanatında da umumiyetle işçilikte bir düşüklük göze çarpar. Teknikte bir değişiklik olmamakla, birlikte kompozisyonda ve motiflerin işlenmesinde bariz bir gerileme görülür. Birçok cilt kabından köşebent ve bordür tezyinat kalkmıştır. Bunların yerine yan ve tepeleri çıkıntı müstakil büyük şemseler tek tezyinat olarak kullanılmıştır. Bazılarında beyzi şemseler yapılmış, dış kenar bordürü yerine kalınca “zencirek” çekilmiştir. Salbeklerde fazlaca büyüyerek zerafetini kaybetmiştir (Çığ, 1971: 121). İncelenen yazma eserlerde 17. yüzyıla ait örnek yer almamaktadır.

17. yüzyıl geleneğin devamıyla birlikte desenlerde, şemse ve salbek formlarında değişiklikler olmuştur. Bazı örneklerde hem dış hem de iç kaplara fırçayla saz üslûbunda desen çizildiği ve altın yaldızla boyanarak adeta bir çini pano görüntüsü elde edilmiştir (Tanındı, 2002: 862).

18. yüzyıl Türk deri ciltleri; Sultan III. Ahmed zamanında klasik deri kaplarının yapılmasına devam edilmiş ve pek nefis eserler meydana gelmiştir. Bu dönemde dört çeşit cilt yapılmıştır. 1) Lake ciltler. 2) Realist motifler (lale, gül goncası ve yaprak motifleri) kullanılarak yapılan ciltler. 3) Yekşah ciltler. 4) Avrupa tesiri ile meydana gelen “rokoko” tarzı havi ciltlerdir (Çığ, 1971: 122).

18. yüzyılda görülmeye başlayan yekşah tarzındaki ciltler, işçiliği fazla olmayan, klâsik cilt sanatı bezemelerine göre basit ve yalın bir tarzdadır. Yek-şah olarak bilinen ve yaldız sürülmüş deri zemine metal kakma suretiyle yapılan ciltler, bu dönemden sonra yapılan türler arasındadır (Binark, 1986:105).

Çalışmada yer alan 5 No'lu (BYEK 4023 /32 Hk. 1650), 11 No'lu (BYEK 3997 /32 Hk. 1625),19 No'lu (BYEK 3786 /32 Hk. 1453/1), ve 20 No'lu (BYEK 3818 /32 Hk. 1479) eserler, yekşah cilt olup 18. yüzyılda yapılmıştır.

19 ve 20. yüzyılda daha ziyade yek-şâh ve rokoko tarzı ciltler fazlaca yapılmaya başlanmış, bu yeni usuller klasik ciltlerle aradaki bağı tamamen koparmıştır (Çığ, 1971: 122).

2.2. Hat Sanatı

Hüsni hat, estetik kurallara bağlı kalarak, ölçülü, güzel yazma sanatıdır. Aynı zamanda kelime olarak “yazmak, çizmek, kazmak, alamet koymak” anlamlarına da gelen, Arapça hat mastarından türemiş, mana olarak da “yazı, çizgi, çığır, yol” gibi anlamlara gelir (Derman, 1997: 427).

Temelini Arap harflerinin oluşturduğu hat sanatını uygulayan sanatçıya da hattat denilmektedir. Hattat kelimesinden önce ise kâtip, muharrir ve verrâk gibi ifadeler kullanılmıştır (Serin, 1999: 19).

Arap harflerinin şekillendirilmesiyle ortaya konulan hat sanatının doğuşunda ve gelişip yayılmasında şüphesiz İslam'ın etkisi büyüktür. Gerek Kur'an ayetlerinin gerekse hadislerin yazıya teşvikinin yanı sıra Kur'an'ın ve hadislerin yazıyla tespiti, çoğaltılması ve yayılması insanları yazıya yöneltmiş, yazı sanatına duyulan saygı ve rağbeti arttırmıştır (Acar, 1999: 19).

Aklam-ı Sitte'de Şeyh Hamdullah'tan sonraki en büyük atılım Hafız Osman ile olmuştur. Türk yazı üslubu yeni bir yükseliş dönemine girmiştir. Osmanlı Devletinin en ünlü hattatı Şeyh Hamdullah'dan sonra yeni bir çığır açtığı için “Şeyh-i Sani” (ikinci şeyh) unvanı verilmiştir (Serin, 1999: 103, 105).

Sanatsal açıdan çeşitli süsleme teknikleri kullanılarak yazılan yazmalarda daha çok nesih, sülüs, muhakkak, divani ve rikaa yazı türü tercih edilmiştir. Genel olarak hat sanatında kullanılan yazı çeşitleri şunlardır:

Kufi yazı; İslam'ın doğuşundan itibaren kullanılan en eski yazı çeşididir. Özellikle dört halife döneminde kullanılan ve köşeli olması nedeniyle diğerlerinden ayrılan kufi hat çeşidi, Osmanlı döneminde Aklam-ı sitte kadar ilgi görmemiştir.

Özellikle kitabelerde ve mimari eserlerin tezyinatında kullanılan yazı çeşididir (Alparslan, 1999: 36).

Muhakkak; kelime anlamı, muhkem, muntazam, şüpheli bir yeri kalmamış, ispat olunmuş sağlam söz ve sağlam dokunmuş kumaş demektir. Kufi ile sülüs arası bir yazıdır. Büyük boy Kur-an'ların yazılmasında, 16. yüzyıla kadar mimari eserlerde kullanılmış yazı çeşididir. Besmelesi çok ilgi görmüştür (Serin, 1999: 82).

Çalışma kapsamında yer alan 6 ve 7 No'lu eserin serlevha yazıları muhakkak yazı ile yazılmıştır.

Reyhani; muhakkak yazının kurallarına bağlıdır. Onun üçte bir küçüklüğünde yazılan şeklidir Kalem kalınlığı nesih yazı kadardır. Metin yazısıdır. Kitap sanatlarında ve mushaf kitabelerinde görülür. Muhakkak ve reyhani sayfada fazla yer tuttuğu ve birçok harfi sülüs'e benzediği için özellikle 16. yüzyıldan itibaren fazla kullanılmamıştır. (Alparslan, 1999: 21; Yazır, 1972: 95).

Sülüs; kelime anlamı üçte bir demektir. Harflerinin üçte iki kısmı düz, üçte bir kısmı da yuvarlaktır. Ayrıca harflerinin boyları ve genişlikleri biraz küçük olduğu gibi çanak şeklindeki harflerinin de daha derin ve kısa olduğu görülür. Genellikle kalem ağzı 2-3 mm.dir. Ümmü'l-hutût (yazıların anası) denen sülüs; kitabelerde, levhalarda, kitap başlıklarında kullanılmıştır. Emeviler'in son döneminden itibaren kullanılmaya başlanmış, 16. yüzyıldan itibaren de bütün İslam dünyasında muhakkak yazının yerini almıştır (Alparslan, 1999: 21; Serin, 1999: 82).

Nesih; kelime anlamı "bir şeyi kaldırmak, onun yerine başka bir şey koymak" demektir. Sülüs yazıya benzerliği olup kalem genişliği 1mm.dir. Nesih'te, sülüs harfleri üçte bir ufalmış olmakla beraber, tam sülüs değil, fakat onu andıran bir özelliği vardır (Alparslan, 1999: 21).

Tevki; alâmet, nişan, tuğra, ferman, menşur ve beratlarla denir. Bu yazı padişaha ait belgelerde kullanılan bir yazıdır (Serin, 1999: 80). Tevki, aynı zamanda padişahların buyruklarının üzerine yazılan nişanın yani tuğranın adıdır (Yazır, 1972: 95).

Rika; deri ve kâğıt parçalarına verilen ad olduğu gibi onların üzerine hızlı yazılan yazının da adıdır. Rika, tevkî yazının kurallarına bağlı kalınarak yazılan,

nesih ve reyhânî gibi ince olup, süratli yazılmaya elverişlidir. Diğer bir adı da hatt-ı icâze olan bu yazı, vakıf işleri, Kur'an'ların son sayfası ve icazetnamelerde (diplomalarda) kullanılan bir yazıdır (Serin, 1999: 82; Alparslan, 1999: 21, 22).

Osmanlı Döneminde hattatların geliştirdiği yazı türleri ise;

Divani; padişah fermanlarını, devletin resmi kararlarını yazarken tercih edilen yazı çeşidi, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin resmî yazısıdır. "Divani kırması" ile daha geliştirilmiş "Divani Celisi" gibi çeşitleri bulunmaktadır.

Siyâkat; Sanat yazısı olmaktan çok, maliye, tapu ve vakıflara ait belgelerin yazılmasında kullanılmıştır. Osmanlı döneminde icat edilmiştir. Gizlilik esas alındığından bu yazının diğer yazılardan farklı olması düşünülmüştür (Alparslan, 1999: 22). Okunması zor bir yazı türüdür. Devletin sırları koruma altına alınmıştır.

Ta'lik; Kelime anlamı 'asma, asılma' demektir. Bu adı almasının sebebi harflerinin birbirine asılmış gibi bir manzara arz etmesinden ileri gelmektedir. Tevkî hattının 14. yüzyılda İran'da kazandığı değişiklikle ortaya çıkmış olup daha çok resmî yazışmalarda kullanılmıştır. Ta'lik yazı her şeyden önce harf şekillerinin oranlılığı ve çizgilerinin musikisi ile dikkati çeker. Ta'lik yazıda iki üslûp vardır. İran Ta'lik üslûbu ve Osmanlı Ta'lik üslûbu. Anadolu'da hattatlar 14. yüzyıla kadar İran üslûbunun etkisinde kalmış, fakat Türk hattatları bu yazıda kendi görüş ve sanat anlayışlarını uygulamışlardır. İnce, kavisli, narin yapısı ve harekesiz yazılışıyla hoş bir görünüme sahip olan Osmanlı Ta'lik hattının hurde (küçük) veya hafî (ince) denilen nes'talik hattı edebi eserlerde ve divanlarda kullanılmış, fetvahanenin de resmi yazısı olmuştur (Alparslan, 1999: 22).

Yazının yazılmasından önce malzemenin hazırlanmasında önemli bir tecrübe ve bilgi gerektiren hat sanatı, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, enâm-ı şerîfler, evrâd-ı şerîfler, delâilü'l hayrâtlardan oluşan kitaplarda kıt'alarda, levhalarda ve hilyelerde, kullanım sahası bulmuş, celî yazıların gelişmesiyle birlikte, câmilerdeki kubbe, kuşak, mihrap ve kitâbe yazılarında kullanılmıştır. Ayrıca divanlarda yazılan tuğra, ferman, berat da hat sanatı için güzel örneklerin verildiği diğer alanlar olmuştur (Derman, 1997: 434, 435; Serin, 1999: 39). Araştırmada yer alan eserlerin çoğunluğu nesih hattı ile yazılmıştır. Sadece dört adet (9, 16, 18 ve 19 no'lu eserler)

eser talik hattı ile yazılmıştır. Çalışmada yer alan 6 ve 7 No’lu eserlerin ise besmele yazıları muhakkak yazı ile yazılmıştır. Eserlerden 17 adedinin müellifi bellidir.

2.3. Tezhip Sanatı

El yazması kitapları ve hüsn-i hat murakkalarının kenarlarını altın ve boya ile bezeme sanatıdır (Arseven, 1993: 1982). Tezhip yapan sanatçıya “müzehhip”, tezhiplenmiş eserlere ise “Müzehhep eser” adı verilir (Cumbur, 1992: 441).

Tarihî geçmişi içinde, Türk tezhibine has olan renklerin de zamanla seçilerek oluştuğunu görmekteyiz. Esas malzeme olan ezilmiş altın yanında, ona çok yakışan lacivert renk, her devirde ön plânda yer almıştır. Bilhassa zemin boyamada kullanılan bu rengin, farklı devirlerde değişik tonlarda uygulanması, tarihsiz eserlerin zamanını belirlemede de yardımcı olur. Meselâ Fatih devri laciverdi ile Herat devri laciverdi birbirinden çok farklı tonlardadır. Limonküfü, turuncu, yeşil gibi renkler daha az miktarda kullanılan renkler arasındadır (Derman, 2007: 1, 3).

“Türk sanatının bugüne kalan ilk yazma örnekleri, M.S 8. yüzyılda kurulan ve sanat alanında büyük gelişmeler göstermiş olan Uygurlar’a aittir. Uygur Sanatı, Türklerin İslam dinini benimsemesinden önceki parlak bir dönemi temsil etmektedir. Tezhip sanatının kâğıt üzerine yapıldığını ve ilk hükümdar saraylarında nakkaşhane geleneğinin Uygurlarda mevcut olduğunu düşünürsek Türkler’de tezhip sanatının Uygurlarla başladığını söyleyebiliriz. Altının dahi o dönemde kullanıldığı, Uygurların altın mahlülü ile bir tür sarı toprağı karıştırarak yaptıkları boyanın altın varaktan daha fazla parladığı ve mühre olarak da yeşim taşının kullanıldığı bilinmektedir. Budizm ve maniheizm’in Uygur resim sanatının gelişmesindeki rolü nedeniyle dini metin ve yazmalar çeşitli minyatürlerle ve tezhiplerle süslenmişlerdir ki, günümüze gelebilen bu minyatürlerin çoğu dağınık kitap sayfalarından örnekler olup, 9 ve 10. yüzyıllara tarihlenmektedirler” (Biol, 2008: 32, 35).

Günümüze kadar ulaşan nadir mani yazmaları çoğunlukla küçük boydadır. Resimler metinlerle alakalı, sayfalar dikdörtgen şeklinde ve arka zemin lacivert renktedir. Kullanılan renkler kırmızı, beyaz, altın yaldız, erguvan rengi, açık ve koyu yeşildir. Basitleştirilmiş ağaç motifleri, boşlukları dolduran yaprak ve çiçeklerle bezeli helezonlar görülür. Bunlar İslami dönem Türk tezhip sanatında stilize edilmiş

çiçek ve bitki motiflerinden meydana gelen “Hatayı Üslubu”nun habercileridir (Özkeçeci, 2007: 32).

11. yüzyıl Selçuklu tezhibinde daha çok geometrik formlar, altıgenler, sekiz köşeli yıldızlar, dört köşeli yıldızlar, düğümlü geçmeler (özellikle saadet düğümü) kullanılmıştır. 13. yüzyıla doğru gelindikçe, geometrik düzenin yanı sıra bitkisel kompozisyonlara önem verildiği görülür. Kullanılan rumiler oldukça iri ve dolgunur. Tepelik ve orta bağ ile serbest kompozisyon oluşturan rumiler arasında orantı farkı büyüktür. (Aksu, 1992: 24, 25).

Selçuklu döneminde hazırlanan Kur’an ve ilmi kitapların hemen her türünde tezhip örneklerine rastlanır. Ünlü düşünür ve mutasavvıf Mevlâna’ya ait kitaplar en çok tezhiplenmiş örneklerdir. “1278 yılında Sadettin Köpek medresesinde, istinsah edilen Kur’an, müzehhep Muhlis b. Abdullah el-Hindî tarafından bezenmiştir. Aynı yıl içinde kâtip Muhammed bin Abdullah el- Konevî tarafından istinsah edilen Mesnevî de aynı müzehhip tarafından, daha gösterişli bir şekilde tezyin olunarak Konya Mevlâna Müzesine vakfedilmiştir” (KMM. 51); (Biol, 2008: 40).

14. yüzyıl Anadolu Beylikler devri tezhip sanatı, motif ve biçim bakımından Selçuklu ve çağdaşı olan Memlûk ve İlhanlı tezhipleri ile benzerlikler gösterir. Özellikle Karamanlı Beyliği’nin tezhip tasarımında Selçuklu ve Memlûk karışımı çizgiler görülür.

Karamanlı Beylerinden Halil b. Mahmud Karamani için Kâtip İsmail b. Yusuf hattıyla yazılan Kur’an-ı Kerim; ünlü müzehhiblerden biri olan Yakup bin Gazi el- Konevi tarafından tezhiblenmiştir. Konyalı müzehhibin yapmış olduğu tezhiplerin sayfa tasarımları, renkleri, bezeme motifleri ve işçilik kalitesi Memlûk ve İlhanlı tezhip tasarımlarına benzemektedir (K.M.M. 12), (Tanındı, 2004: 871).

15. yüzyılın birinci yarısında önemli bir isim olan kâtip ve nakkaş Ahmed b. Hacı Mahmud el- Aksarayı’nin 1437 tarihinde istinsah edilen Divan-ı Ahmedi yazma eseri (SK. Hamidiye 1082), aynı yüzyıl içinde saray nakışhanesinden çıkma Kânun fi’t Tıb isimli yazmanın zahriye sayfasında görülen motiflerle benzer olup, Baba Nakkaş üslubunu temsilcisidir (Biol, 2008: 43).

Mavi üzerine altın ile yapılan serbest fırça süslemesi, tezhip sanatında yeni motiflerinin habercisi olmakla birlikte, 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Osmanlı

tezhibinde görülen Timur dönemi Şirazına ait bir süsleme biçiminin yeni yorumunu göstermektedir (Mahir, 1990: 6; Tuncel, 2003: 10, 11).

Z. Tanındı; “15. yüzyıl tezyinatı renk bakımından incelendiğinde, lacivert harici renklerin de pafta zeminlerinde kullanıldığı tezyinatta ise başlık tezhiplerinin lacivert, turuncu, mavi, yeşil, kahve, siyah, bordo gibi renklerle Türk tezhibi ilk defa böylesine yoğun çok renkliliğe kavuşmuştur. 15. yy.’ın ikinci yarısındaki Timur - Herat üslûbundan esintiler taşıyan tezhip örnekleri görülmektedir” şeklinde ifade etmektedir (Tanındı, 1993: 401).

II. Bâyezid, kendisine hediye gelen kitapların yanısıra, eser siparişi verir veya satın alırdı. Tarihe olan merakından dolayı vak’anüvislere çok önem veren Sultan Bâyezid, 1494 ile 1512 yılları arasında tutulan kayıtlara göre devlet hazinesinde, beş tanesi divanda görevli olmak üzere yirmi yazman ve çırak bulundurmakta idi (Küpeli, 2007: 451, 453).

16. yüzyıl eserleri bezeme sanatının en parlak dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli motif ve üslupların oluşturulduğu bu yıllar, klasik Türk tezhip üslubunun hazırlayıcısı olmuştur. Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran zaferinden (1514) sonra Tebriz’e girişiyle yanına Herat’lı sanatçıların sığınmaları ve bir gurup Tebrizli sanatçının İstanbul’a gönderilmeleri bazı sanat etkilerinin gerçekleşmesine yol açmıştır. Osmanlı Saray sanatına oldukça kısa süreli olan bu etkiler, kitap sanatlarına da yansımıştır (Mahir, 1995: 375).

Nakkaşhanelerde hazırlanan yazma eserler, tek bir sanatkârın değil, pek çok kişinin emeği ile bezenmiştir. Bugün müze ve kütüphanelerimizi dolduran yazma eserlerin kısa sürede tezhip edilmesi bu şekilde sağlanmıştır. Nakkaşhanede çalışan ve “Ehl-i Hiref” (Saray sanatkârları topluluğu) olarak adlandırılan teşkilâtın zamanımıza gelen en eski defteri 932/1526 tarihlidir (Derman, 2007: 1, 3).

Günümüze kadar ulaşan ehl-i hiref maaş ve teftiş defterlerinden yapılan eser karşılığı ödenen ücretler, masraflar, bayramlarda padişaha sunulan hediyeler ve karşılığındaki mükâfatlar ve sanatkâr isimleri listeler halinde tespit edilmiştir. Kanuni döneminde varlık göstermiş olan ehl-i hiref sanat erbabında kâtipler, mücellidler, nakkaşlar, kuyumcular (zargerler), çini ustaları (kaşigeranlar), kündeکارlar, hakkaklar, sedefkârlar, nakkarlar bu bölükten sanat erbabından birkaçı

olup, bu deftere göre 1566 yıllarında sayıları 636 kişiye ulaşan ehli hiref mensubunun farklı uzmanlıklarda yaklaşık kırk bölüğü bulunduğu bilinmektedir (Biol, 2008: 48).

Klasik dönem üslubuna damgasını vuran Şahkulu ve öğrencisi Kara Memi adeta has bahçedeki çiçekleri yazmaların ve mimari eserlerin içine sokarak tezhipte, çinide, kalemişlerinde kullanmıştır (Biol, 2008: 46).

16. yüzyıl ortalarından 17. yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu üslup tarzının temel prensibi, desende tekrarlama olmayışıdır. Geniş alanı dolduran kompozisyon çiziminde, sanatkâr tamamen hür olup aynı zamanda kıvrak bir fırçaya ve güçlü desen bilgisine sahiptir. Motiflerde ve kompozisyonlarda çeşitlilik artmış, işçilik ise mükemmel derecede incelmıştır. Simetrik bulutlar ve rumiler, üç nokta ve dalgalı iki çizgiden meydana gelen çintemani, dönemin yaygın motifleri arasında olup, serlevhalar, yatay başlıklar üzerine üçgen veya dilimli mihrabiyeler şeklinde düzenlenmeye başlamıştır. Zeminde farklı ton ve renklerde altınla birlikte lacivert kullanılırken, motiflerde beyaz, turuncu, pembe, sarı, bordo, mavi yeşil renkler ve bunların tonları tercih edilmiştir. Tığlarda çeşitlilik artmış, hatayi çiçeklerin ve rumilerin tek başlarına kullanıldıkları örnekleriyle, başlı başına bir bezeme unsuru haline gelmiştir. (Derman, 1998: 113, 489).

17. yüzyılın ortalarından itibaren Batı etkileri Osmanlı sanatında yavaş yavaş kendini gösterir. Tezhip sanatında bir yandan geleneksel motifler, bir yandan da Avrupa sanatının etkisiyle oluşan yeni motifler kullanılır. Renklendirmede altının ağırlık kazanması, iki renk mürekkep altın rengi kullanılmış, (sarı ve yeşil) aynı renk altın kullanımında ise mühreleme tekniğiyle parlak ve mat farklı görünümlü alanlar yapılmıştır.

18. yüzyılda tezhip süslemeleri iki yönde gelişme göstermiştir. Birincisi, klasik Osmanlı tezhibinin gerileme dönemi olarak değerlendirilebilecek büyük çiçekli iri ve karmaşık motifli kaba süslemelerdir, ikinci grup ise Batı etkilerinin ortaya çıktığı, serbest elle çizilmiş halkari süslemenin yanı sıra, Barok motiflerin görülmesidir (Ersoy, 1989: 68, 70; Hatipoğlu, 1997: 22).

İncelenen yazmalarda 18. yüzyıla ait eserlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu eserlerden istinsah tarihi kesin olan 5, 13, 19, 20 No'lu eserler 18.

yüzyılın başlarına 11, 14, 15 No'lu eserler 18. yüzyılın ortalarında yapılmıştır. Yazma eserlerde desen ve motiflerin irileştiği, renklerin solgunlaştığı, sıvama altın tekniğinde altının yoğun ve bolca sürüldüğü zeminlerde zer-ender-zer tekniği ve iğne perdahtı, kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kâğıt filigranlarına ve desen özelliklerine göre ise 3, 4, 9, 6 ve 10 No'lu eserlerin 18. yüzyıla tarihlendirilebileceği düşünülmüştür.

Tüm İslam dünyasında çoğaltılması ve saklanması zorunluluğu nedeniyle Kur'an-ı Kerim yazmaları önemli bir yere sahip olmuştur. Kitap yapımı büyük özen ve saygı gerektiren bir uğraşa dönüştüğünden kâğıdından hattına, tezhibinden cildine kadar sürekli bir gelişme göstermiştir (Tanındı, 2004: 74).

Kitap sanatlarında en yoğun tezhipler Kur'an-ı Kerim, mesnevi ve dua kitapları gibi dini yazmalarda bulunur. Bunun yanında edebi eser olan divanlarda, ilmi yazmalarda, Hilye-i Şeriflerde (Hilye-i Saadet), murakkalarda, kıt'alarda, levhalardaki celi yazı kenarlarında da tezhip sanatı bulunmaktadır.

Hattatın gayesi Kur'anı Kerim'i insan elinin yazabileceği en güzel biçimiyle ortaya çıkarmaksa, tezhip sanatkârının ki de ona yakışan bezemeyi âdeta gönlüyle renklendirmektir. Tezhip sanatının mushafalarda görülen bezeme bölümleri şunlardır:

Zahriye Sayfaları: “Arkalık, sırtlık “manasına gelen zahriye, yazma kitaplarda esas metnin başladığı ilk sayfanın arkasındaki (yani bir öncesindeki sayfa) için kullanılan deyimdir. Kur'an metninin haricinde kalan tezyini sahadır. Burası boş bırakılabildiği gibi, eser sahibinin belirtildiği bir ifade de yer alabilir. Ancak, kitap sahibinin önemine göre buraya mahsus bir zahriye tezhibi işlenmesi de olağandır. Yazma eser ilmi ise, tezyinatın içinde veya dışında, kimin için hazırlandığını, hangi kütüphaneye yazıldığını belirten bir metin bulunur ki buna “temellûk” kitabesi denir. Eğer yazma eser mushaf ise bu kısımda ayet de yer alır. Zahriye sayfaları bazen yazısız olarak tamamen tezhiplenmişlerdir. Bunlar tam sayfa halinde veya madalyon, şemse, mekik, oval, daire, kare formlarda tezhiplenmiştir (Derman, 2010: 138).

Fihrist Sayfaları: Bazı yazma eserlerde zahriye sayfasından sonra fihrist sayfası tezhibi gelmektedir. Fihrist sayfası bir veya bir kaç sayfa olabilir. Yazmalarda çok sık fihrist sayfası tezhibine rastlanılmamaktadır. Bu nedenle 2 No'lu (BYEK 3803/32 Hk 1468) eserin, fihrist sayfası tezhibi döneminin nadide ve güzel

örneklerinden birini temsil eder. Bu eser Camius- Sahih isimli bir hadis kitabıdır. Desen ve renk özelliklerine bakarak Türkmen üslubunun hakim olduğu düşünülmektedir. Dikdörtgen şeklinde karşılıklı çift sayfa olarak hazırlanmıştır. Eserin fihrist sayfası tezhibinde Selçuklu ciltlerinde görülen geçme kafes şeklinde süslemeler görülmektedir. Altın ve lacivertle ortaya çıkan renk anlayışı serlevha sayfasıyla benzerlik göstererek her iki sayfada da ortak özellikler olarak izlenmektedir.

Serlevhalar: Kur'an-ı Kerimlerde, Fatiha suresinin tamamıyla, Bakara suresinin ilk ayetlerinin karşılıklı olarak yazılı olduğu, zahriye sayfasından sonra gelen ve en yoğun bezemenin bulunduğu sayfalar (Aksu, 1999: 132).

Fatih döneminde serlevha tezhibi sayfanın enince uzanan yatay dikdörtgen biçimindedir. Bu dikdörtgenlerde renkli stilize çiçek, dal, yaprak ve filiz motifleri yani hatayi grubu bezeme ve çevrelerinde de türlü geçmeler görülür (Özen, 2003: 18-19).

16. yüzyıldan sonra zahriye sayfaları önceki önemini yitirmiş, tezyinata ağırlık serlevha sayfalarına verilmiştir. Serlevha sayfalarına “mihrabiye” veya “dibace” de denilmiştir (Aksu, 2000: 635).

İklil, kubbeli, mürekkep gibi çeşitli biçimlerle adlandırılan serlevhalar, ender olmakla beraber mushaf haricindeki bazı mühim yazma eserlerde de (Muhibbi Divanı gibi) bulunur (Derman, 2007: 4).

Yazma eserlerde incelenen 1 No'lu (BYEK 4696/ 32 Hk 5784) Kur'an-ı Kerim ve 2 No'lu eser (BYEK 3803/ 32 Hk 1468) hadis kitabında ikkil serlevha sayfası bulunmaktadır. İklil serlevha sayfası karşılıklı çift sayfa ve dikdörtgen formudur. Kur'an-ı Kerim 15. yüzyılda, hadis kitabı ise 15 yüzyılın sonu 16. yüzyılın başı Türkmen üslubu etkisinde yapılmıştır. Tezhip deseninde çok ince bir işçilik ve tasarım vardır. Desende ayrılan alanlar dengeli bir şekilde bölünerek, seçilen motifler ve renkler uyum dahilinde planlanmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in 1514 Çaldıran seferi sonrası Tebriz, Mısır ve Herat'tan getirilen bir kısmı Türkmen asıllı sanatçılar, İstanbul'a gelerek Acem nakkaşları bölüğü'nü oluşturmuş, böylece Osmanlı tezhip sanatında yeni akımların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır (Derman 1999: 112).

Osmanlı eserlerinde Türkmen üslûbu etkisi motif, renk ve kompozisyon seçiminde görülür. Dönemin el yazmalarındaki bezemeli alanlar yüksek seviyede ustalıklı işlenmiş eserlerdir. Tasarımda simetri en çok tercih edilen kompozisyon türüdür. İnce dallar üzerinde yer alan sivri uçlu yapraklar, detayları ile işlenmiş motifler, tonlama ile yapılan gölgeleme, çok çeşitli olmayan ancak parlak ve net zemin renkleri üslûbun belirleyici unsurlarıdır. Geniş yüzeylerde zemin renkleri altın ve lâcivert, paftalarla ayrılmış küçük zeminler ise siyah, yeşil ve kırmızı renktir. Osmanlı tezhiplerine Türkmen üslûbunun en belirgin etkisi bol miktarda altın kullanımınıdır. Motif renkleri, turuncu, mavi, pembe, yeşil ve sarı tonlarıdır. (Küpel, 2007: 473).

15. yüzyıl eserlerinde siyah, beyaz, kırmızı ve yeşil en çok kullanılan renk olmakla beraber lapis lazuli (bedahşi lacivert) oldukça açık renkte ve dönemin karakteristik rengini oluşturmaktadır. Altın her dönemde olduğu gibi bu dönemde de ağırlıklı kullanılmıştır. Zemin renklerinde ise siyah ve yeşil renkler görülmektedir. İpliklerde ve rumilerde beyaz renk tercih edilmiştir. Sadece rumi kompozisyonla hazırlanan eserlerin yanında hatayi grubu motifleri ile hazırlanmış olanları da bulunmaktadır (Biol, 1990: 153).

Sultan II. Bayezid'in saltanat yıllarında, meşhur hattat Şeyh Hamdullah'ın yazdığı Kuran-ı Kerim'lerde görülen tezhipler bunun en güzel işaretidir. Tezhiplerde, mat ve parlak olarak uygulanan altın daha geniş yer almış ve bedahşi laciverti denilen renkle eşsiz bir uyum sergilenmiştir (Derman, 2002: 294).

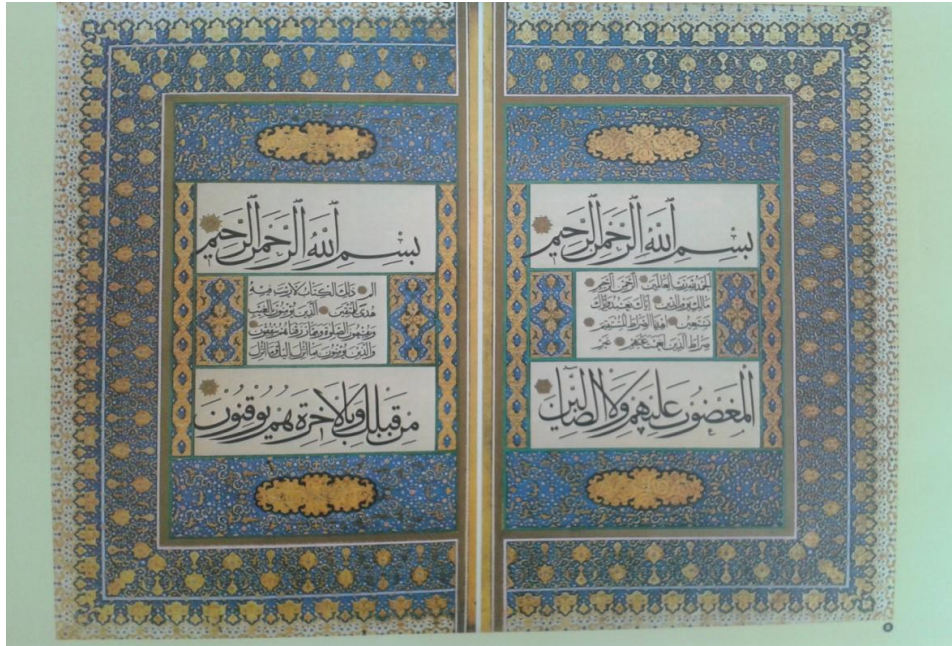
Unvan Sayfaları: Eğer ilk sağ sayfada başlayan metin kısmının sadece üst tarafına tezhip yapılıyor ve tezhibin arasına da o eserin adı yazılıyorsa, bu sayfaya “unvan sayfası” denir. Yapılan tezhibin arasına da eserin adının yazılması için yazı alanı bırakılmıştır (Derman, 2010: 140). İncelenen eserlerde unvan sayfası tezhibi; 3 No'lu (BYEK 3840/ 32 Hk 1500), 4 No'lu (BYEK 3761/ 32 Hk 1428), 5 No'lu (BYEK 4023/32 Hk 1650), 7 No'lu (BYEK 4489/32 Hk 1944), 8 No'lu (BYEK 3975/ 32 Hk 1613), 9 No'lu (BYEK 4057 32 Hk 1654), 10 No'lu (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/ 1- 2), 11 No'lu (BYEK 3997/ 32 Hk 1625), 12 No'lu (BYEK 4011 32 Hk 1638), 13 No'lu (BYEK 4012 32 Hk 1639) 14 No'lu (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/ 1), ve 15 No'lu (BYEK 4034 32 Hk 1659), eserlerde yer almaktadır. Bu sayfalarda,

altının yoğun olarak bolca sürüldüğü, renklerin beyaz konularak soluklaştırıldığı, motiflerin ise irileşerek kompozisyon içerisinde yer aldığı gözlemlenmektedir.

Sure Başları, Fasil Başı (Bölüm Başı): Kur'an-ı Kerimlerde sure başlarına yapılan tezhibe sure başı tezhibi, diğer yazma eserler için ise bölüm başlıklarına yapılan tezhibe fasıl başı denir. Sure başı tezhibine "serberk" adı da verilir. Bu süslemenin ortasına çoğu zaman altın üzerine beyaz boya ile surenin veya metnin adı yazılır (Hatipoğlu, 1997: 6). Sure başları Mushaflarda serlevhadan sonra gelir (Aksu, 1992: 10).

Çalışmada yer alan 1 No'lu Kur'an-ı Kerim sure başı tezhibine örnektir. Fasilbaşı tezhibi ise 6 No'lu eserde (BYEK 3859/ 32 Hk 1519/ 4), ve 16 No'lu (BYEK 4340/ 32 Hk 1791/ 1- 2) eserin 6b, 56b, 76b sayfalarında yer almaktadır.

Koltuk Tezhibi: Eğer Kur'an-ı Kerim birden fazla yazı cinsi kullanılarak yazılmış ise o zaman bezenirken satır aralarında kalan ve koltuk adı verilen kısımlara koltuk tezhibi işlenir. Bu şekilde yazılmış mushafların en mükemmeli ve meşhuru "Ahmed Karahisari Kur'an-ı Kerim'i adıyla anılan (TSMK..5)", şaheserdir.

Şekil 11: Ahmed Karahisari Kur'an-ı Kerim, T.S.M.K. 5, (Derman, 1999: 8).

Bezemesi 12 yıl sürmüş olan eserin her sayfasında karşılıklı ikişerden dört koltuk bezemesi bulunmaktadır. Müzehhiplerin her birinde farklı ve nadide tasarımları oluşturup, tekrardan kaçındıkları gözlemlenir (Derman, 2010: 140).

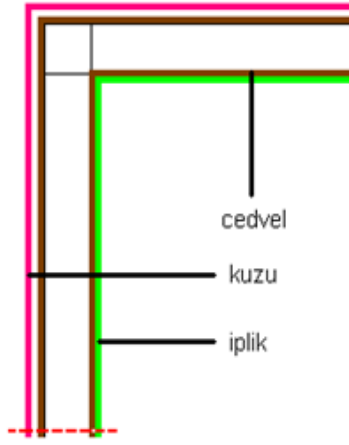
Sayfa Kenarı Tezhibi: Bazı değerli yazmaların ara sayfalarında yazı kenarları süslenmiş, bunlara daha çok halkar ve zerefşan (püskürtme altınla yapılan) bezeme teknikleri kullanılmıştır (Özen, 2003: 22)

Çalışmada 3 No'lu (BYEK 3840/ 32 Hk 1500), 11 No'lu BYEK 3997/ 32 Hk 1625), ve 8 No'lu (BYEK 3975/ 32 Hk 1639), eserlerin unvan sayfalarında, halkari bezeme tekniği uygulanmıştır.

Hatime (Ketebe) Sayfaları: Hatimenin lügat manası “ tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek” anlamına gelen hatm (hitam) mastarından türemiş bir isim olup “ son, sonuç, nihayet” demektir. Mushaflarda son sure olan Nâs suresinin devamında, bitiş duasıyla birlikte hattat, imzasını içeren ibareyi, kitabın yazılış tarihini, nerede yazıldığını da belirtir. Son sayfada bulunan yazı, ayet de olsa, hattatın imzası da olsa “ketebe” bitişi genellikle ya ikizkenar yamuk veya üçgen şeklinde bir yazı sahası içine yazılır. Yazı satırları yanlardan eşit miktarda kısaltılarak bitirilirken kenarlarda meydana gelen üçgen veya yamuk sahalar tezhip edilir. TSMK. 5 V. 374 a’da bulunan yazma eser bu çeşide güzel bir örnektir. Yuvarlak ve oval olanlarına ise nadiren rastlanmıştır. Hatime tezhibinin zahriye ya da serlevha tezhibi gibi karşılıklı tam sayfa tezhipli örnekleri de yapılmıştır (Derman, 2010: 142).

Araştırma kapsamında incelenen 15. yüzyıla ait 1 No'lu Kur'an-ı Kerim'in (BYEK 4696/32Hk 5784) hatime sayfası; tam sayfa karşılıklı olarak ince bir işçilikle tezyin edilmiştir. Eser serlevha sayfasıyla form olarak benzer özellikte tezhip edilerek, sadece ikilil kısmında yuvarlak şekil ile paftalanmıştır. Sayfa kenarlarında yer alan ½ yuvarlak madalyon biçimindeki paftalarda desen olarak rumi ve bitkisel kıvrımlardan oluşan bir kompozisyon kullanılmış, bedahşi laciverdi ve altın yuvarlak paftada ise bordo zemin rengi olarak tercih edilmiştir. 10 No'lu (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/ 1- 2), eserde hatime sayfası örneği yer almaktadır.

Kenar Suyu ve Cetveller: Farsça'da *pervaz*, Fransızca'da *bordür* olarak dilimize giren tezyinatta kullanılan kenar bezemeleri, *arasuyu* (ara pervaz) veya *kenarsuyu* (dış pervaz) *ulama* olarak, kullanıldıkları yere göre farklı isimler alır.

Bezeme sanatında daima ihtiyaç duyulan ve çok zengin çeşitleri ile kullanılan tezyini unsurlardandır. Arasuyunun desen içindeki görevleri, genel olarak iki kısımda toplanabilir; Bunlardan ilk akla gelen, desenin veya yazının çerçevesini takviye ederek esere daha güzel bir görünüş kazandırmaktır. İkinci önemli görevi ise, yazıdan tezhibe veya bir desenden diğerine geçiş sağlamak ve eserde bütünlüğü korumaktır. Arasuyunun eser içinde, uzlaştırıcı ve birleştirici rolü

bulunur. Cetvelde olduğu gibi arasularında da kalınlık seçimi çok önemlidir. Eserin büyüklüğü, kamaş kalemin uç kalınlığı, cetvel ve kenarsuyu genişliği, birlikte düşünölmelidir. Eser bittiğinde arasuyu, ne kenarsuyundan önce göze çarpmalı ne de yazı ile kenarsuyu arasında sıkışıp kalmalıdır (Biol, 2008: 184, 185). İncelenen eserlerde çoğunlukla “:+:+” şeklinde ince arasuları, üç iplik rumi arasuyu deseni, kenarsuyu ve zencerek motiflerinin eserlerde yer aldığı görölmüşür.

Güller: Kur’anda genellikle surelerin başladığı sayfa kenarlarına konulan içi boş, bazen de surenin adı yazılı yuvarlak süslemeye “**Gül**” denir. Kur’an’ın yirmi sayfadan oluşun ve cüz denilen otuz bölümünden her birinin başına da gül tezhibi yapılmıştır. “**Hizb**” kısım, bölüm demektir; ayrıca cüz’ün dörtte birine de hizb denilir. Yazma Mushaflarda genellikle her beş sayfada bir hizb gülü konulmuştur. Kur’an’ın cemaat içinde sesli olarak okunan ve genellikle orta uzunluktaki on ayet olan bölümlerine ise Türkler, “**aşr-ı şerif**” demişlerdir. Ezberleme ve yazma sırasını göstermede kolaylık sağlamak için, Türkler, her on ayetlik bölümün sonuna, aşr sözcüğünün ilk harfi olan ayın işaretini koymuşlardır. Bu harf veya aşr sözcüğü, bazen yalnızca altınla yazılmış; bazen de aşr gülleri tezhiplenip ortasına yazılmıştır. Bu güllerin çok değişik ve güzel yüzlerce örneği vardır (Özen, 2003: 20, 21).

Ayrıca Mushaflarda, secde yerlerini belirten 14 adet secde gülü, her 10 ayette bir aşere gülü, her 5 ayette bir hamse gülü, her yirmi sayfada bir cüz gülü, her 5 sayfada bir hizip gülü müzehhiplere hüner gösterme vesilesi olmuştur (Derman, 2010: 140).

Duraklar: Kur'anda ayetleri ve bazı yazmalarda cümleleri ayırmak, noktaları belirtmek için küçük yıldız, çiçek ve yuvarlak süslemeler kullanılmıştır. Bunlara da *vakfe ya da durak* denilmektedir. Selçuklular noktayı yapıştırma altın üzerine yapmışlardır. Çapı 1 cm'yi geçmeyen bu süsleme alanının içindeki nokta motifleri çok çeşitlidir (Özen, 2003: 21).

Mushaf tezhibinde eserin çoğunluğunu meydana getiren bu sayfalarda ayet sonları durak denilen küçük, ekseri yuvarlak tezyini şekillerle süslenir. Duraklar asıl görevlerinin yanında gözü dinlendirir ve sayfayı bezer. En çok karşılaşılan duraklar; şeşhane durak (altıgen durak), mücevher durak (geçmeli nokta), helezon durak ve pençhane durak çeşitleridir (Derman, 2010: 140). İncelenen yazmalarda 1, 2, 3, 4, 6, 7 ve 20 no'lu eserlerde altın ile basit yuvarlak duraklar yapılmış; 5, 17 ve 18 no'lu eserlerde ise kırmızı mürekkeple duraklar basit nokta şeklinde belirlenmiştir.

Tığlar: Yazma kitap süslemelerinde, yapılan desenin bitiminde uygulanan süsleme motiflerdir. Türk süsleme sanatlarında genellikle yardımcı eleman olarak kabul edilen tığlar tezhibde mühim bir yer işgal ederler. Tezhibin bittiği yerden başlayarak paralel hatlarla dışa doğru ok gibi uzanır ve sivri bir şekilde nihayet bulurlar. Süslenen bölüm ile geride kalan boşluğun dengesini sağlamak amacı ile yapılırlar (Akar- Keskiner, 1978: 24).

İncelenen eserlerin tamamında tığ örnekleri yer almaktadır. Müzehhep yazmalarda desenlerin bazıları ince işçiliğe sahip olduğundan 15. ve 16. yy. da yapılmış olan tığların, desene bağlı olarak ince ve kısa işlenmiştir. Sonraki dönemlerde yapılan tığlarda ise, desen kompozisyonlarındaki motiflerin irileşmesi ve basitleşmesi ile tığ bezemeleri gittikçe eriyen zarif görünümünden çıkarak iri rozet şeklinde çiçekler tek renkli olmaktan çıkarak zemin renklerine göre kalın ve gösterişli olarak yapılmıştır. Tezde yer alan 3 no'lu, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 18 ve 20 no'lu eserler 18. ve 19. yüzyılda yapılmış tığ örneklerini teşkil eder.

III. BÖLÜM

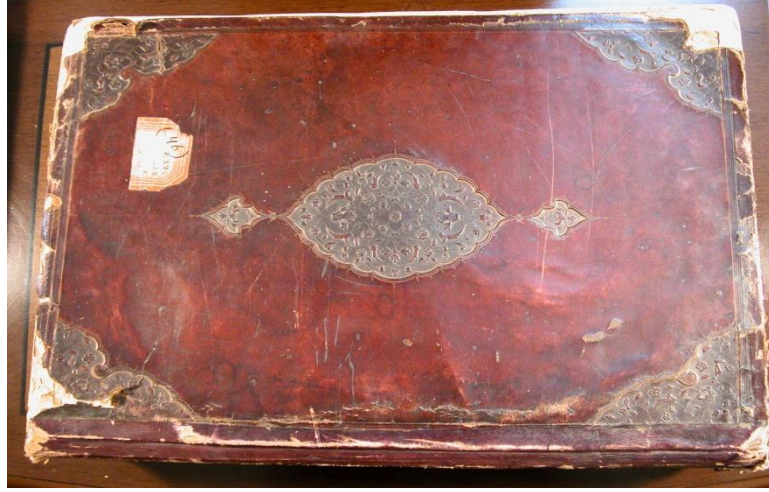
3. ISPARTA HALİL HAMİD PAŞA İL HALK KÜTÜPHANESİ'NDEN SEÇİLEN TEZHİPLİ YAZMA ESERLER KATOLOĞU

Isparta Halil Hamit Paşa İl Halk Kütüphanesine kayıtlı bulunan el yazması eserlerinin, 1994 yılında Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine, depo şartlarının elverişsiz olması sebebiyle nakledildiği I. bölümde aktarılmıştır. Nakledilen 1137 adet el yazması eserden 130 tanesi tezhipli yazma eserdir. Araştırmamıza konu olan 20 adet yazma eser tezhip sanatı açısından incelenmiştir. Bu bölümde her bir eserin envanter bilgileri ve bezeme özellikleri verilmektedir.

ESER: 1

Envanter No	: BYEK 4696 / 32 HK 5784
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Kurân-ı Kerîm
Müellif	: .....
Hattat	: Ahmed b. Bahti Hoca et-Trablûsî
Konu	: İslâm Dini-Kuran ve Kuran İlimleri
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi Hicri	: 902 / 1496
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 445x335-315x230 mm.
Yaprak	: 201
Satır	: 15
Kâğıt türü	: Saykallı abadî
Müzehhib	: Belirtilmemiş
Cilt	: Altan Ayırma Şemse Tekniği, Vişne Renkli Deri
Tezhip	: Serlevha, Sure başları ve hatime sayfası tezhiplidir.
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: 15. yüzyıla ait mushaf'ın cildi vişne rengi deri kaplıdır. Kalın mukavva bir cilt içerisinde üzerinin yaldızı yer yer dökülmüş salbekli şemse, köşebent ve zencirek bulunmaktadır. Cilt üzerindeki salbekli şemse ve köşebent kompozisyonunda rumi, penç, yaprak kullanılarak ¼ simetri kompozisyon şeması oluşturulmuştur.

Şekil 12: 1 No'lu Eser (Kur'an-ı Kerim)'in Cilt Kapağı.

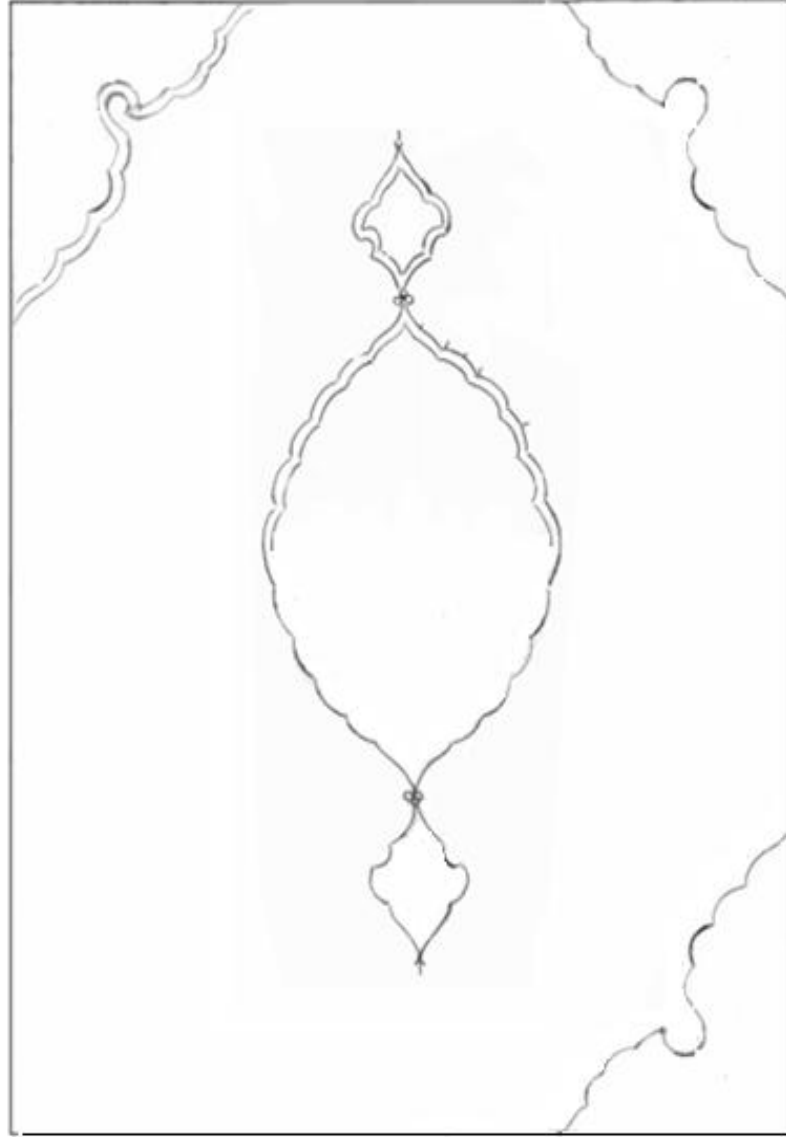
Şekil 13: 1 No'lu Eser (Kur'an-ı Kerim)'in Cildinin İç Kapağı.

Deffelerin (kitap cildinin iki kapağından her birine verilen isim), iç yüzü kahverengi meşin üzerine kaatı tekniğinde zemin yüzü mavi salbekli şemse, köşebent ve zencirekle bezenmiştir. Katı' sanatı tekniği bir kâğıt veya deri üzerindeki yazıyı, motifi veya şekli oyup çıkartarak bir başka kâğıt ya da deriye yapıştırmak suretiyle

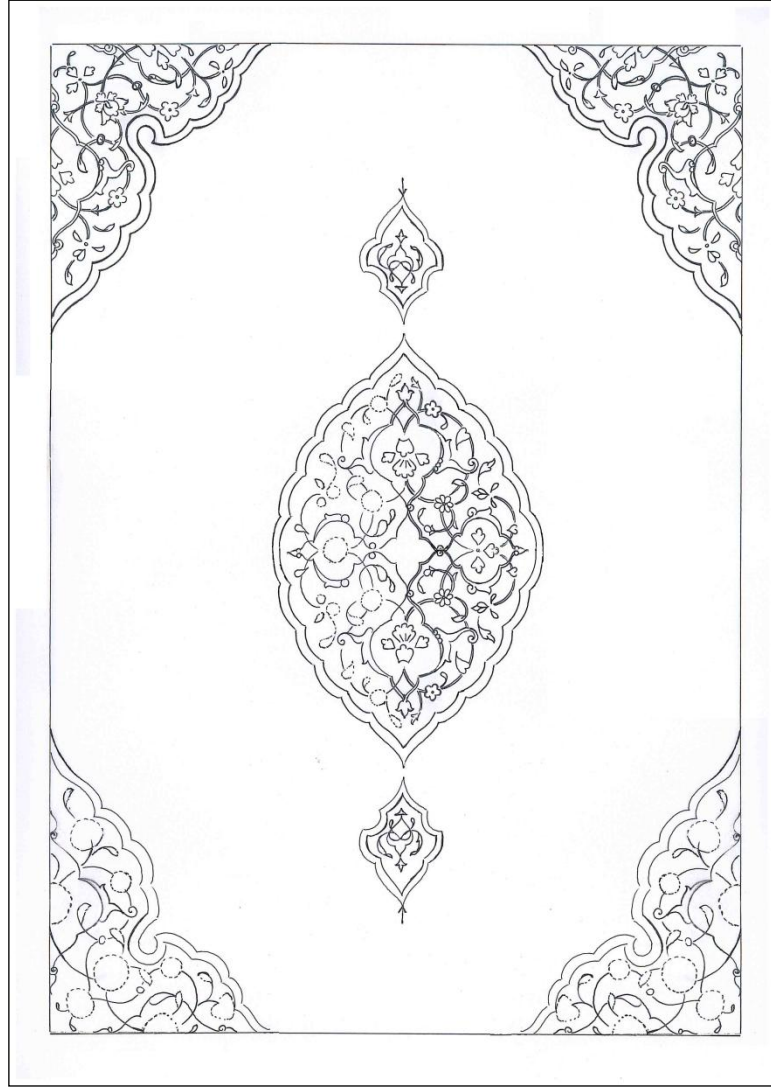

gerçekleştirilen bir süsleme sanatıdır. Bu şekilde yapılmış esere 'kaatıa' veya 'mukatta' sanatkârına 'kaatı' ve 'kattaa' denilmektedir. Eserin cildinin iç kabında yer alan katı' sanatında rumi bezeme kompozisyonunun kullanıldığı görülmektedir.

Eserin baş ve sondaki yaprakları ve cildi oldukça yıpranmıştır. Mıklep deffelerde olduğu gibi, iç ve dış yüzü bezemeli olup sertabıyla ciltten kopuk olduğu tesbit edilmiştir.

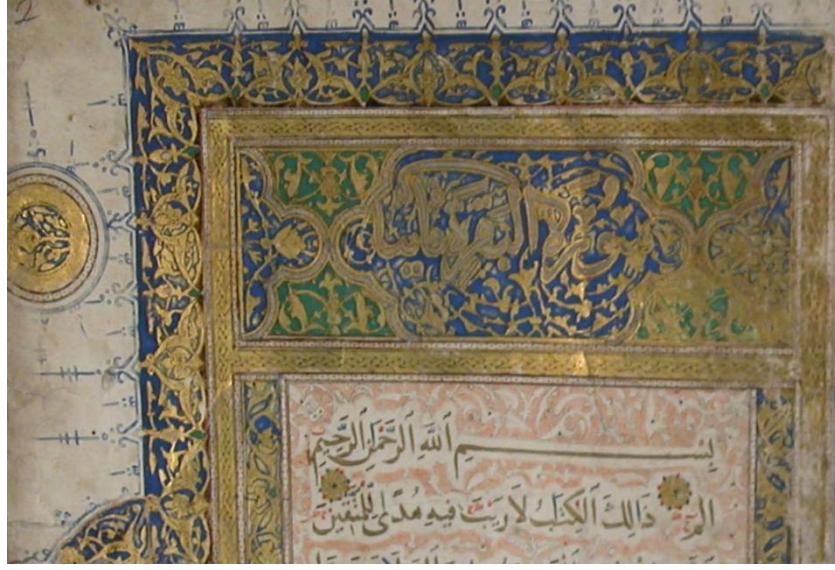
Şekil 14: 1 No'lu Eserin Cilt Kabının Şeması.

Şekil 15: 1 No'lu Eserin Cilt Kabının Kanaviçe ve Desen Çizimi.

Şekil 16: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfası.

Şekil 17: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfasının Ayrıntısı.

Eserde, 1b-2a serlevha sayfası, surebaşları ve hatime sayfası tezhiplidir. İktil serlevha tasarımının bulunduğu sayfa düzeni dikdörtgen, ortada Fatiha ve Bakara sûrelerinin ilk ayetlerinin yer aldığı yazı alanı ve bu alanın alt ve üstünde bölümünde bulunan eşit büyüklükte yatay dikdörtgen koltuklar serlevha tezhibinin bölümlerini oluşturmaktadır. Altın renkli cetveller bu kısmın etrafını çevrelemekte ve alanları ayırmaktadır.

Fatiha ve Bakara suresinin başlangıcında oluşan iktil serlevha laciverdî, yeşil renklerle mülevven şekilde, altın yıldızla tezhiplenmiştir. Dış pervaz deseni ½ simetrik hazırlanarak köşe hariç sağa ve sola katlanarak ulama kompozisyon esasına göre tam ortada taç şeklinde hazırlanmıştır. Desen, ayırma rumilerden oluşmaktadır. Rumiler altınla zemin ise lâcivert ile renklendirilmiştir. En dışarıda lâcivert iplik ile iktil serlevha tezyinatı nihayetlendirilerek lâcivert renkli nokta ve basit tığ çıkışlarıyla desen tamamlanmıştır.

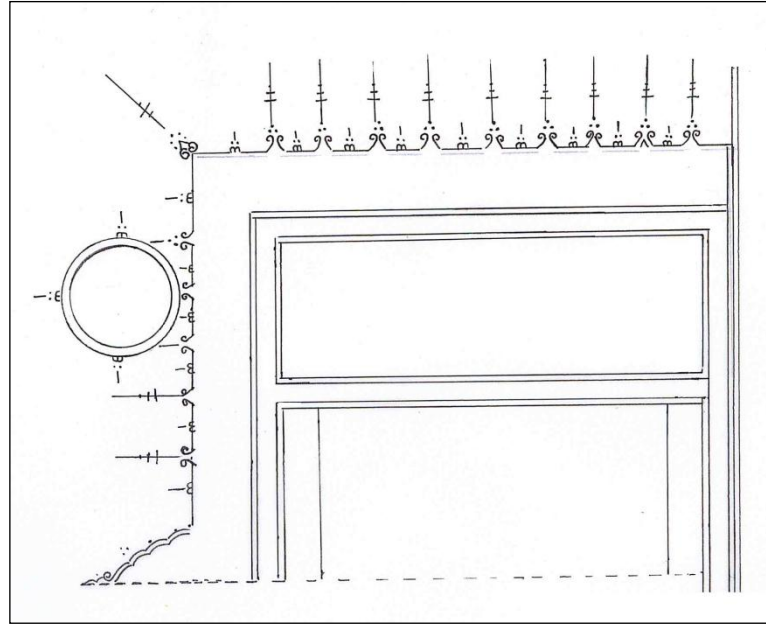
Surelerin yazıldığı alanın üst ve alt kısmında yer alan dikdörtgen paftalarda ise bitkisel motifler kullanılarak desen tasarlanmıştır. Dendan dilimleri ile ayrılan sure isimleri yazılan kitabeler içerisinde altın yıldız sülüs hatla sure adı yazılmış, sure isminin yazıldığı zeminde ise lâcivert uygulanmıştır. Dikdörtgen koltukta altın renkli dendanlı rumiler ile simetri kompozisyon esasına göre, ayrılan yazının etrafını iki farklı hat üzerinde sarmal dönüşler yapan altın renkli bitkisel motifler

süslemektedir. Dikdörtgen koltuk paftalarının zemini lâcivert ve yeşil renkten müteşekkildir.

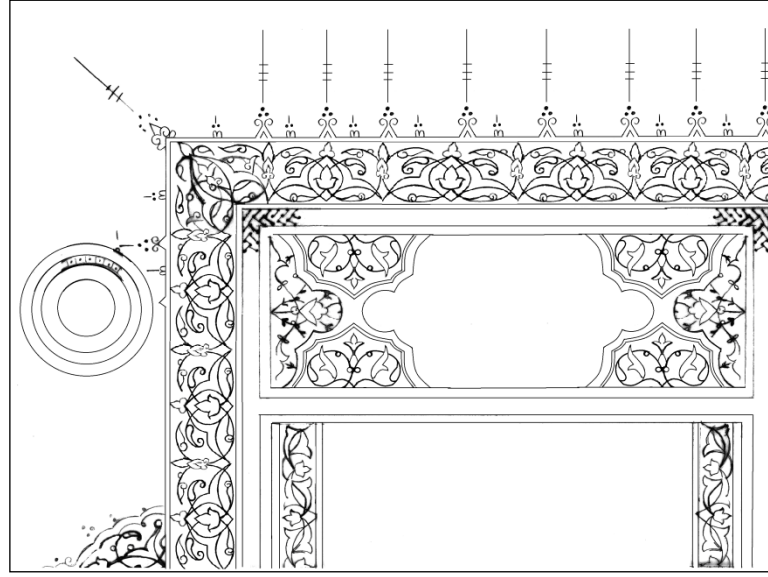
Fatiha ve Bakara surelerinin yer aldığı nesih hattı ile yazılmış kare yazı alanı altın yıldızla yazılmıştır. Ayetlerin dışında kalan boşluktaki beyne's-sutûrlara açık pembe zemine beyaz renkli rumiler girilmiş, cümle bitimlerinde altın ile işlenmiş basit motiflerden oluşan duraklar uygulanmıştır.

Ortadaki yazının sağ ve sol tarafında bulunan eşit büyüklükteki yan çıkıntılardaki ince koltukların arasında altın yıldızla yapılmış basit bitkisel motifler bulunmaktadır.

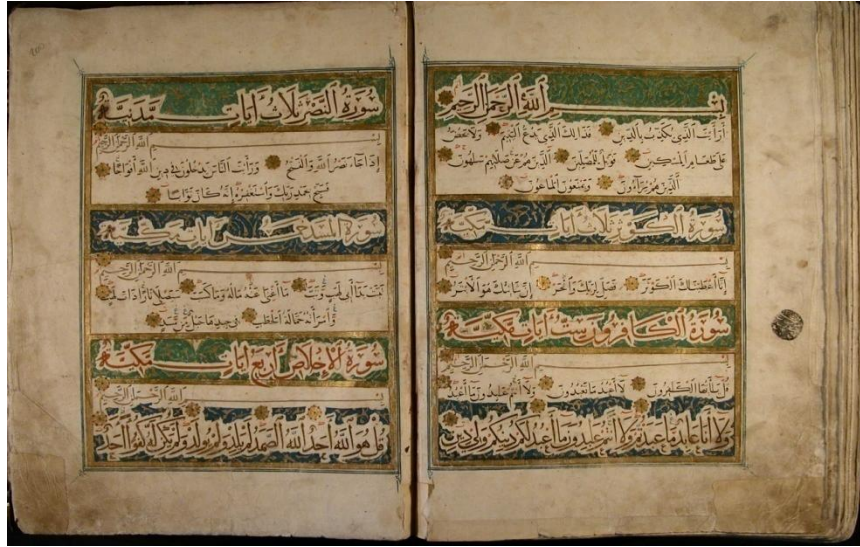
Sayfa kenarlarında yer alan madalyon içlerinin tezhiplenmesiyle ikil serlevha tezhibi tamamlanmıştır.

Şekil 18: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfasının ½ Şeması.

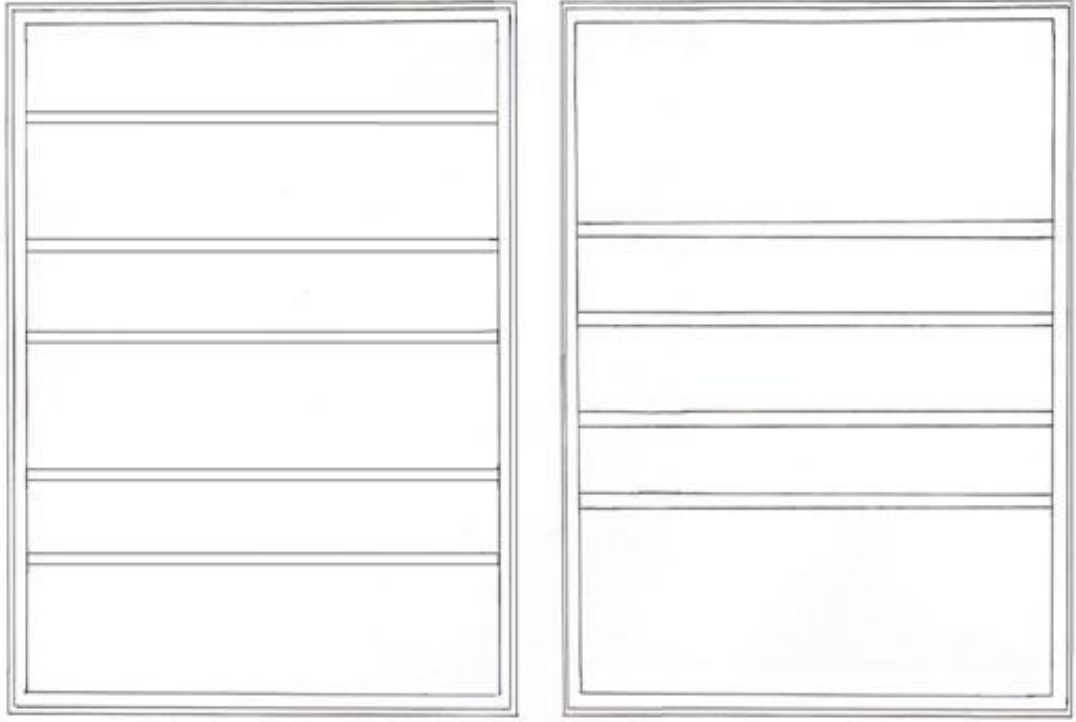

Şekil 19: 1 No'lu Eserin Serlevha Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

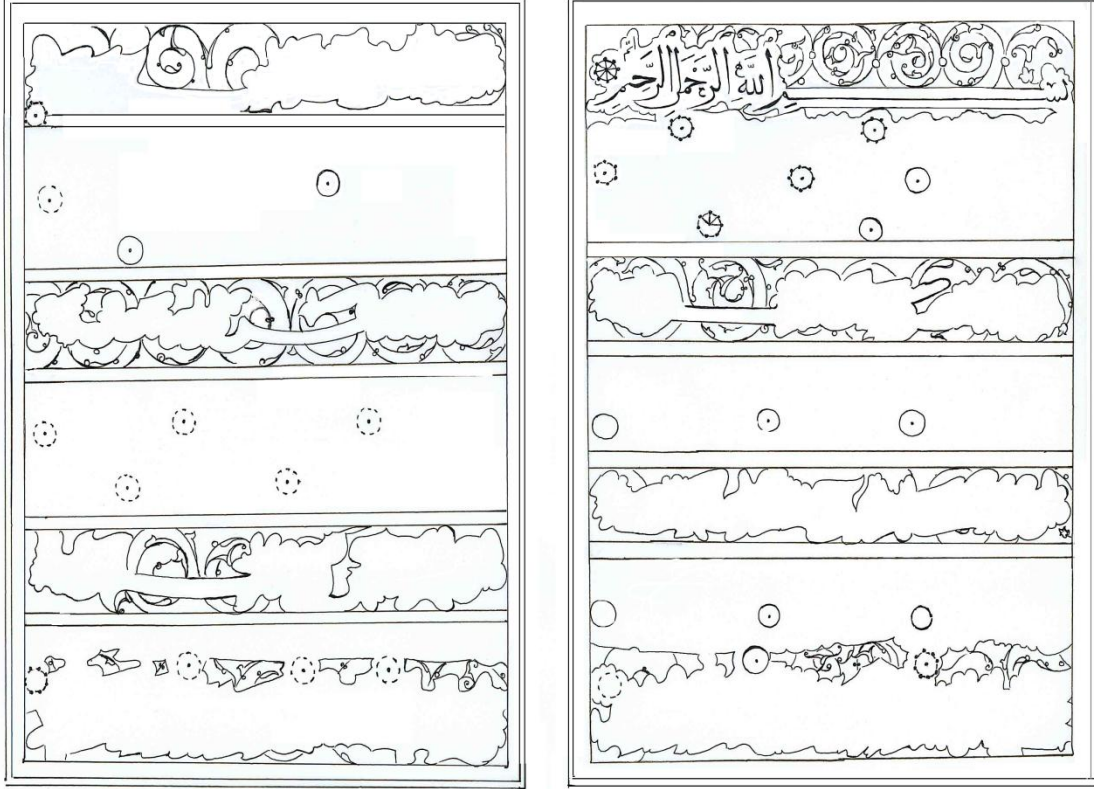

Şekil 20: 1 No'lu Eserin Kerim'in Sure Baş Tezhipleri.

Dikdörtgen sure başlarının dış cetvelleri altın yıldız ile çevrelenerek surelerin yazılacağı alan cetvellerle ayrılmıştır. Sure başları altın ve kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Yazının dışındaki beyne's-sutûrlar bitkisel motif sarmalları ile tezhiplenerek zeminde yeşil ve laciverd mürekkep kullanılmıştır. Tecvit harfleri mavi, yeşil ve kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Sure bitimlerinde altın ile işlenmiş basit motiflerinden oluşan duraklar uygulanmıştır. Cetveller altın yıldız ve lacivettir. Allah ve Peygamberlerin isimleri, tevhidi cümleleri, duraklar, altın yıldızlıdır.

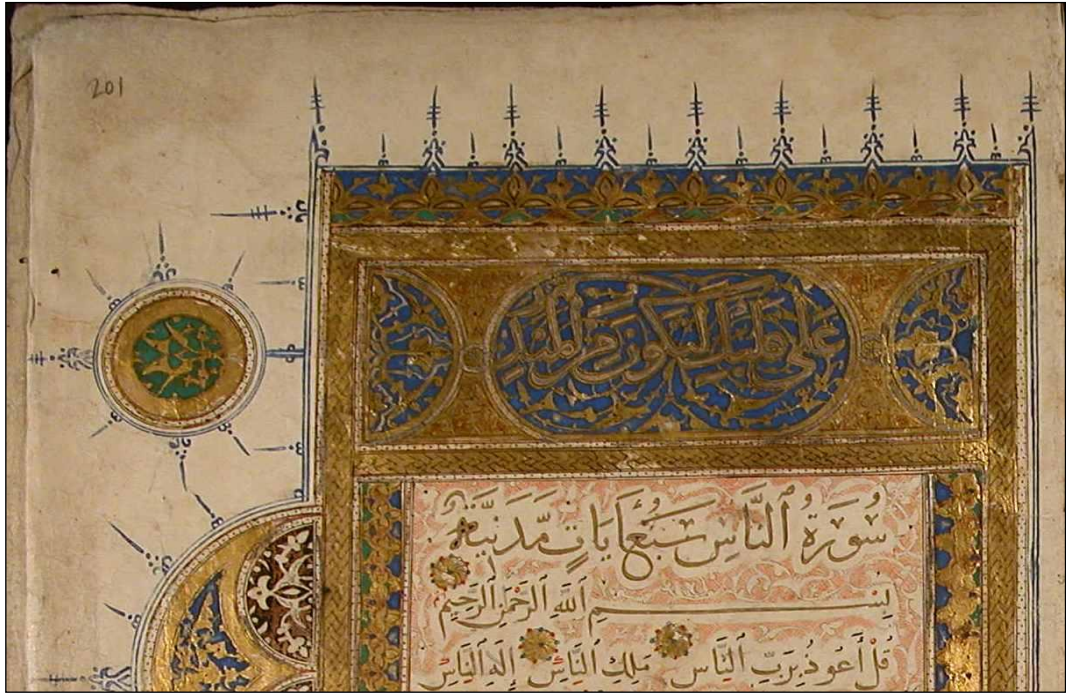
Şekil 21: 1 No'lu Eserin Sure Başı Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 22: 1 No'lu Eserin Sure Başı Tezhibinin Desen Çizimi.

Şekil 23: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfası.

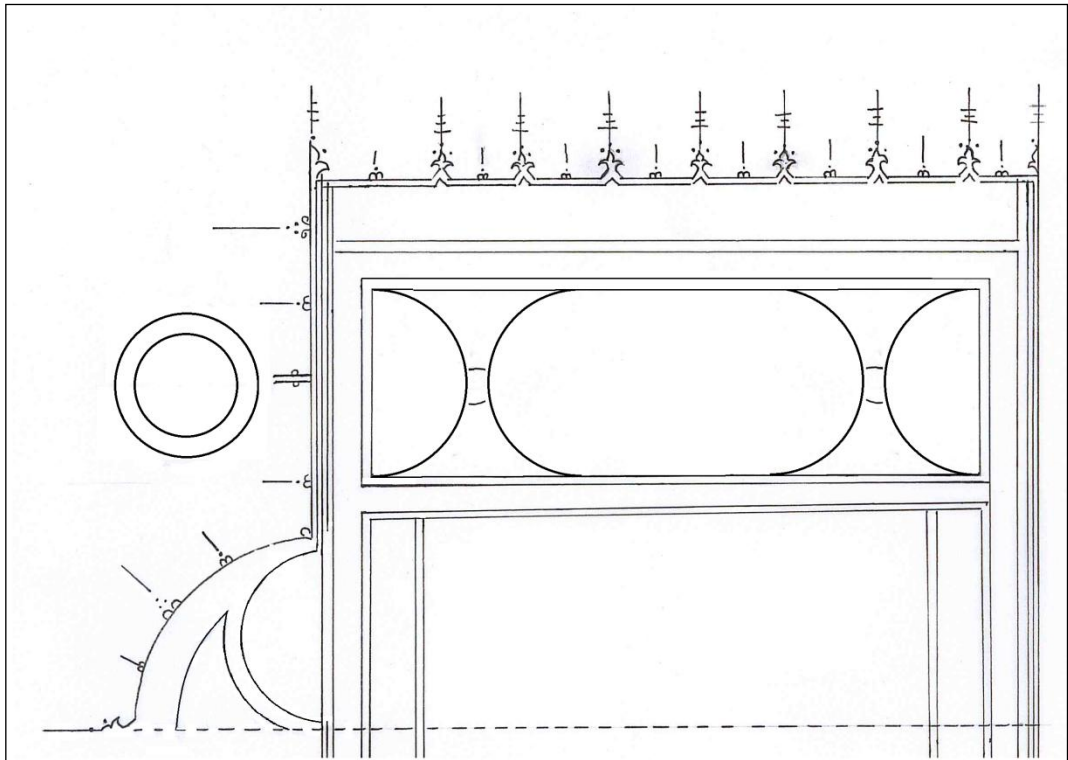
Şekil 24: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfası Ayrıntısı.

Hatime sayfası serlevha sayfasıyla renk ve desen itibarıyla benzerlik göstermektedir.

Sayfanın dış pervaz deseni ½ simetrik hazırlanarak sağa ve sola katlanarak ulama kompozisyon esasına göre zemin laciverd, rumi deseni ise altınla yapılmıştır. Eserin son yapraklarında yer alan Felâk ve Nas sureleri karşılıklı sayfalar halinde serlevha tezhibi gibi tasarlanmıştır. Ortada büyük bir kare yazı alanı ile bunun üst ve

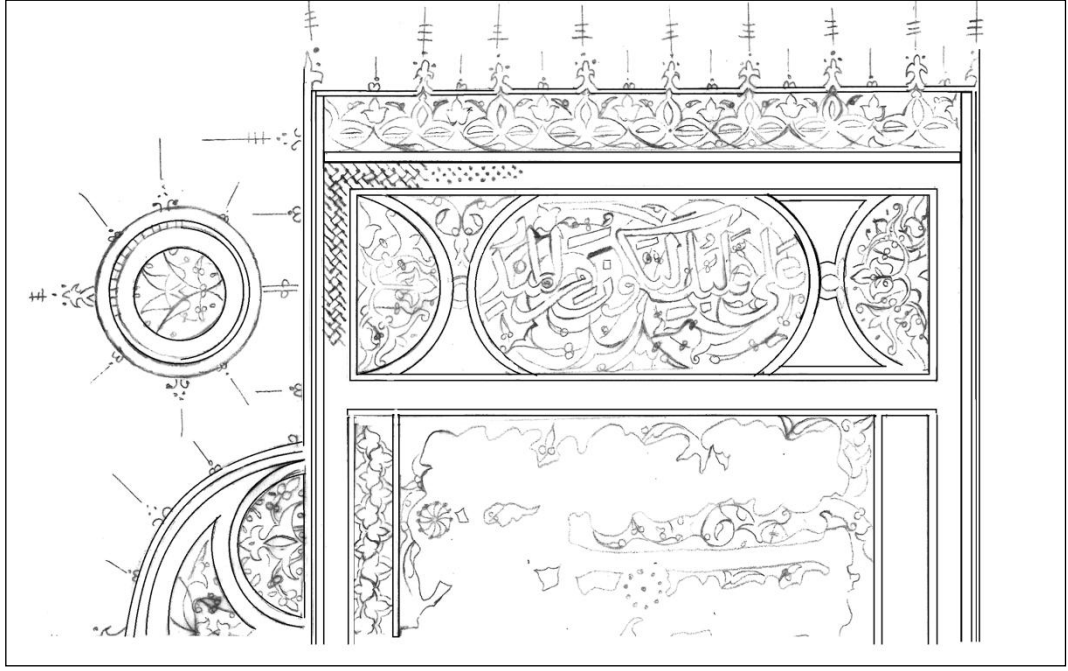
alt kısmındaki dikdörtgen paftalar bu sayfalardaki tezhibin bölümlerini oluşturmaktadır. Beşer satır halinde beyne's-sutûrlu olarak sıralanan ayetlerin sonlarına altınla renklendirilmiş rozet biçiminde duraklar yerleştirilmiştir.

Beyne's-sutûrlu çizilen yazı alanının boş kısımları açık pembe zeminli ve sarmal dallar üzerinde sıralanan beyaz rumilerle işlenerek yazının etrafını doldurmaktadır. Yan çıkıntılarda ise altın yıldız kullanılarak, tepelik motifinin tekrarlanmasıyla oluşmuş desen tasarlanmıştır. Kare paftanın üst ve alt kısmında yer alan dikdörtgen alan yuvarlak şeklinde paftalanarak zemini lacivert olup, bunun üzerine surelerle ilgili bilgiler altın yıldızla ve sülüs hatla yazılmıştır. Desende altın renkli bitkisel rumi sarmalları görülmektedir. Eserin 1b-2a serlevha sayfası, yapraklarında yer alan serlevha tezhibi gibi sayfa kenarlarında yer alan yuvarlak madalyon biçimindeki paftalarda desen olarak rumi ve bitkisel kıvrımlardan oluşan desen kompozisyonu, paftaların zemininde bordo ve lacivert renk kullanılmıştır. Tezhibin en son yuvarlak madalyonları yapılarak dış çerçevesi lâcivert iplik ile laciverd renkli basit tuğ çıkışlarıyla desen tamamlanmıştır.

Şekil 25: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfasının Desen Şeması.

Şekil 26: 1 No'lu Eserin Hatime Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

Desen laciverdi, bordo ve altın yaldızla renklendirilerek tezhiplenmiştir. Hatim duası altın yaldızla yazılmış, dua yuvarlak çiçek dilimi şeklindeki dendanlar içine altın yaldızla yazılmıştır. Eser Sultan Beyazıt'a ithaf edilmiştir. Müstensihin adının altına kırmızı mürekkep ile müstensihin Edirne'de vefat ettiği not edilmiştir.

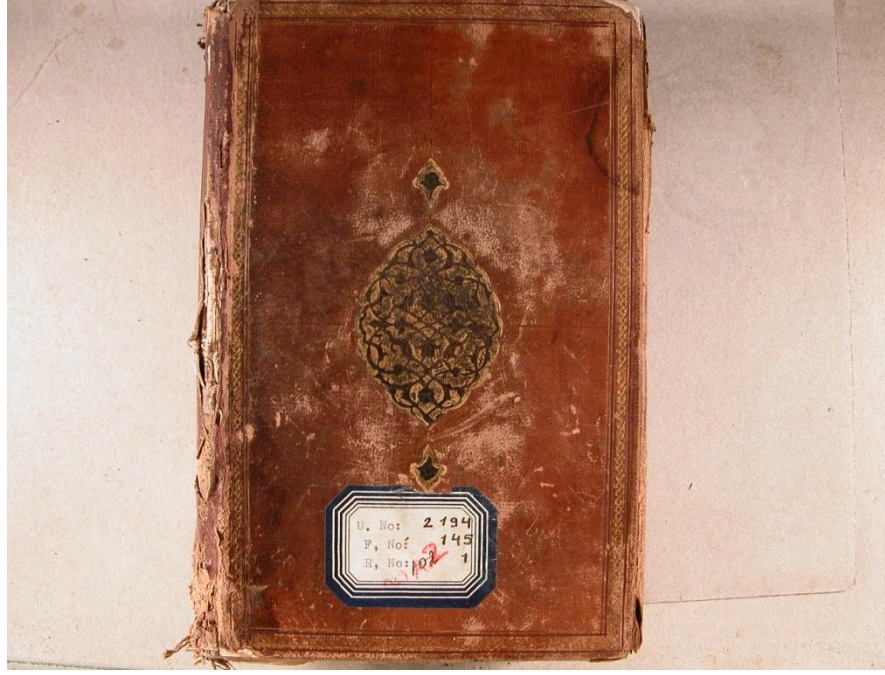

Şekil 27: 1 No'lu Eserin Hatim duası Sayfası.

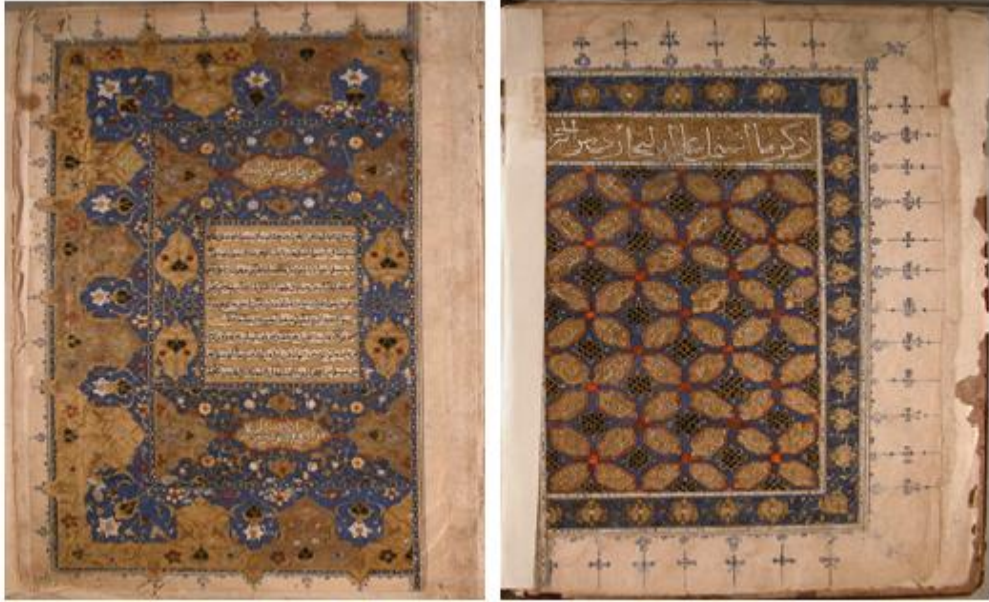
ESER: 2

Envanter No	: BYEK 3803 / 32 Hk 1468
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Câmîus-Sahih
Müellif	: Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (194–256/810–870)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Kütüb- i Sitte-i Şerh ve Haşiyeleri
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 228x150-145x80 mm.
Yaprak	: 660
Satır	: 23
Kâğıt türü	: Krem abadî
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Salbekli, Kahverengi Deri
Tezhip	: Fihrist Sayfası ve Serlevha Sayfası
Ebru	: .....

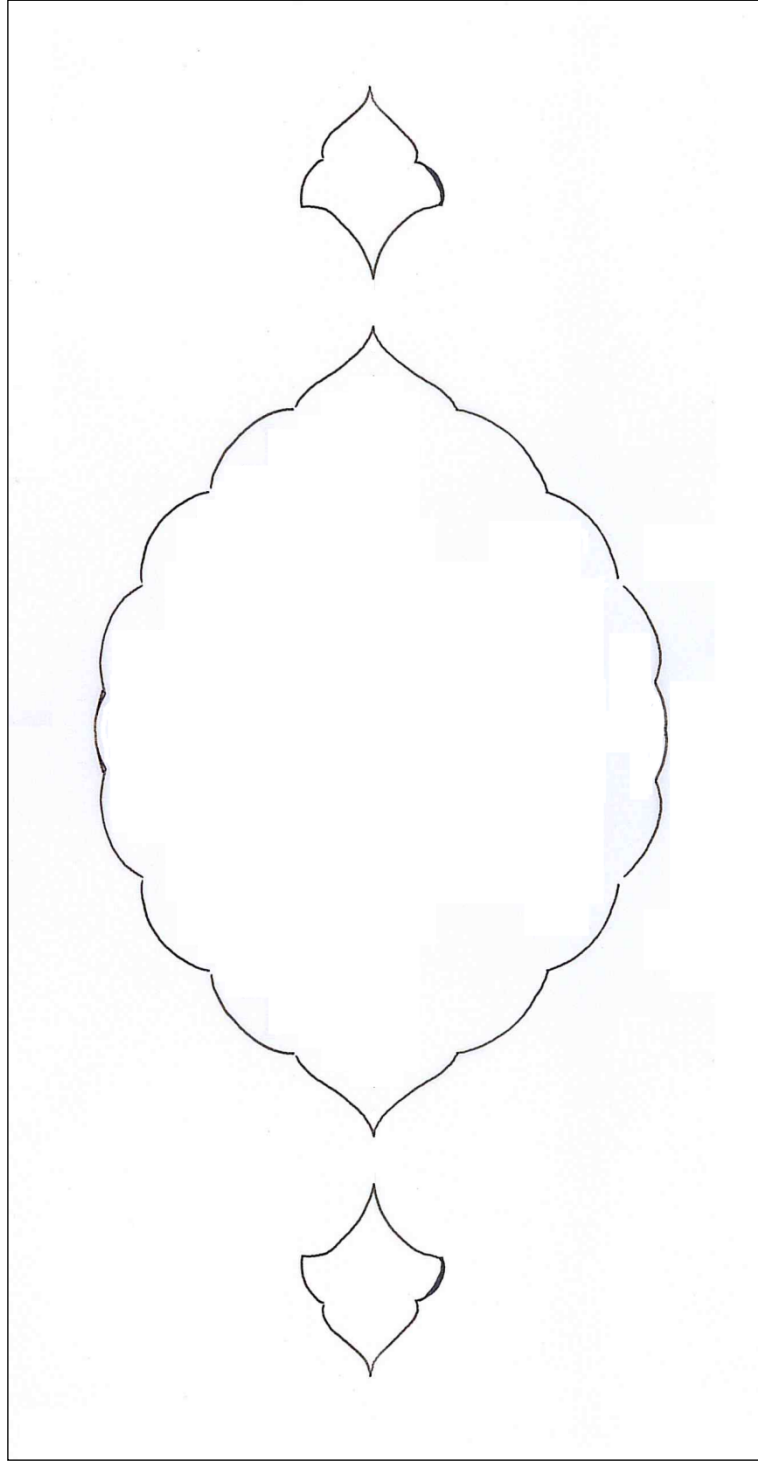
Bezeme Özellikleri: 16. yüzyılın başlarına ait yazma eserin cildi, kahverengi deri bir cilt içerisinde. Cildin üzerinde salbekli şemse kompozisyonunda rumilerden oluşan bir kompozisyon uygulanmıştır. Şemsenin etrafı zencirekle çevrilmiştir. Yazma eserin mıklebi gövdeden ayrılmış, yıpranmış bir şekildedir.

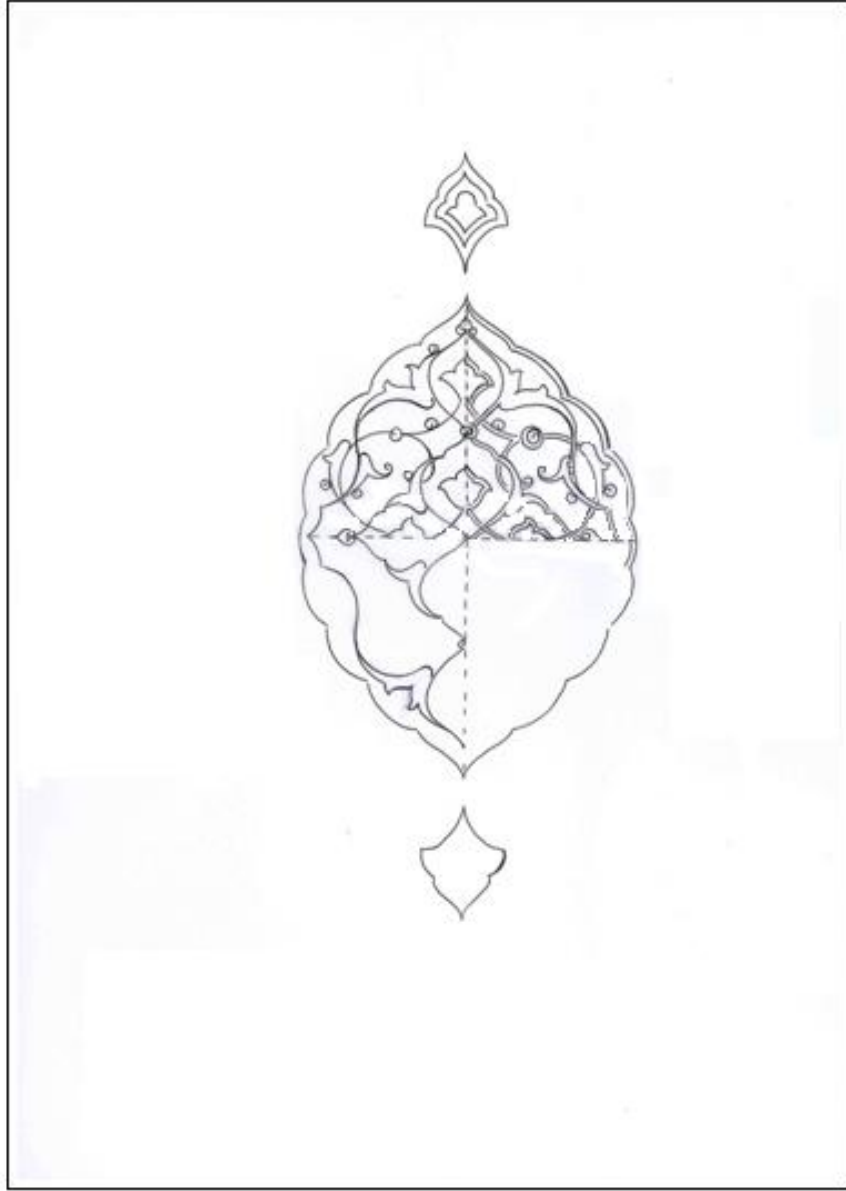
Şekil 28: 2 No'lu Eser (Câmius-Sahih)'in Cilt Kabı.

Şekil 29: 2 No'lu Eserin Serlevha Tezhibi ve Fihrist Sayfası Tezhibi.

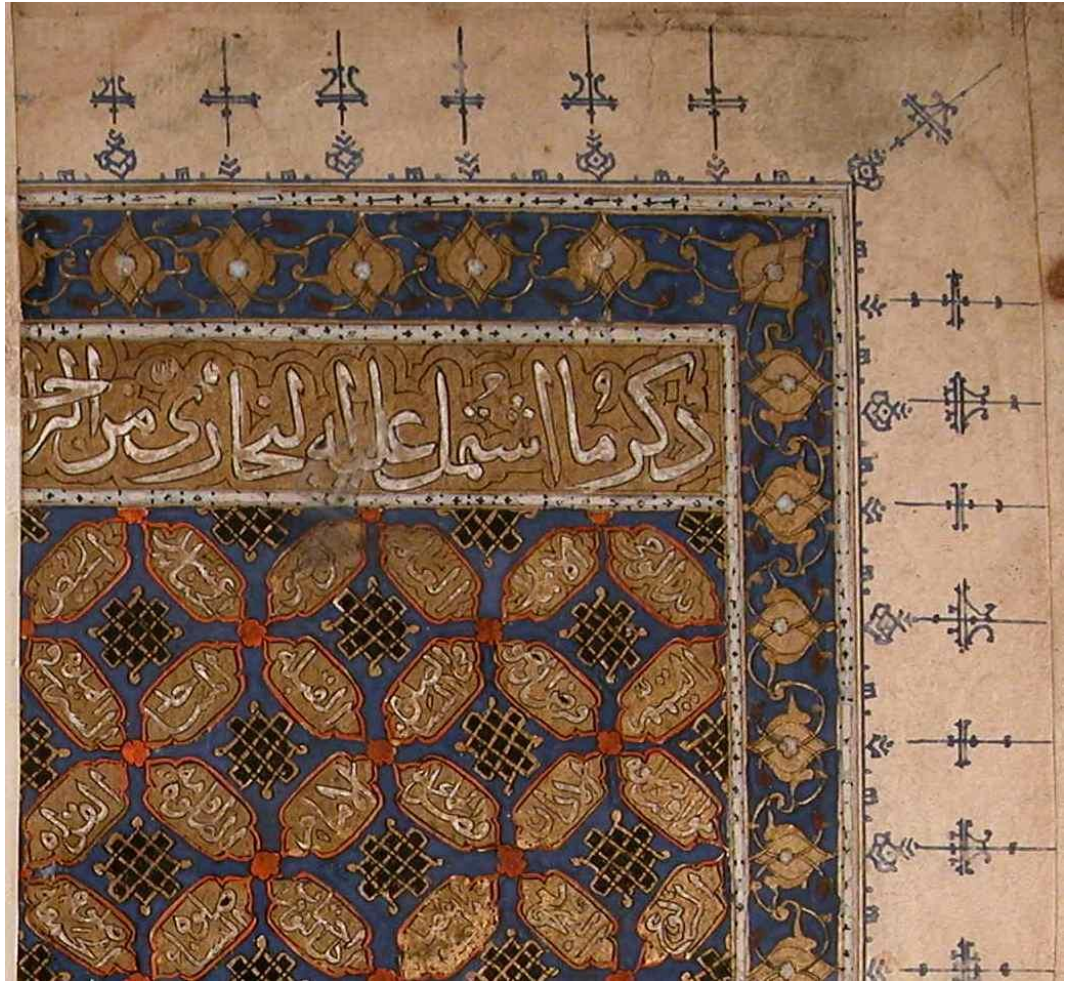
Şekil 30: 2 No'lu Eserin Cilt Kabının Şeması.

Şekil 31: 2 No'lu Eserin Cilt Kabının Kanaviçe ve Desen Çizimi.

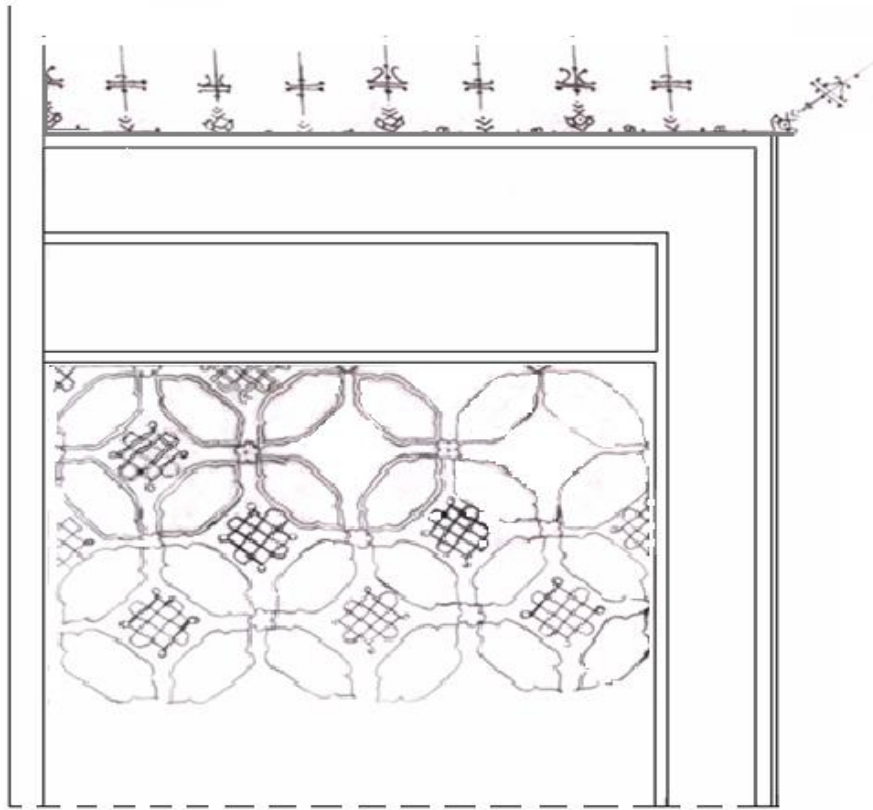

Şekil 32: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibi.

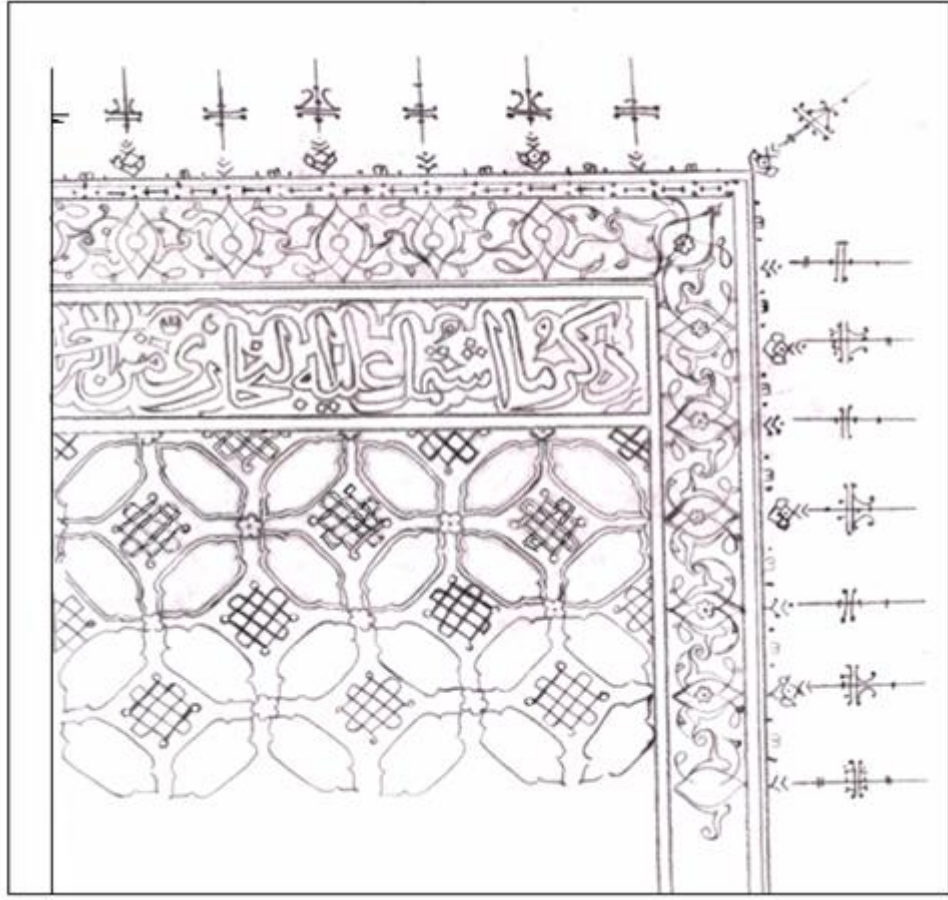

Şekil 33: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Eserin fihrist sayfası ve serlevha sayfası tezhiplidir. Eserin fihrist sayfası tezhibinin dış pervaz deseni ½ simetrik hazırlanmış olup, ulama kompozisyon esasına göre tasarlanmıştır. Desende ayırma rumilerden müteşekkil bir desen tasarımı içlerinde dolanan helezoni dal ve çiçekler altın yaldızla yapılmıştır. Ayırma rumilerin zemini altınla renklendirilerek, dış kısımlarında ise laciverd renk zemin rengi olarak kullanılmıştır. Sayfanın dış çerçevesi beyaz renkli “:+:+” şeklinde cetveller ile bölünmüştür. Fihrist içinde yer alan dikdörtgen kitabe başlığı kısmı, sıvama altın üzerine beyaz üstübeç mürekkeble sülüs yazı ile yazılmıştır. Turuncu dendan dilimleri ile kompoze edilen desen içleri altın üzerine beyaz üstübeç mürekkebiyle yazılmış yazı mevcuttur. Dendan dilimleri arasına yerleştirilen daha çok Selçuklu ciltlerinde görülen Selçuklu etkisindeki kafes motifi görülmektedir.

Şekil 34: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 35: 2 No'lu Eserin Fihrist Sayfası Tezhibinin Kanavice ve Desen Çizimi.

Şekil 36: 2 No'lu Eserin Serlevha Sayfası Tezhibi.

la ve lb serlevha sayfalarının tezhibi dikdörtgen karşılıklı çift tam sayfa şeklinde yapılmış olup, her iki sayfada da aynı tasarım uygulanmıştır. Dış pervaz deseni ½ simetrik hazırlanmış olup, köşe hariç sağa ve sola katlanarak çoğaltılan ulama kompozisyon esasına göre tasarlanmıştır. Lâcivert zeminli klâsik tezhip tekniği ve altın zemin kullanılarak büyük alanlarda lâcivert ve altın, küçük alanların zeminde ise siyah renk tercih edilmiştir.

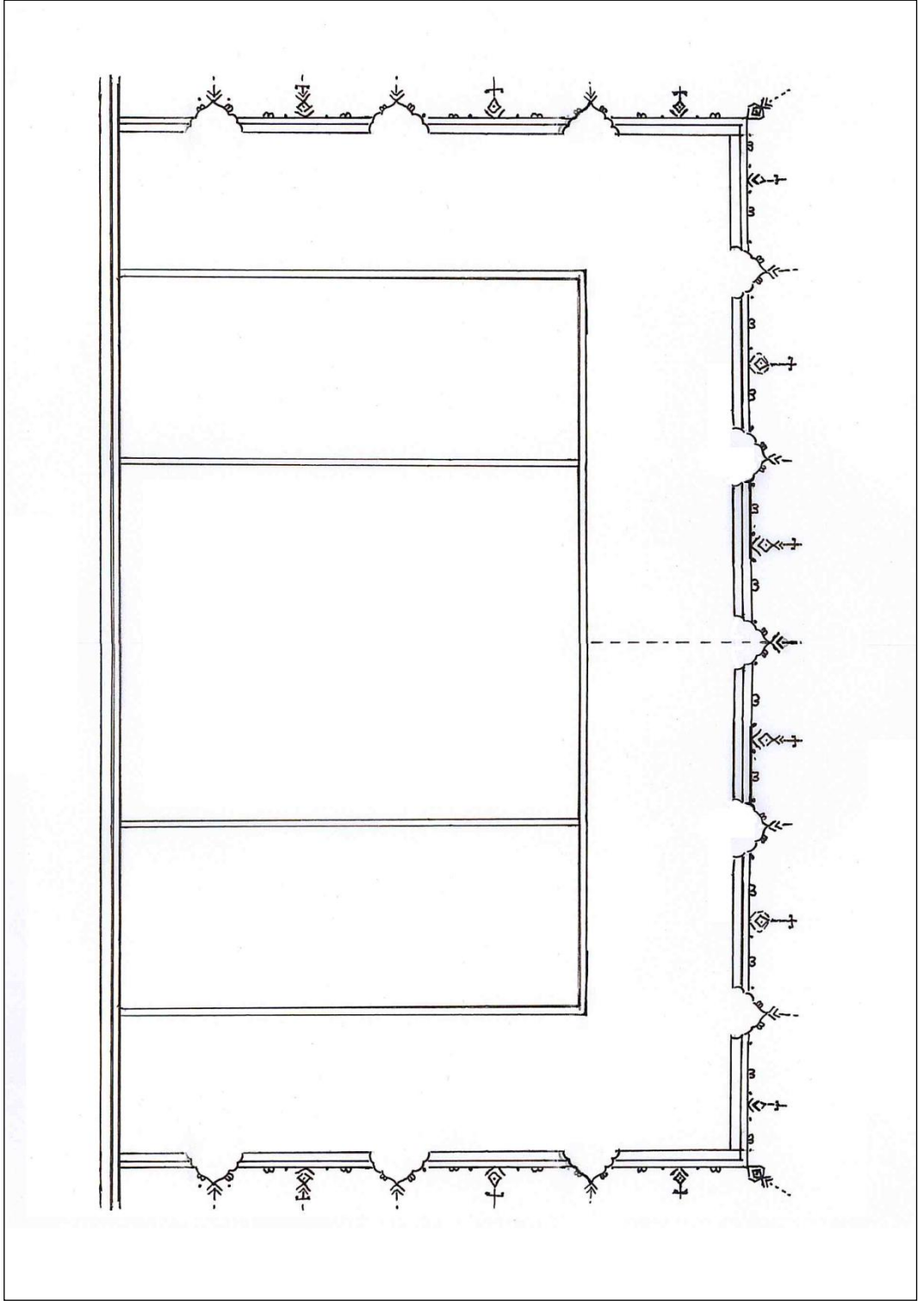
Şekil 37: 2 No'lu Eserin Serlevha Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Kompozisyondaki paftalar rumilerle bölünmüştür. Rumiler kompozisyonda merkeze bakan cetvele dayalı olarak altın iplikler üzerine yerleştirilmiştir. Dış pervaz deseninde, rumi ve helezoni dallar yeşil altınla işlenmiş; hatayi grubu motifler de beyaz, turuncu, açık mavi ve pembe renklerle hazırlanarak kendi renklerinin koyusuyla nokta şeklinde çiçeklere gölge verilmiştir. Rumi ipliklerinin birleştiği noktada meydana gelen ortabağ rumilerin zemini de siyah renk ile boyalıdır. İnce arasuyu, laciverd renk ve altın ile yapılmıştır. Serlevhanın dış tezyinatı lâcivert iplikle nihayetlendirilerek dendanlı tığ için çıkış sağlanmıştır. Tığların iplik ile uyum sağlaması için, lâcivert renkli zarif, kısa ve sade tığlarla desen bütünleştirilmiştir.

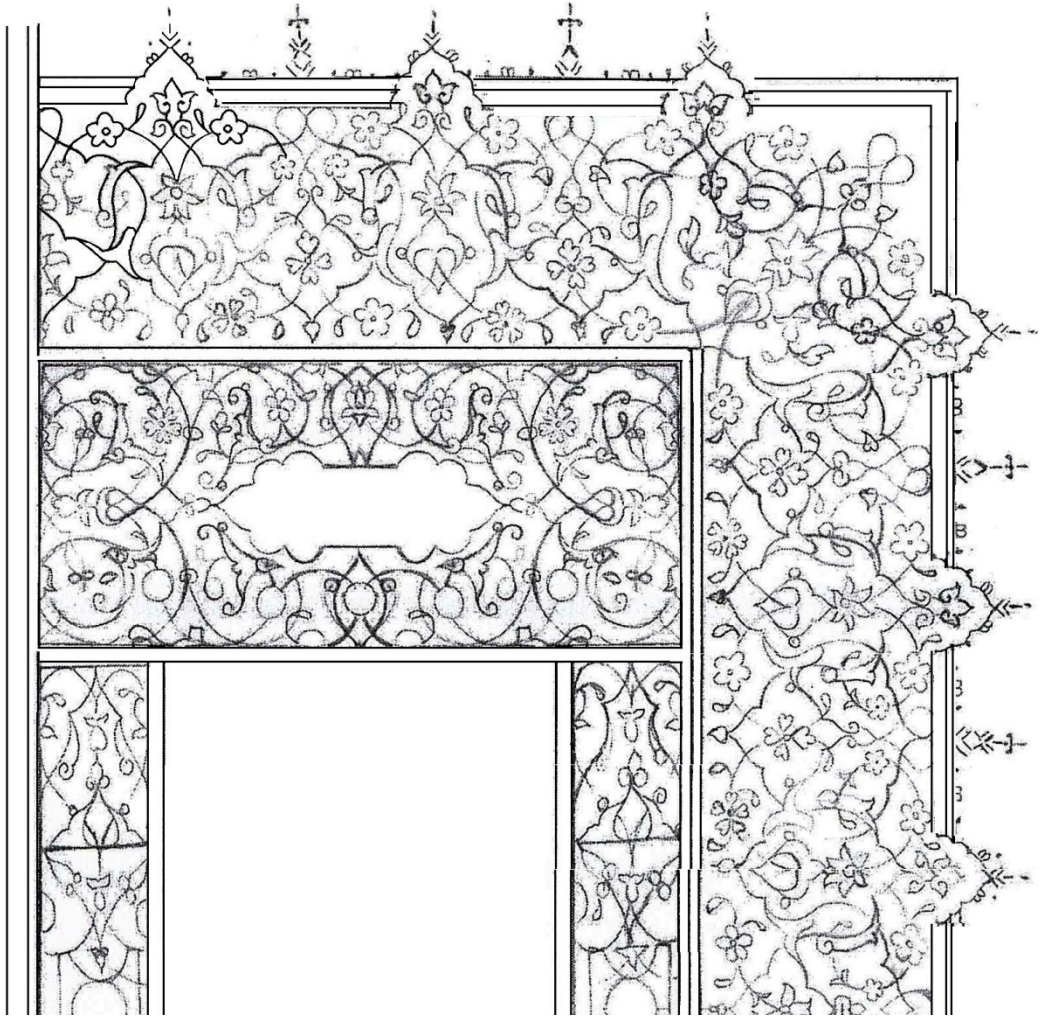
Serlevha sayfasındaki yazı nesih hattı ile metnin bulunduğu alanın üzerindeki ve altındaki kitabe başlığı sıvama altın üzerine beyaz üstübeç mürekkebi ile yazılmış, etrafı turuncu rumi dendanları ile kompozisyona bağlanmıştır. Kompozisyonda $\frac{1}{4}$ simetri esasına göre hazırlanan desen koltuklarının dış pervazda olduğu gibi zemini lâcivert ile boyanarak, zemini lâcivert renkli olan paftaların rumi motifleri ile düzenlenmiş olduğu görülür. Yazının sağ ve sol kenarında bulunan koltuklar cetveller ile sınırlandırılmıştır. Başlıkların etrafı altın cetvellerle çevrilmiş, içleri laciverd renk zemin üzerine beyaz renk ile “:+:+” şeklinde işlenerek çevrelenmiştir. Koltuklar dış pervazda yer alan tezyinata göre uyumlu bir şekilde kompoze edilerek, ayırma rûmî paftalar içinde dolanan helezoni dallar, hatayî grubu motiflerle $\frac{1}{4}$ simetri kompozisyon esasına göre hazırlanmıştır. Rumi ve dallarda sadece altın kullanılırken hatayî grubu motiflerinde turuncu, pembe, beyaz ve mavi renk kullanılmıştır.

Koltuk zemininde dönemin karakteristik rengi lâcivert ve altın ortabağ rumi içlerinde ise siyah renk kullanılmıştır.

Dış pervaz deseninin laciverd renkli ipliğine uyum sağlaması için lâcivert renkli tığlar, ortabağ ve çizgilerden meydana getirilmiş, zarif, kısa ve sade tığlarla desen bütünleştirilmiştir.

Şekil 38: 2 No'lu Eserin Serlevha Tezhibinin Desen Şeması.

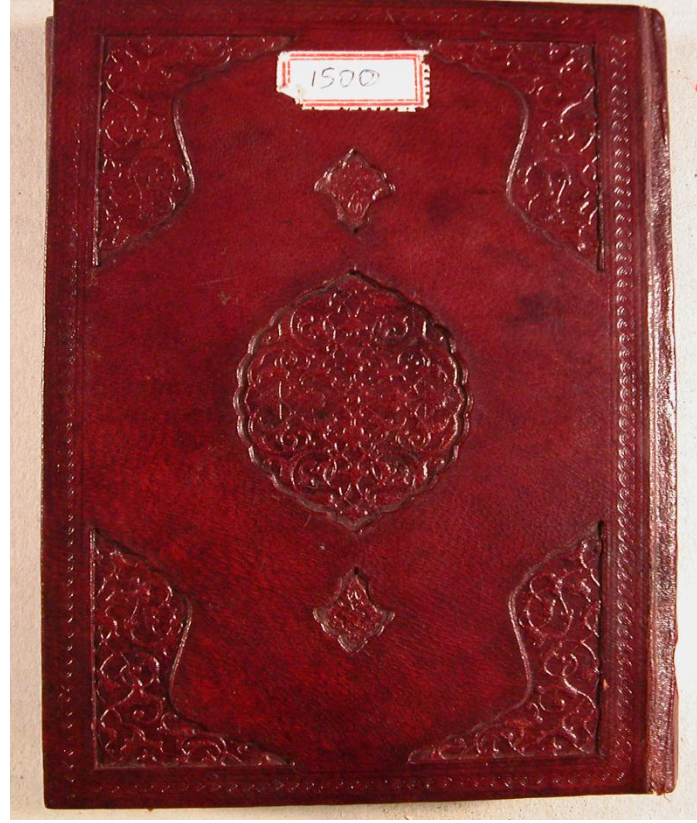

Şekil 39: 2 No'lu Eserin Serlevha Tezhibinin Desen Çizimi.

ESER: 3

Envanter No	: BYEK 3840/ 32 Hk 1500
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Müzekkiyün-Nüfus
Müellif	: Eşrefoğlu Abdullah b. Eşref Rumî (öl. 874/1470)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Sûfinin Ahlak ve Adabı
Yazı Dili - Türü	: Türkçe / Nesih
İstinsah Tarihi Hicri	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 190x125-145x75 mm.
Yaprak	: 253
Satır	: 25
Kâğıt türü	: Harf filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Soğuk Gömme Şemse Tekniği, Koyu Vişne Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

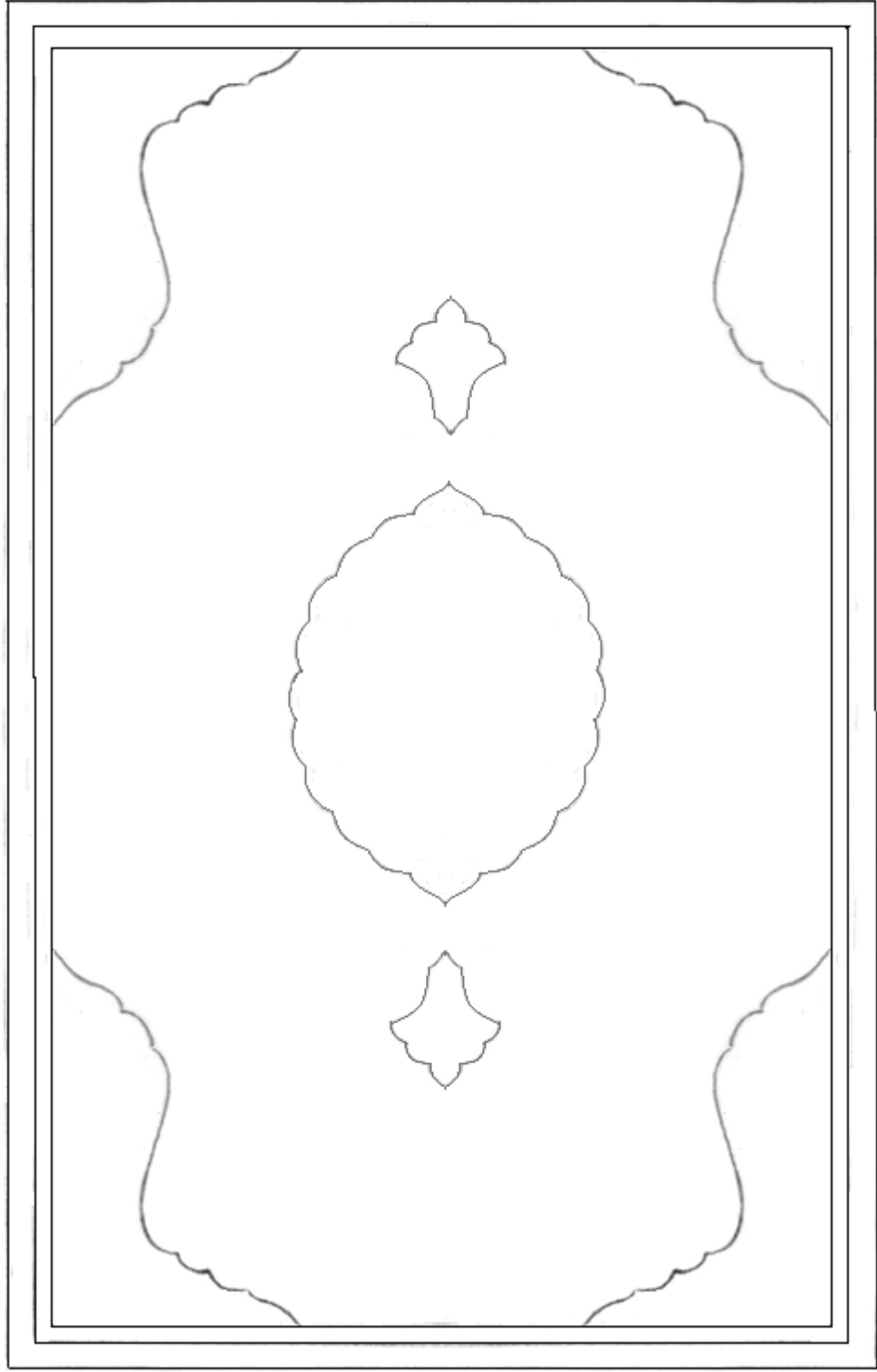
Bezeme Özellikleri: Yazma eserin cildi 18. yüzyıl yeni tarz soğuk gömme tekniğinde yapılmış, koyu vişne rengi muhtemelen deri kaplıdır. Salbekli şemse ve köşebent ile oluşturulan cildin bezemeleri soğuk şemse cilt tekniğinde yapılmış olup, zencirekle, cildin etrafı çevrelenmiştir. Cilt üzerindeki şemse ve köşebent deseninde sadece rumi motifleri bulunan bir kompozisyon görülmektedir.

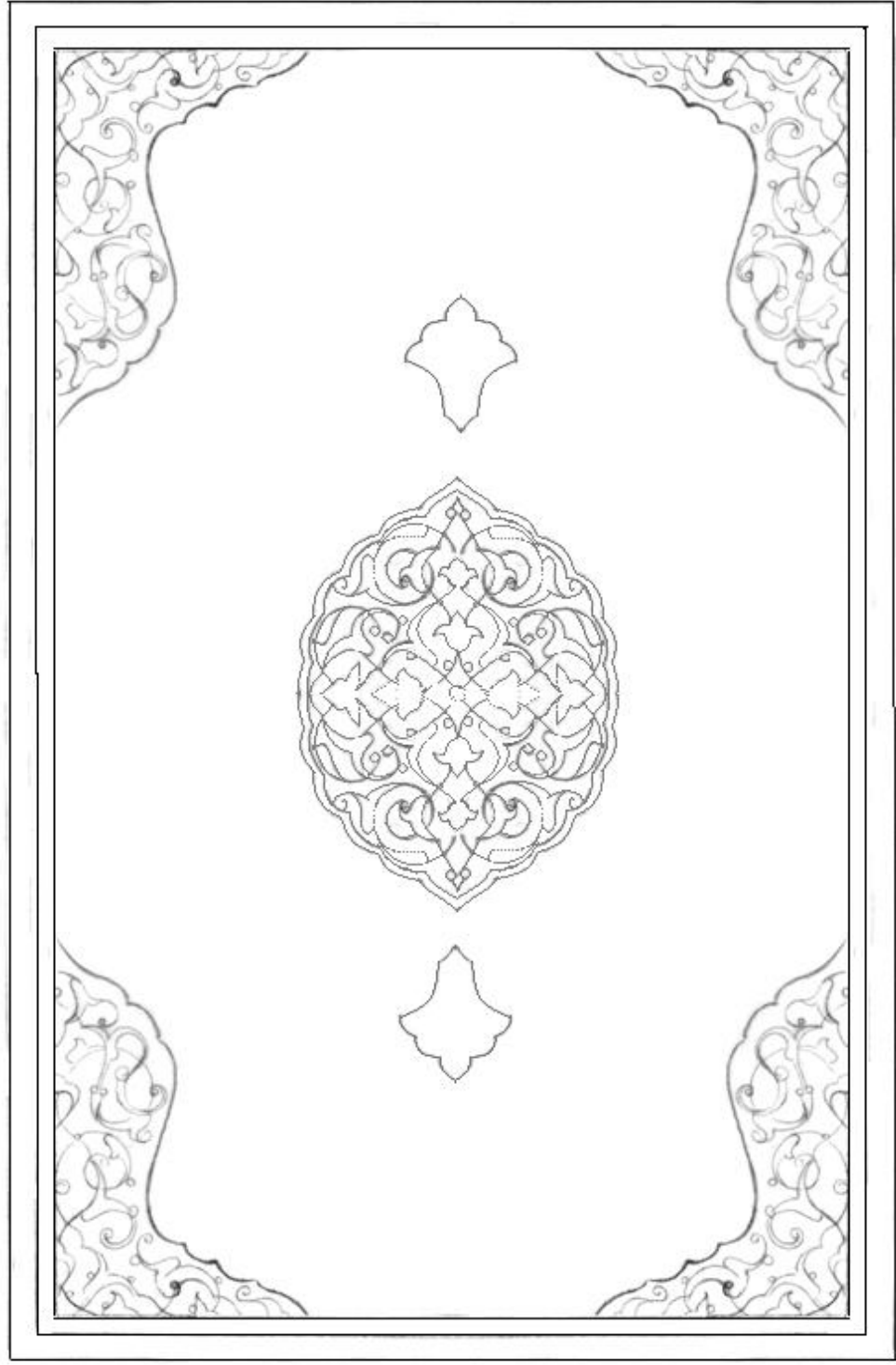
Şekil 40: 3 No'lu Eser (Müzekkiyün-Nüfus)'un Cilt Kabi.

Şekil 41: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

Şekil 42: 3 No'lu Eser (Müzekkiyün-Nüfus)'un Cilt Kabının Şeması.

Şekil 43: 3 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.

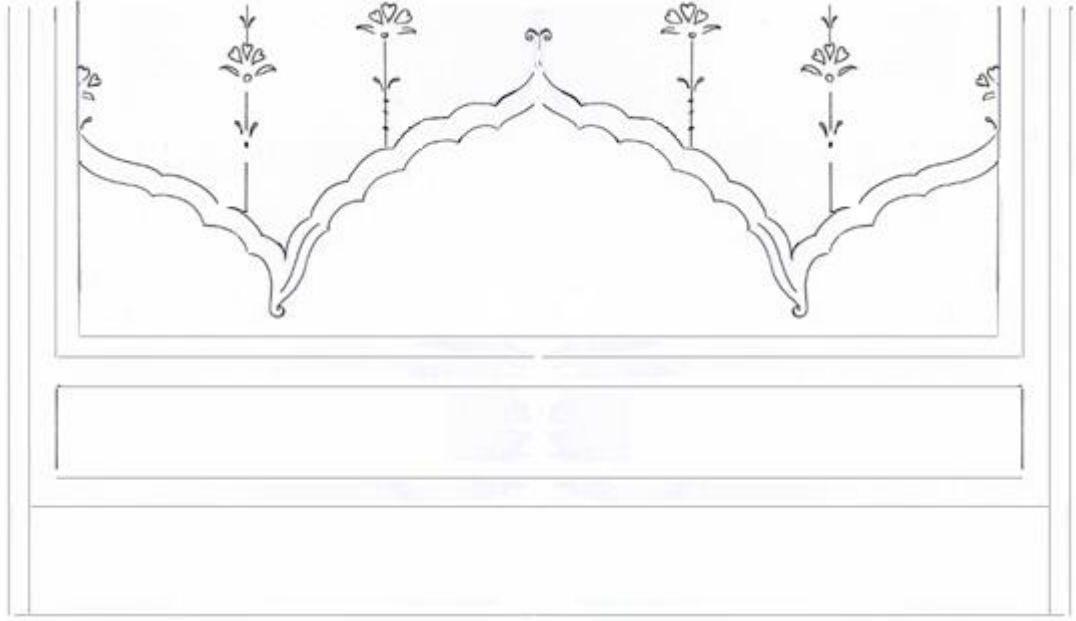

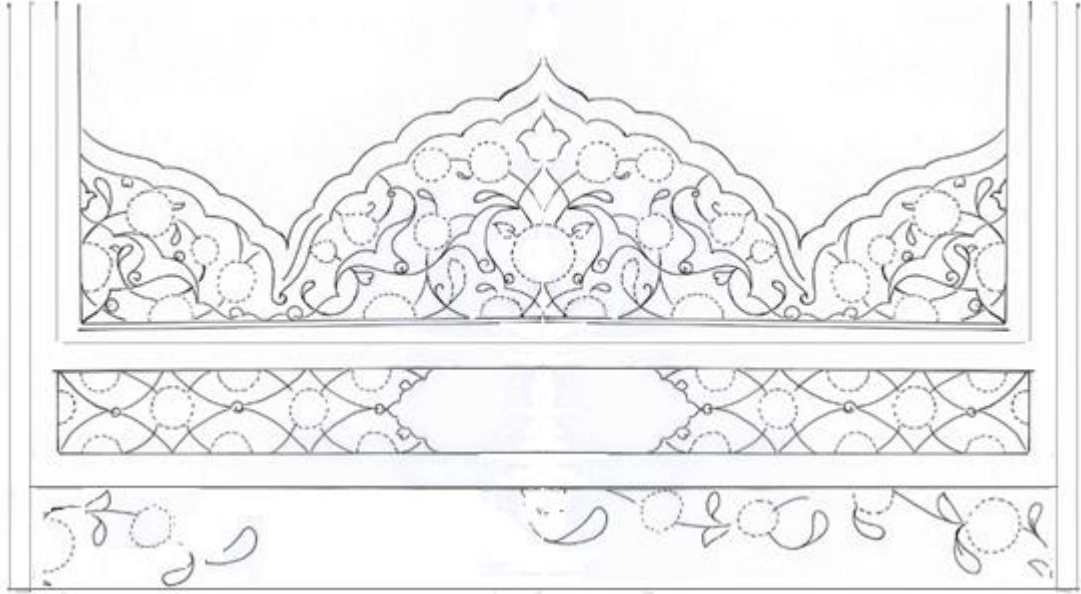
Şekil 44: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Başlık (unvan) sayfası 1b- 2a'da yer alan yazı alanı altın cetveller ile sınırlandırılmış olup, sayfa kubbeli formda, sayfa kenarları ve sayfadaki keşideli besmele penç ve yaprak kompozisyonlu basit halkârî tekniği ile bezenmiştir. 1b sayfasındaki dikdörtgen başlık altın cetveller, cetvellerin arasında lâcivert ve pembe renk zemin üzerine beyaz ile (:+:+:+) şeklinde zencerek motifi kullanılarak, ince ara suyu ile çevrelenmiştir. Kompozisyon ½ simetrik tasarlanmış ve uygulanmıştır.

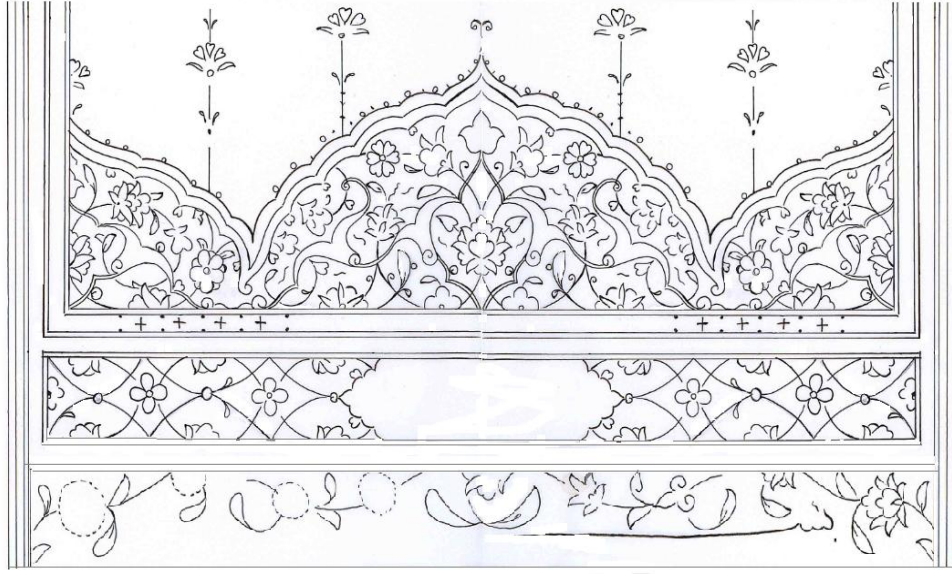
Sure başlığının kitabe kısmına, simetrik ayırma rûmîlerle paftalanan alan içerisine pembe, beyaz renk penç motifleri dolanarak, alan üstteki gibi altın ve laciverdi zemin rengi ile bezenmiş, yazı alanı altın zemin girilerek boş bırakılmış siyah is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Lacivert renkli çift tahrir ile bezenen tığlar yapılmıştır. Cilt ve unvan sayfasından başka tezhipli bir sayfa bulunmamaktadır.

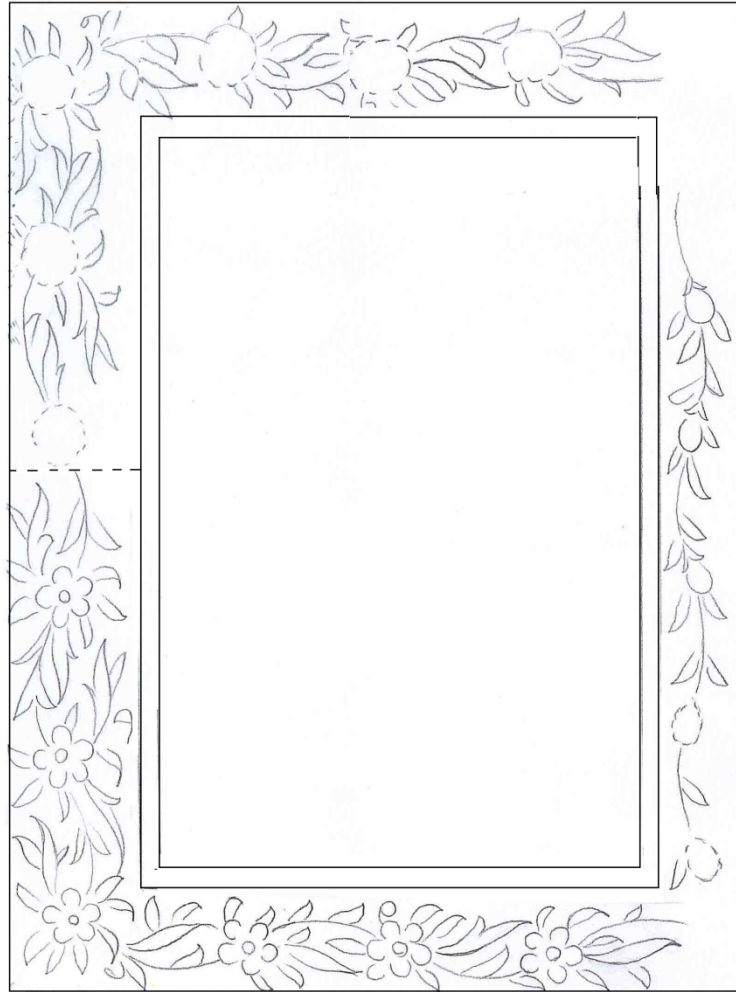
Şekil 45: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfasının Desen Şeması.

Şekil 46: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çiziminin Kanaviçesi.

Şekil 47: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

Şekil 48: 3 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Halkari Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 4

Envanter No	: BYEK 3761/ 32 Hk 1428
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Behcetul-Fetâvâ
Müellif	: Yenişehirli Abdullah b. Mehmed (öl. 1155/1742)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Fetvalar
Yazı Dili - Türü	: Türkçe / Talik
İstinsah Tarihi	:
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 285x150-185x70 mm.
Yaprak	: 298
Satır	: 25
Kâğıt türü	: Harf marka filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Mülemma Şemse Tekniği, Koyu Bordo Deri
Tezhip	: Unvan Sayfasında Görölmektedir.
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: Eserin vakıf mühründe hicri 1123 (M. 1710) yazılıdır. Yazma eser muhtemelen klasik döneme ait bir başka eserin cildi olmalıdır. Çünkü eserin tezhibi 18. yüzyıl ama kapak 16. yüzyıl kompozisyon özelliği göstermektedir. Eserin cildi koyu bordo renklidir. Deri üzerine kalıpla uygulanan salbekli şemse ve köşebentleri mülemma şemse bezeme tekniğine göre yapılmış, olup mikleplidir. Salbekli şemse ve köşebentlerin etrafı, zencirekle çevrilmiştir. Oval ve dilimli şemse, salbek ve köşebent formlarının içinde bulunan ¼ simetrik kompozisyon, ayırma

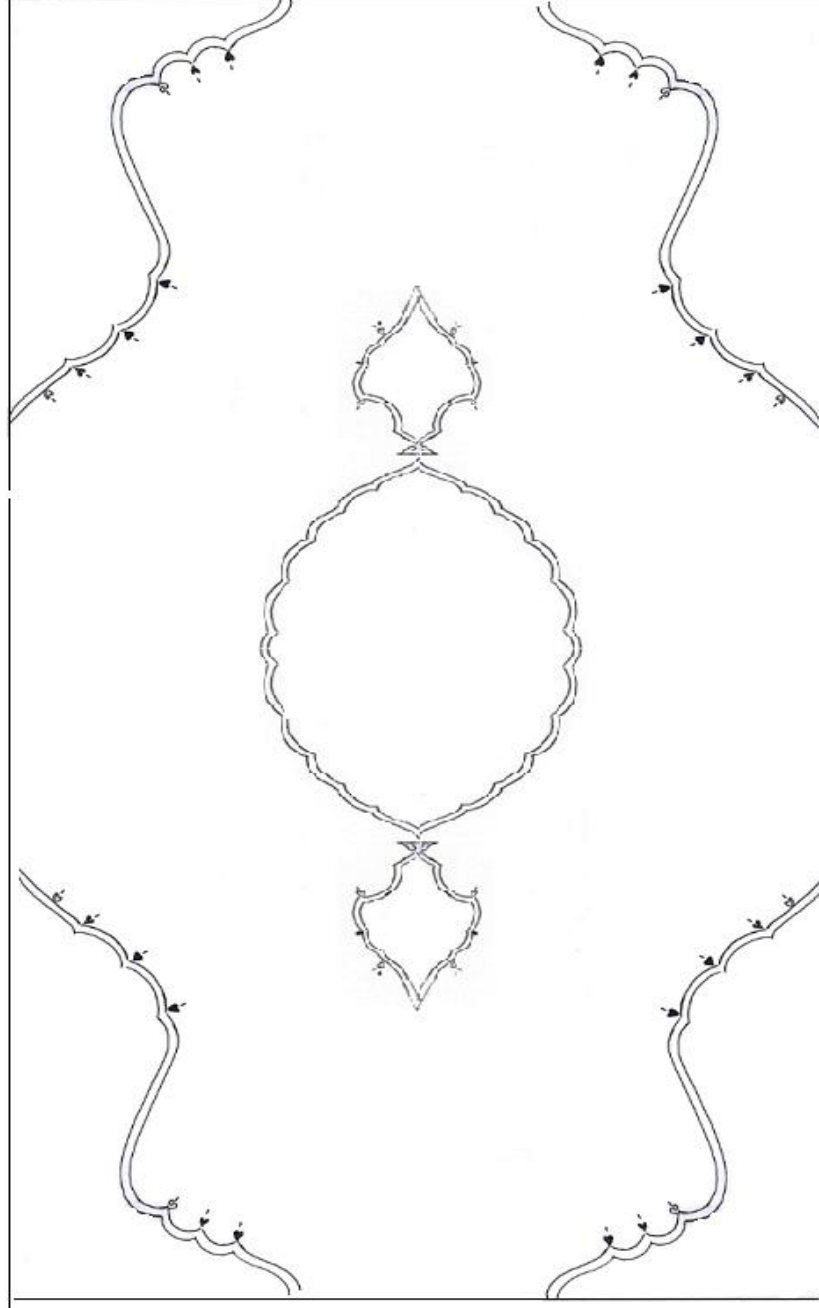
bulutların etrafında dolaşan hatayi grubu motiflerden oluşan bir kompozisyon olarak tasarlanmıştır.

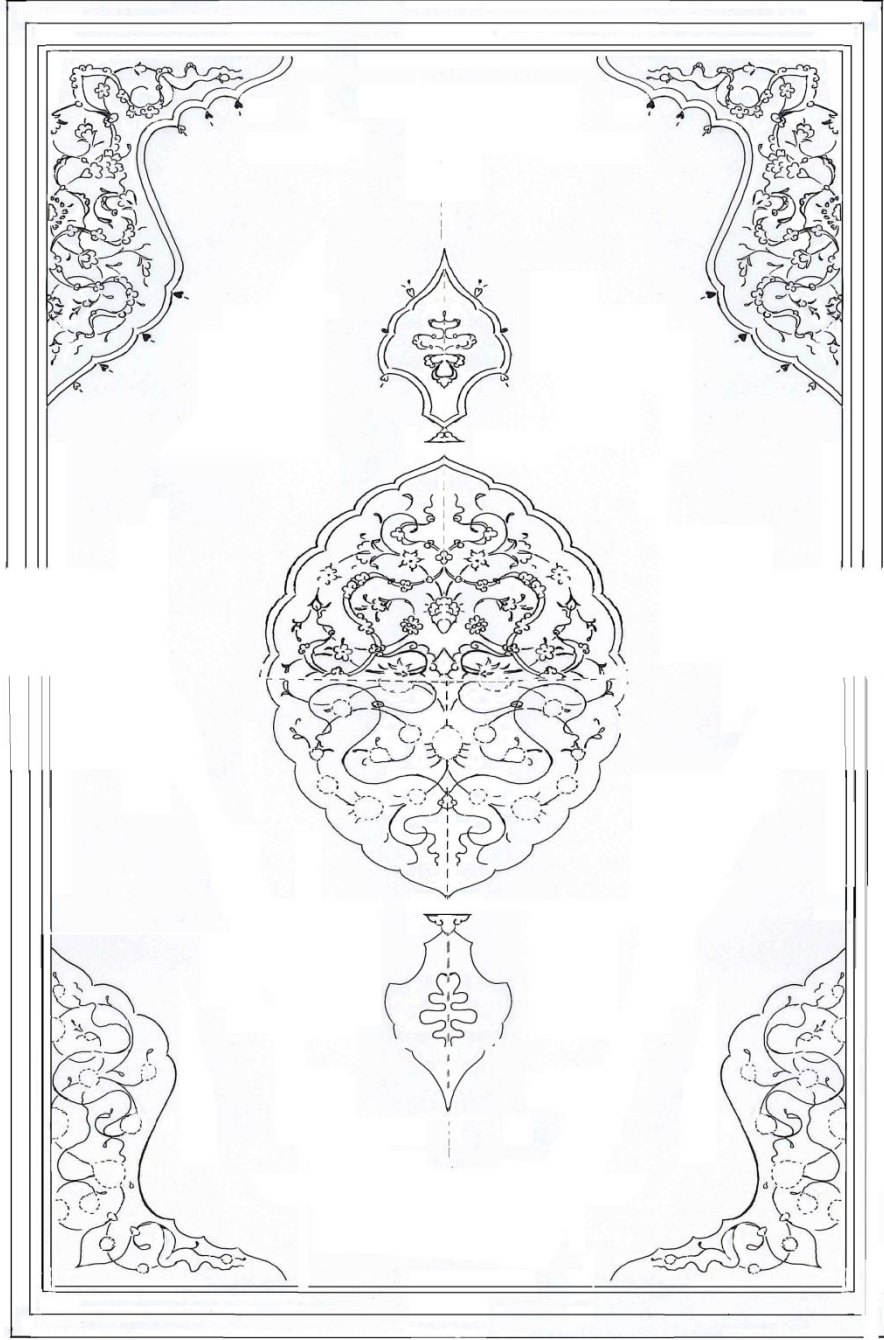
Şekil 49: 4 No'lu (Behcetül-Fetâvâ)'nın Cilt Kabi.

Şekil 50: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

Şekil 51: 4 No'lu (Behcetül-Fetâvâ)' nın Cilt Kabının Şeması.

Şekil 52: 4 No'lu Eserin Cilt Kabının Kanaviçe ve Desen Çizimi.

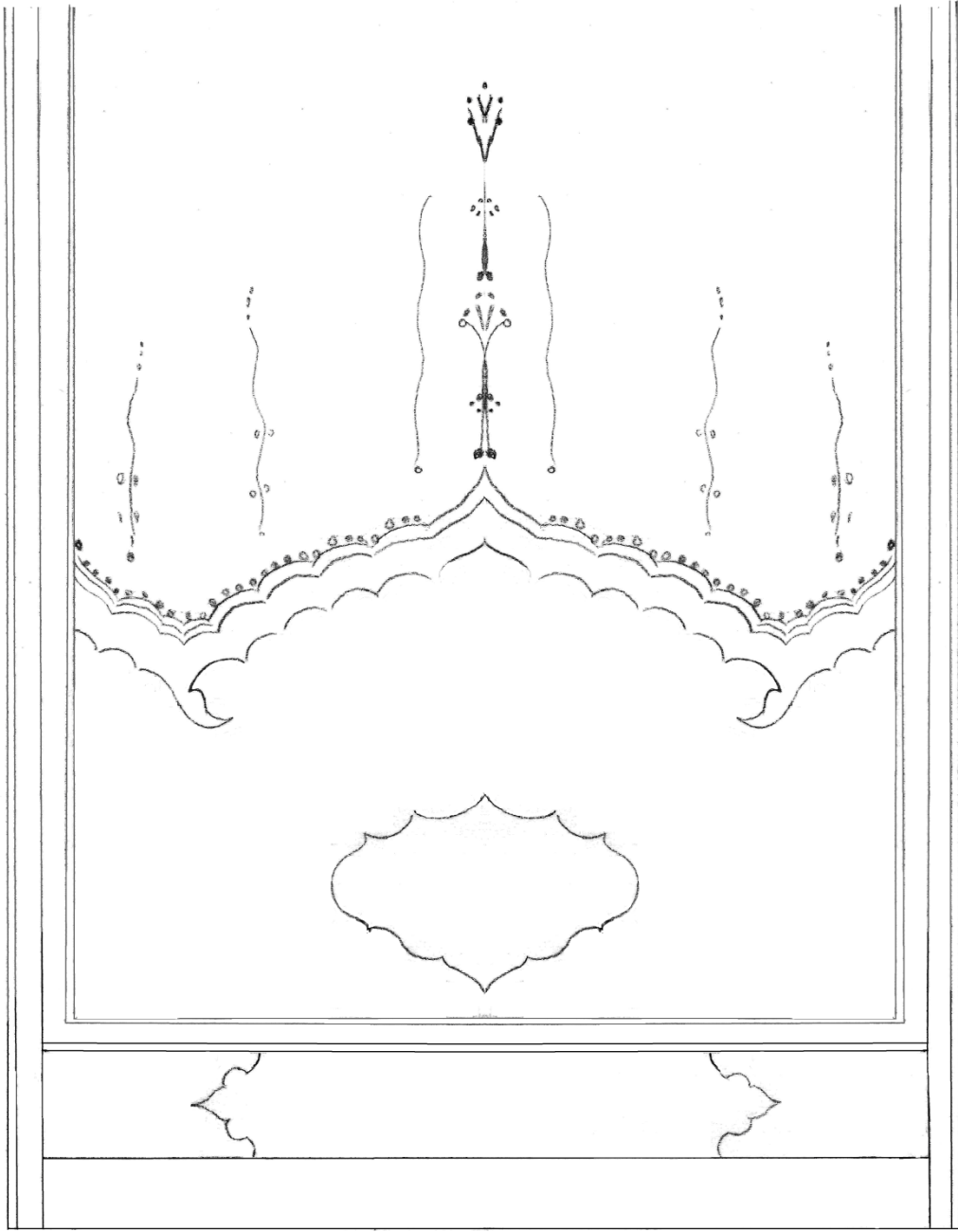
Şekil 53: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

1b kubbeli unvan sayfasında ikilil serlevha, ayırma rumi aralarından helezoni dolanan dallar, yapraklar ve mavi, pembe renk penç motifleriyle müzehhep bir kompozisyon oluşturulmuş, rumi iplik paftalarının ayırdığı zemin laciverd, yeşil, kırmızı ile renklendirilmiştir. Sure başının yazılı olduğu kitabe kısmında ayırma rumi girişile yazılı alan ayrılmış, fakat yazı yazılmamıştır. Kitabe kısmının dışındaki alan rumi ve penç motifleriyle basit bir desen çizimi yapılmış, dikdörtgen kubbeli başlıktaki motif ve renklere uygun bir kompozisyonla tamamlanmıştır.

Laciverdi renkte dendanlı noktalarla yapılan kuzu üzerine devrin karakteristik tığları yapılmıştır. Serbest fırça hareketleri ve tirfiller ile yapılan tığlarda; ana tığlar mavi, tirfiller ise kırmızı renkle boyalıdır. Cümle bitimlerinde altın ile uygulanan duraklar yuvarlak altıgen şekilde tezyin edilmiştir.

Talik besmele ortalanarak kenarlarına renkli, basit yapraklı halkar işlenmiştir. Yazı içerisindeki önemli notlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Şekil 54: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

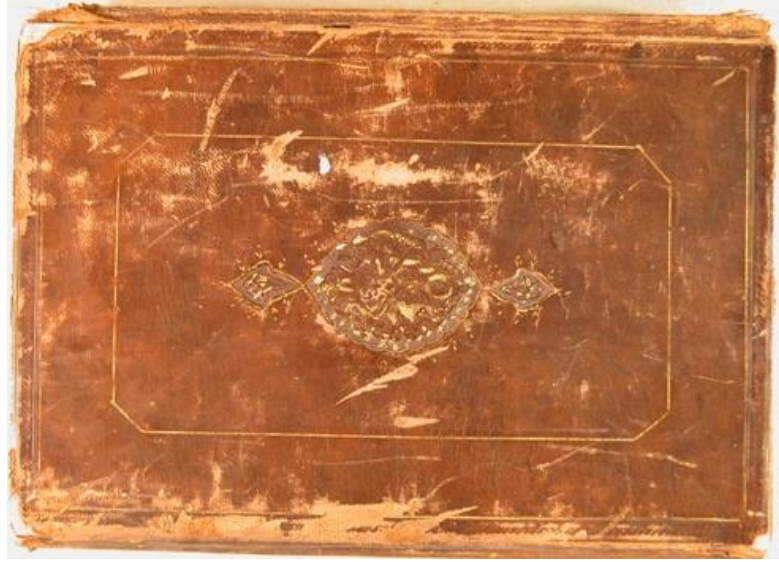
Şekil 55: 4 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 5

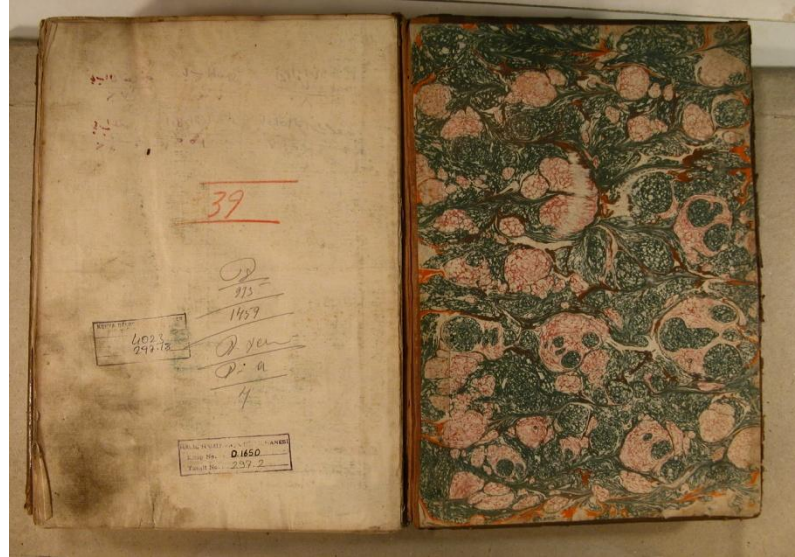
Envanter No	: BYEK 4023/ 32 Hk 1650
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: En-Neşr fi Kıraatil-Aşr
Müellif	: Şemseddîn Muhammed b. Muhammed Cezerî (751–833/1380–1429)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Nübüvvet
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1150 / 1736
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 315x210-240x135 mm.
Yaprak	: .....
Satır	: 35
Kâğıt türü	: Üzüm salkımı taç filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Altan Ayırma Salbekli, Kahverengi Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: Battal Ebru

Bezeme Özellikleri: 18. yüzyılda istinsah edilen eserin cildi, salbekli şemse, kahverengi deri kaplı, bir cilt içerisinde muhafaza edilmektedir. Ön ve arka kapak bezemelerinde tüm zemini çevreleyen, bir sıra altın zencirek, bu zencireği içten ve dıştan çeviren birer sıra ince altın kuzu çekilmiştir. Salbekli şemse etrafından 2 cm boşluk bırakılarak kuzulu cetvel ile çevrenmiştir. Cilt kapağının üzerindeki şemsenin deseniyle salbekler, hatayi grubu motifler ile ters simetrik ayırma bulut

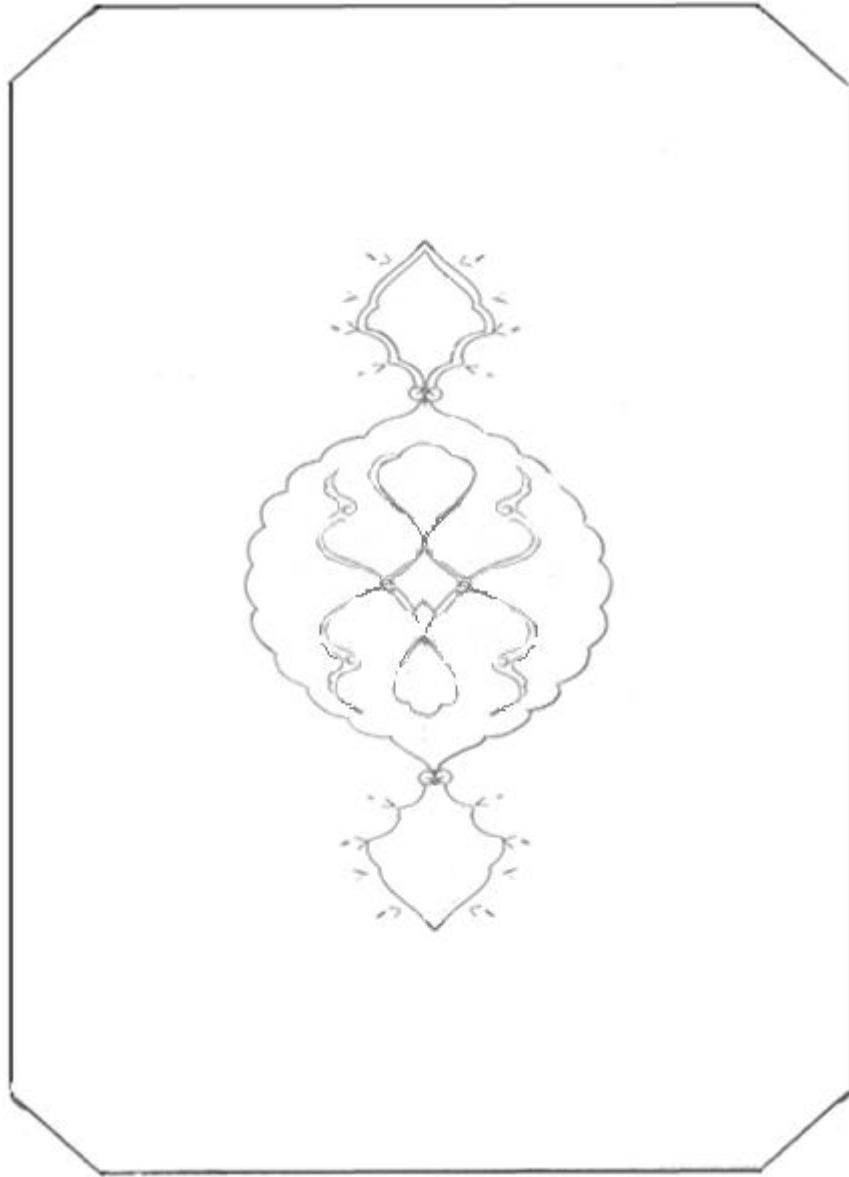
kompozisyonundan oluşmaktadır. Yan kâğıtlar, serpmeli battal ebru kâğıt ile kaplıdır.

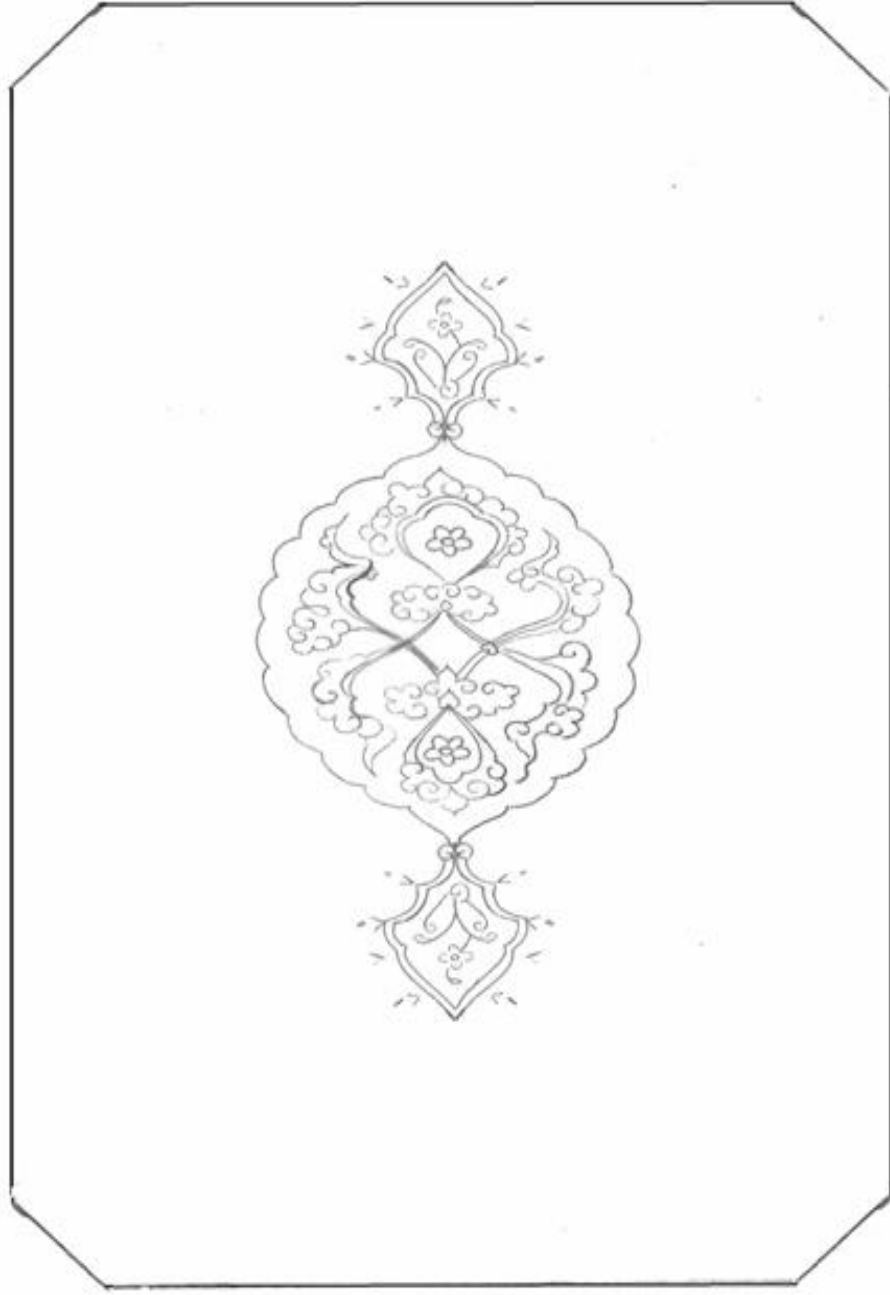
Şekil 56: 5 No'lu (En-Neşr fi Kıraatil-Aşr)' in Cilt Kabi.

Şekil 57: 5 No'lu (En-Neşr fi Kıraatil-Aşr)' in Cildin Yan Kâğıt ve İç Kabi.

Şekil 58: 5 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.

Şekil 59: 5 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.

Şekil 60: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

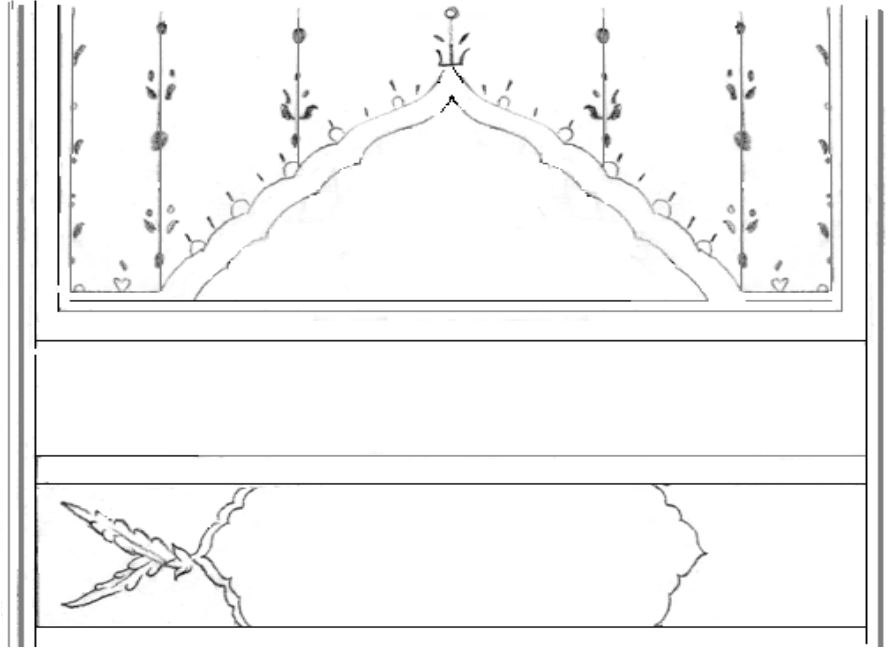

Şekil 61: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Üç tarafı altın cetveller ile çevrelenen vakıf yazı kaydının üstünde kubbeli basit bir unvan sayfası tezhibi yer almaktadır. Dendanlı ve dilimli lacivert, kırmızı, altın iplikler ile sınırlandırılan kubbe içinde, rumî ipliğin ayırdığı ½ simetrik çizilen kompozisyon uygulanmıştır. Tezhipli alandaki rumi ve dallar altın yaldız, ayırma

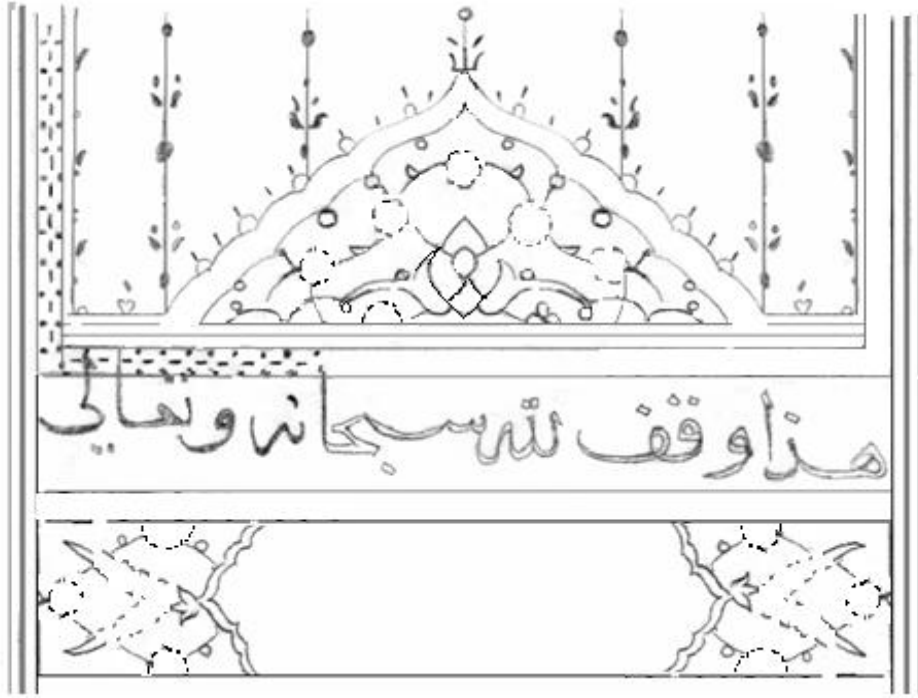
ruminin içleri kırmızı ve mavi renk ile renklendirilmiştir. Yazının etrafı kırmızı renk ile “-:-:-” şeklinde ince ara suları yapılmıştır. Dikdörtgen şeklindeki kitabe kısmı dandan dilimleri ile ayrılmış, yazı alanı sıvama altın yapılmış fakat yazı yazılmamıştır. İlk iki sayfanın cetvelleri altın yaldızlı, diğer cetveller ve fasıl başları kırmızı renktedir. Tezhipli sayfanın karşısındaki metnin üzerine farklı renkte ve şekilli kâğıt kesilerek metnin üzerine konulmuştur.

Kubbe dışında ise zeminde kullanılan lâcivert ve kırmızı renkle kuzu çekilerek, basit tığlar yapılmıştır.

Şekil 62: 5 No’lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 63: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Kanaviçesi Çizimi.

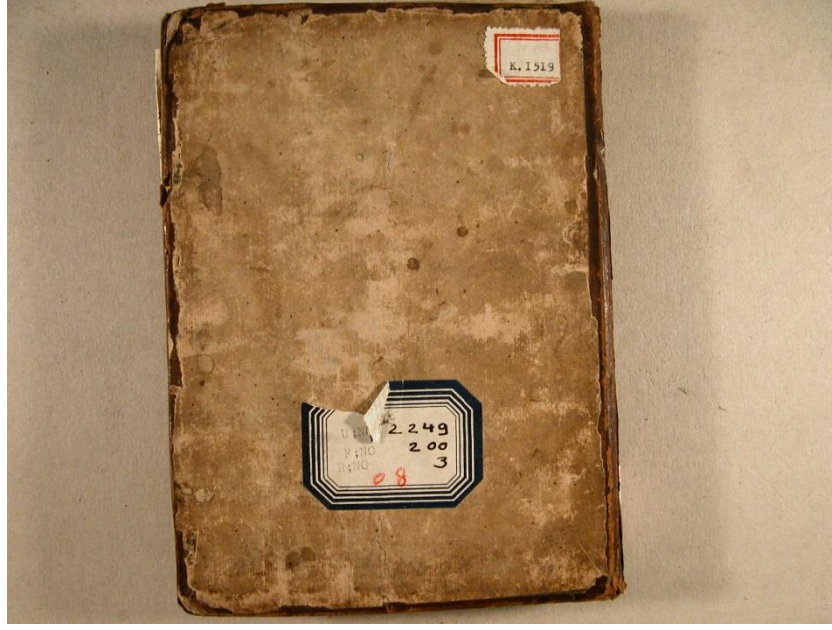

Şekil 64: 5 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

ESER: 6

Envanter No	: BYEK 3859/ 32 Hk 1519/4
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Es-Sevadül-Azam
Müellif	: Ebû Abdullah el-Buhârî (194–256 /810–869)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Akaid ve Kelam
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 200x125-145x75 mm.
Yaprak	: 124b-136b
Satır	: 15
Kâğıt türü	: Abadî
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Çaharkuşe Kâğıt, Kahverengi Deri
Tezhip	: Fasilbaşı Tezhipleri
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: Cildi yıpranmış bir vaziyette olan yazma eser, çaharkuşe kahverengi deri üzerine, kâğıt kaplı, miklepli, bir cilt içindedir. Cildin üzerinde bezeme bulunmamaktadır.

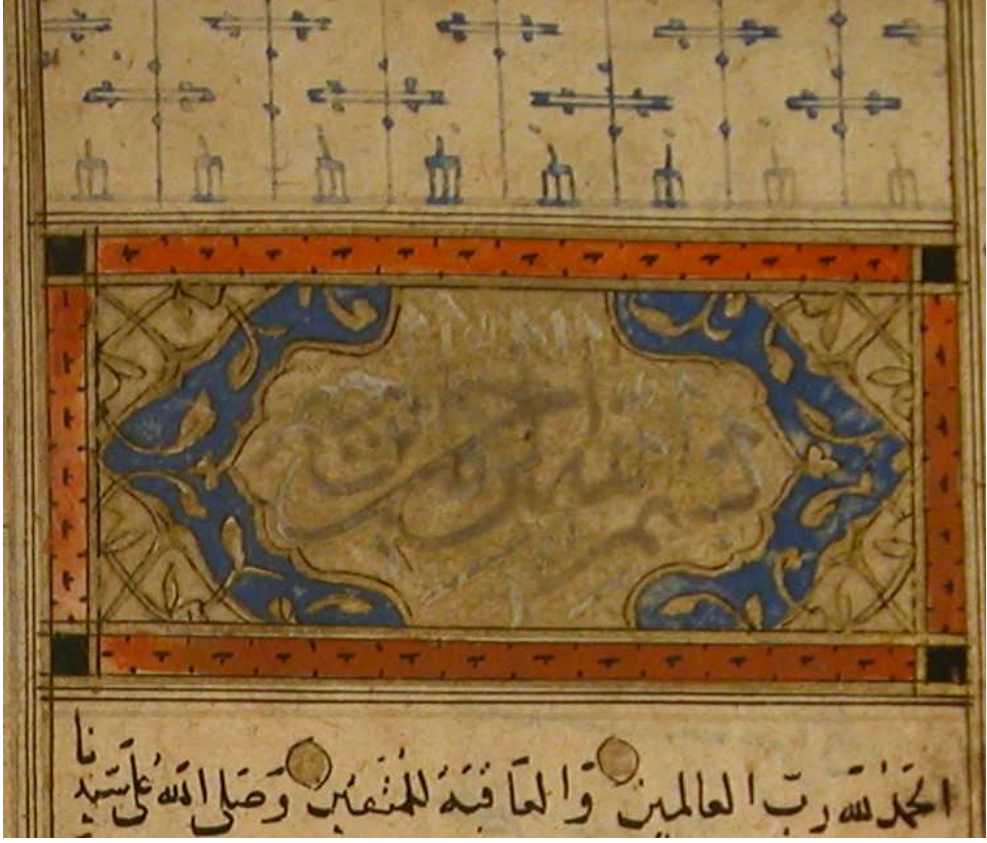
Şekil 65: 6 No'lu (Es-Sevadül-Azam)'ın Cilt Kabi.

Şekil 66: 6 No'lu Eserin Fasıl Başı Tezhipleri.

Eserin fasılbaşı sayfaları ikil serlevha şeklinde olup, metnin etrafı lacivert ve altın cetvellerle çevrelenmiştir. İkil serlevhanın deseni $\frac{1}{4}$ simetrik tasarlanarak, rûmî ipliklerle paftalara bölünmüş, üzerine altın renkli helezoni dal ve yapraklardan oluşan bir desen yapılmıştır. Zemin rengi olarak lâcivert renk ve kâğıt zemini tercih edilmiştir. Başlığın ortasındaki dendanlı paftalar içerisinde yer alan muhakkak yazı ile kâğıt zemin zemin üzerine üstübeç mürekkeple (besmele) yazılmıştır. Mürekkebin bazı yerleri silinmiş vaziyettedir.

İklil serlevhayı çevreleyen cetveller kalın turuncu ve ince altın renkle çekilmiş, zemine siyah ile “: + : + ” şeklinde zencerek kullanılarak köşeleri siyah renk ile boyanmıştır. Başlıkta kuzu lacivert renk yapılmış fakat bazı yerleri silinmiştir. Basit tığ uygulaması ile desen tamamlanmıştır.

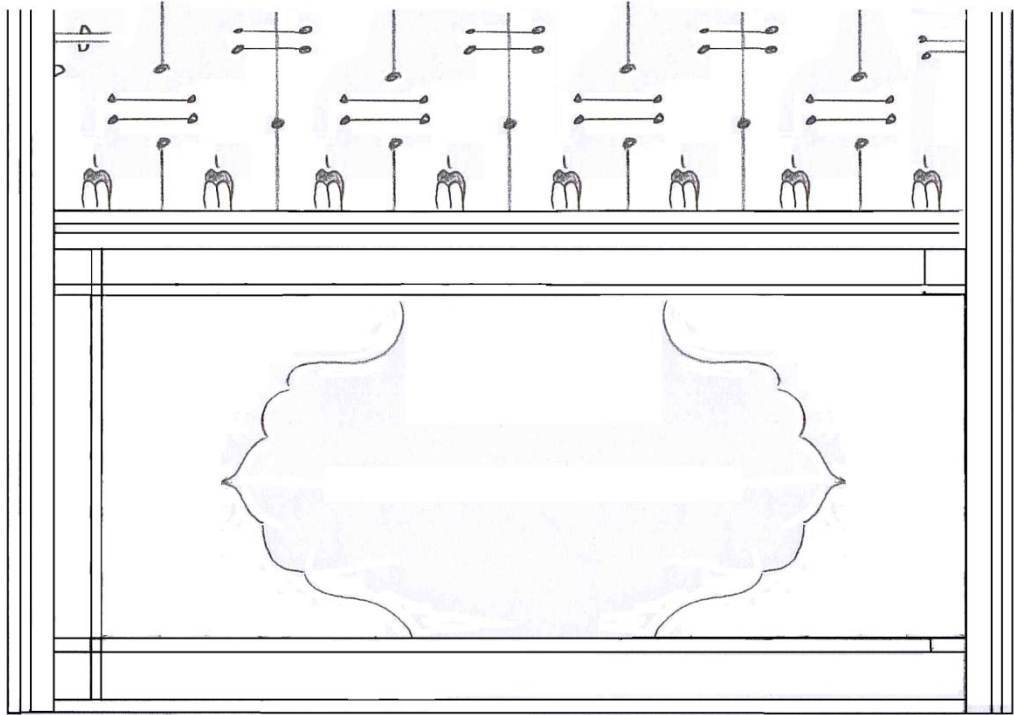

Şekil 67: 6 No'lu Eserin 55-b Sayfasının Fasil Başı Tezhibinin Ayrıntısı.

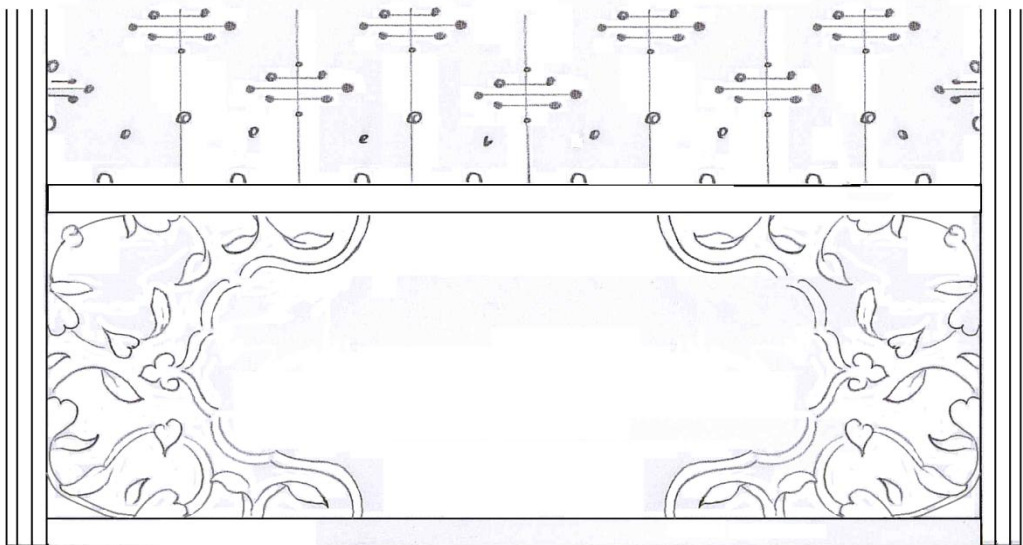
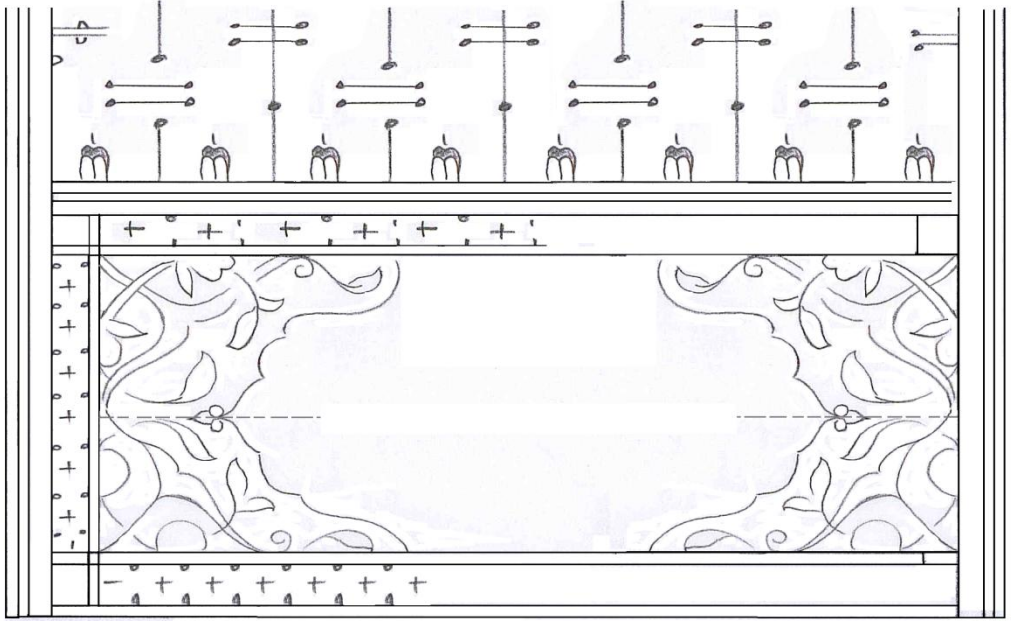
Yazma eserin 55 b ve 124 b sayfasındaki fasılbaşı tezhibi de benzer özellikte olup, 124 b sayfasında dikdörtgen başlık içinde desen ¼ simetrik tasarlanarak, tamamen bitkisel motiflerden oluşturularak altın ile renklendirilmiştir. Dilimli altın ipliğin ayırdığı paftaların ortasındaki besmele ibaresi altın üzerine beyaz renk üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Söz başları kırmızı renk olup, cetveller yaldız ve mavidir.

Şekil 68: 6 No'lu Eserin 124-b Sayfasının Fasil Başı Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 69: 6 No'lu Eserin Fasil Başı Tezhiplerinin Desen Şeması.

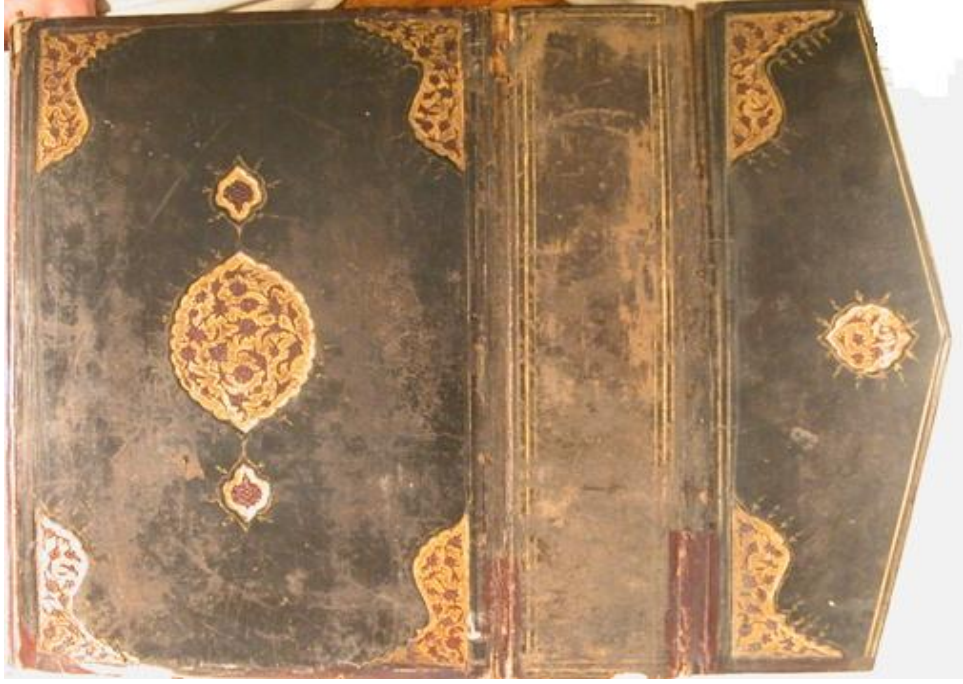
Şekil 70: 6 No'lu Eserin Fasil Başı Tezhiplerinin Kanaviçe ve Desen Çizimleri.

ESER: 7

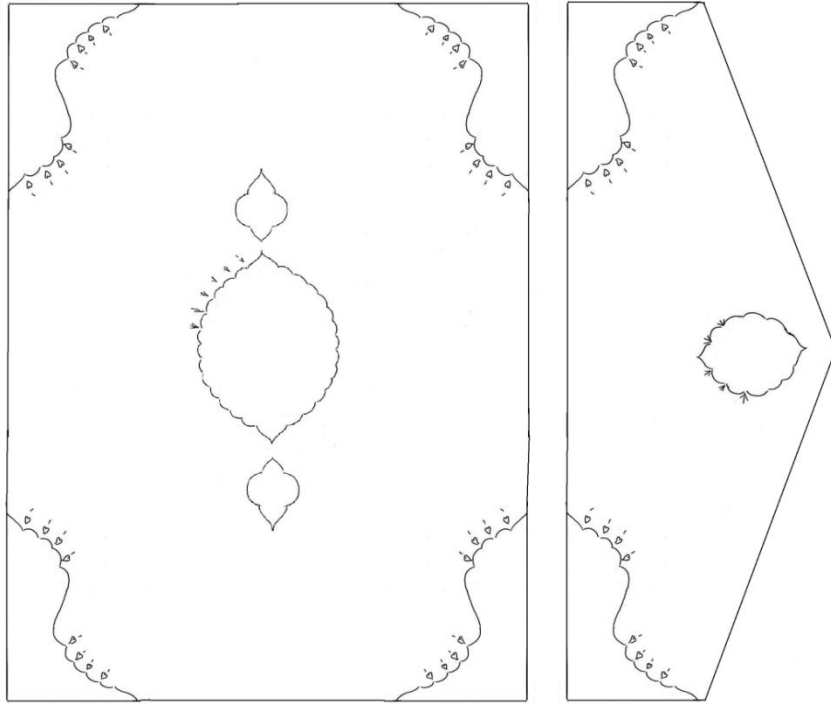
Envanter No	: BYEK 4489/ 32 Hk 1944
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Futûhul-Gayb fil-Keşf an Kınâir-Rayb
Müellif	: Şerefeddîn el-Hüseyin b. Muhammed et-Tîbî (öl. 743/1342)
Hattat	: Ömer b. Seyfeddin
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Kıрма Nesih
İstinsah Tarihi	: 985 / 1576
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 295x180-225x135 mm.
Yaprak	: 310
Satır	: 41
Kâğıt türü	: Abadî
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Şemse, Salbekli
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: 16. yüzyıl sonlarında istinsah edilmiş bu eser, 14. yüzyıl ortalarında yazılmıştır. Eserin cildi, kahverengi meşin üzerine salbekli şemse ve köşebent şemasına sahip olup, alttan ayırma şemse bezeme tekniğine göre motifler deri renginde, zemin ise altınla renklendirilerek yapılmıştır. Oval ve dilimli şemse, salbek ve köşebent formlarının içinde bulunan serbest kompozisyon, dikey ekseninde yerleştirilen saz yolu üslubunda olup dilimli yaprak ve hatayi grubu motiflerinden oluşmaktadır.

Miklebi sağlamdır. Salbekli şemse, mikleb ve köşebentlerin etrafında altın ile yapılmış kısa çizgilerle işlenmiş tığlar bulunmaktadır.

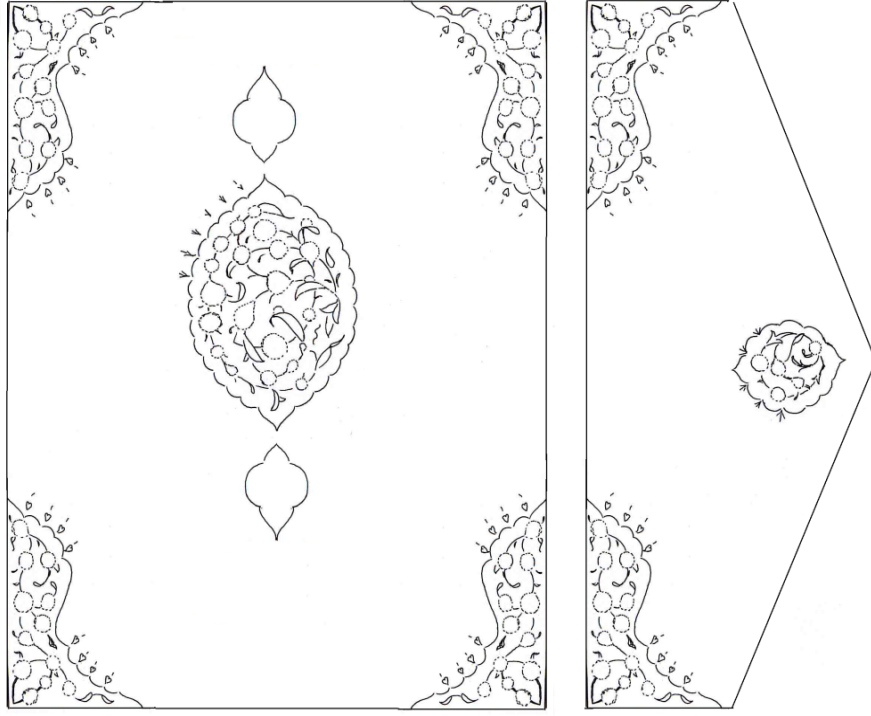

Şekil 71: 7 No'lu (Futûhul-Gayb fil-Keşf an Kınâir-Rayb)' ın Cilt Kabı.

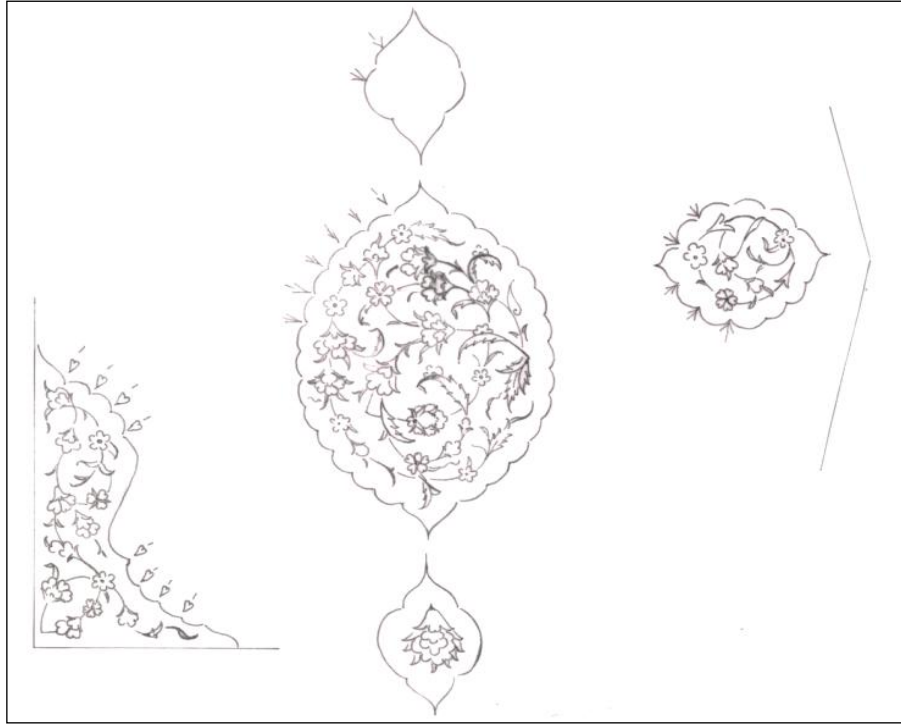

Şekil 72: 7 No'lu Eserin Cilt Kabının Şeması.

Şekil 73: 7 No'lu Eserin Cilt Kabının kanaviçesi.

Şekil 74: 7 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.

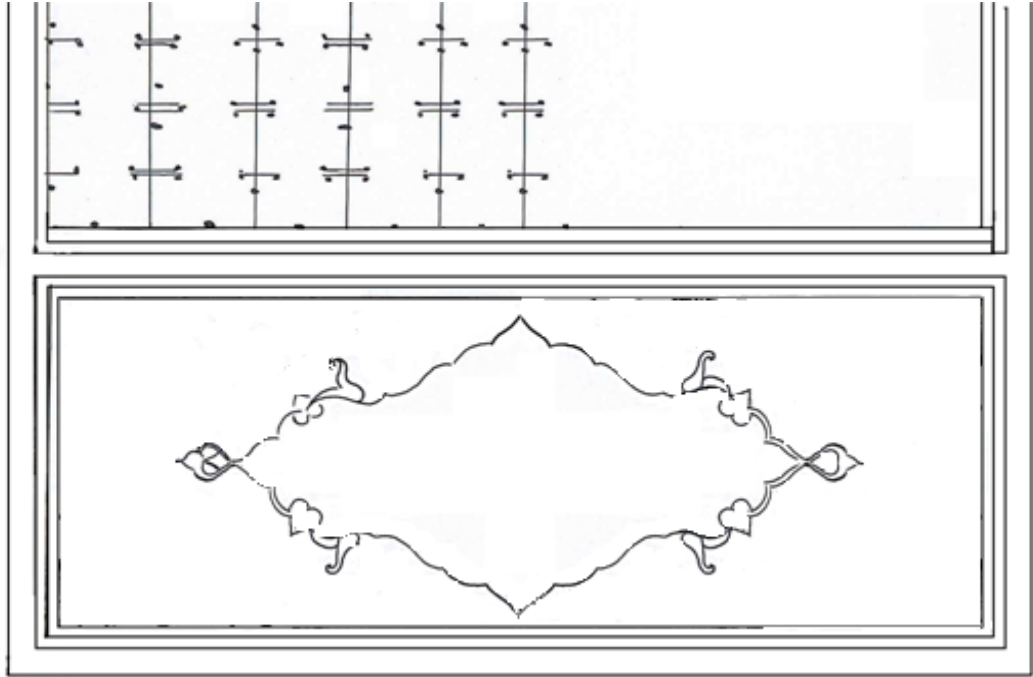

Şekil 75: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

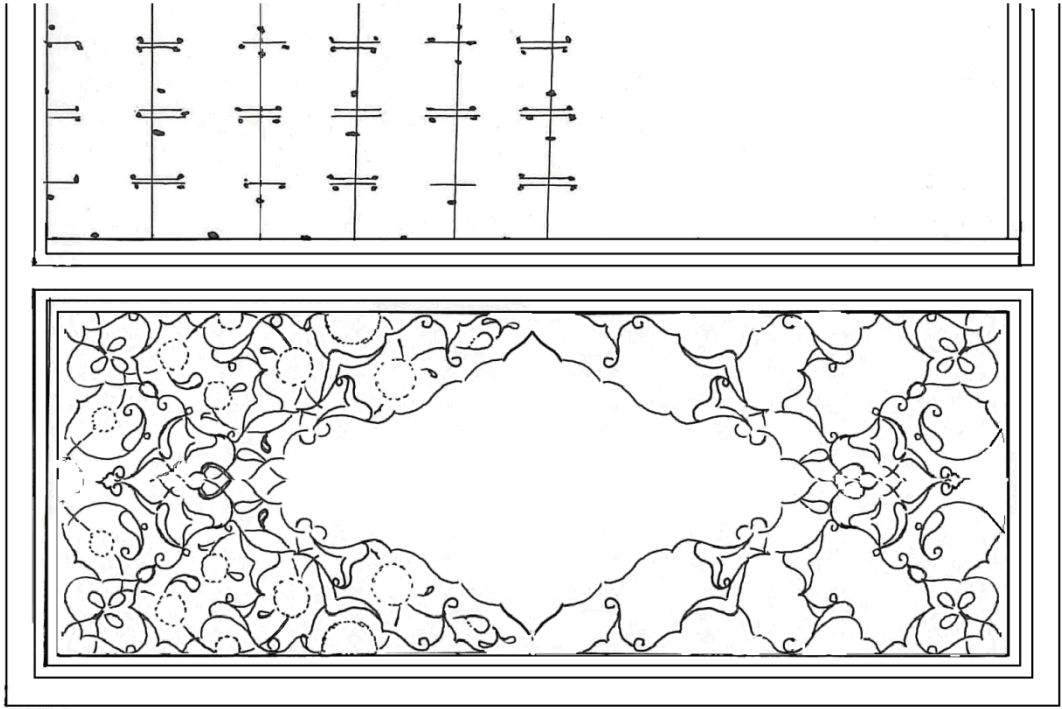
Unvan sayfasında dendanlı iplik ve rûmî motiflerle paftalanan alanlar, rumiler arasında helezoni dolanan dal, yaprak, hatayı, penç gibi çiçek motiflerinden oluşan $\frac{1}{4}$ bir kompozisyona sahiptir. Dal, yaprak ve rumilerde altın, çiçeklerde ise turuncu, açık mavi, pembe, beyaz renklere yer verilmiş, zemin rengi olarak da lâcivert kullanılmıştır. Başlığın ortasında yer alan muhakkak besmele ibaresi, altın üzerine üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Başlığın etrafını çevreleyen cetvellerde klasik üslup rengi, altın ve lacivert renk tercih edilmiştir. Aynı renk kuzu ve oldukça sade tığlarla sayfa tasarımı tamamlanmıştır. İlk iki sayfa cetvel ve duraklar altın ile yapılmıştır. Söz başları ve cetveller kırmızı renk mürekkeple önemli kısımlar yazılmıştır.

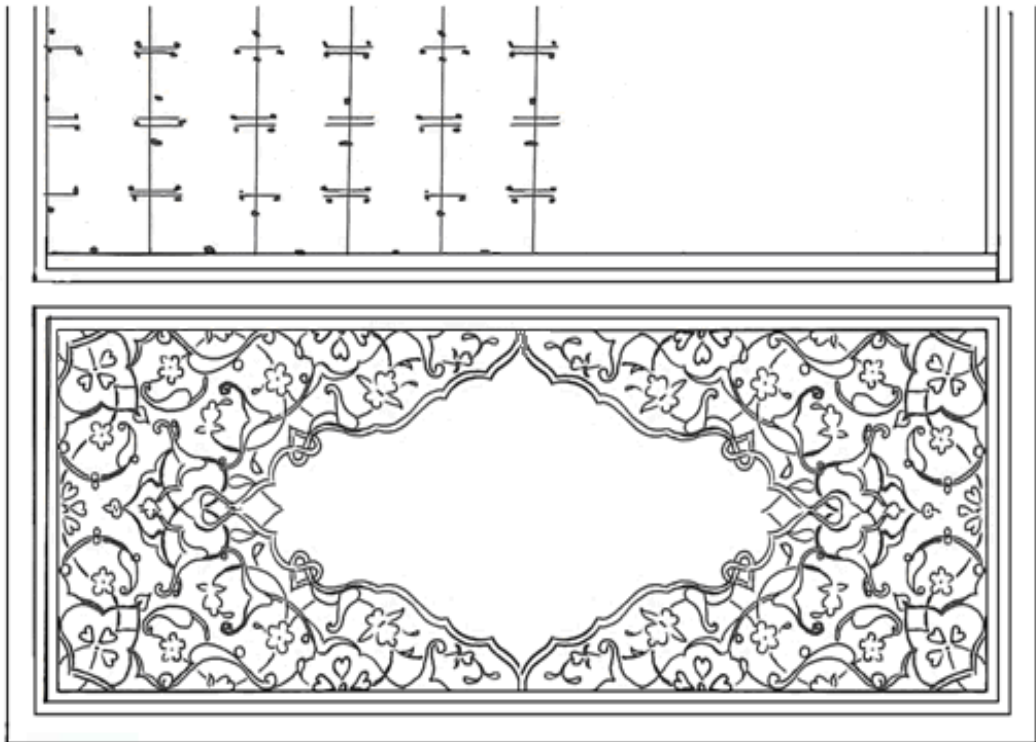
Şekil 76: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 77: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 78: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Kanaviçesi.

Şekil 79: 7 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

ESER: 8

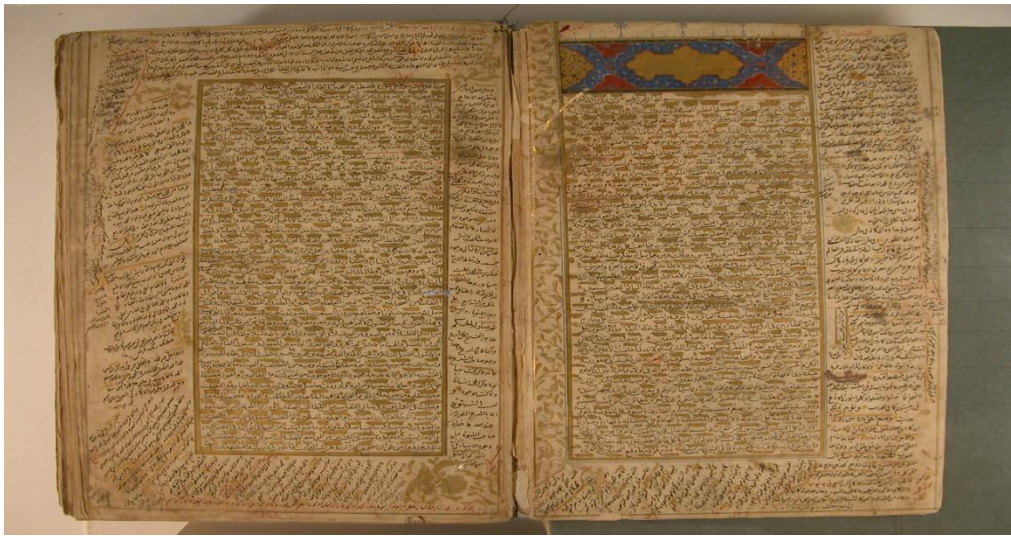
Envanter No	: BYEK 3975/ 32 Hk 1613
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Garâibul-Kur'ân ve Ragâibul-Furkân
Müellif	: Nizâmeddîn el-Hasan b. Muhammed el-A'rac en-Nisâbûrî (öl. 728/1328)
Hattat	: Bayezid b. Himmet Akşehri
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1001 / 1593
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 315x197-235x1 10 mm.
Yaprak	: 717
Satır	: 36
Kâğıt türü	: Suyolu filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Şemse
Tezhip	: Unvan Sayfası, Sayfa Tezhibi Halkar
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: 16. yüzyılın sonunda istinsah edilen eserin cildinin bezemesi de 16. yüzyıl özellikli olup, siyah meşin renklidir. Altın zencirekli, salbekli şemse ve köşebentli, mükemmel bir cilt tasarımı vardır. Şemse ve köşebentler alttan ayırma şemse bezeme tekniğine göre yapılmıştır. Motifler deri renginde, zemin ise altınla renklendirilmiştir. Cildin süslemesinde ¼ simetrik tasarlanan şemse ve köşebentlerde ayırma bulut, helezoni dolanan dal ve penç motifleriyle oluşturulan

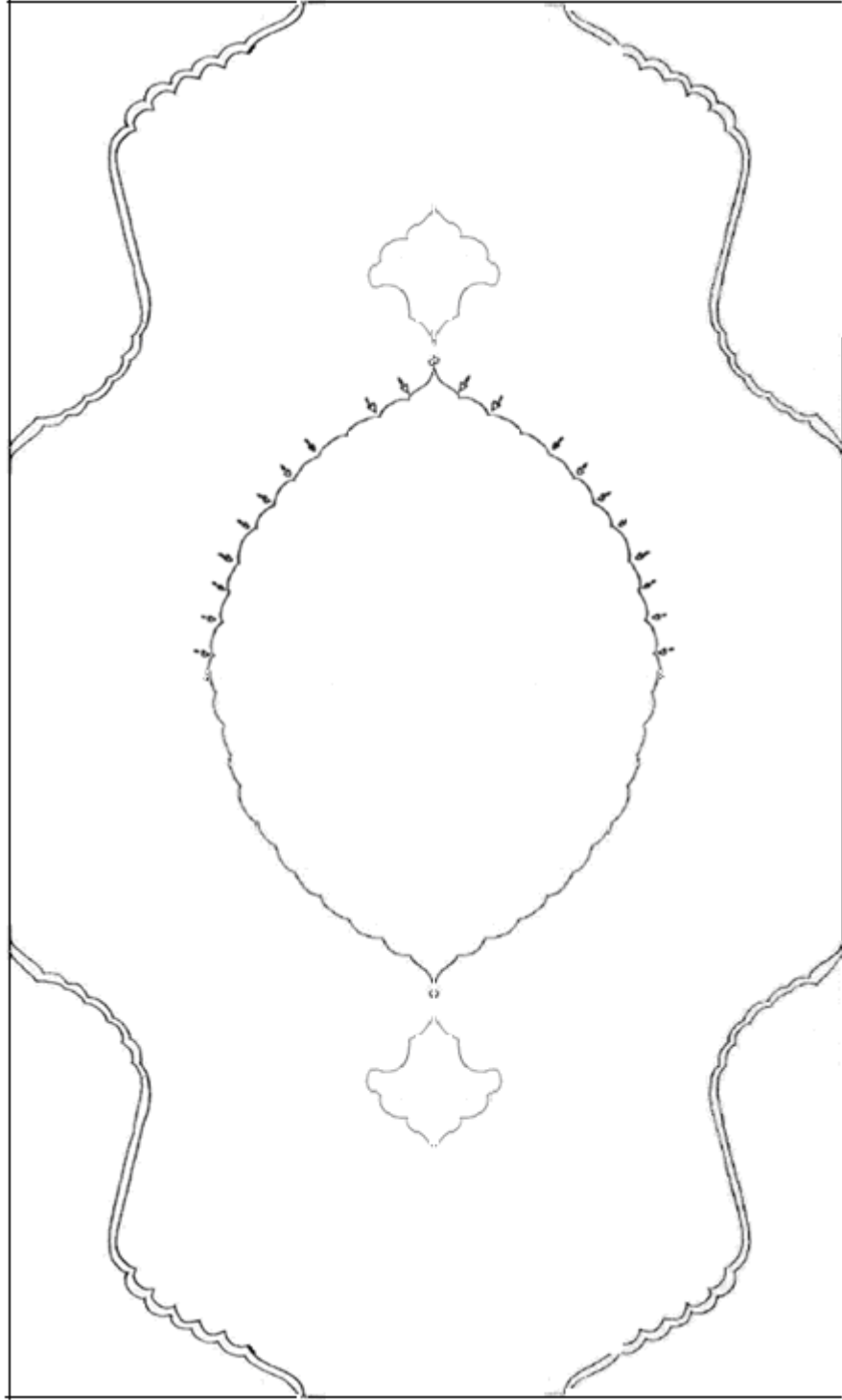
kompozisyon tasarımı bütünleşmiştir. Tepelik formlu salbek içerisinde hatayi motifi yapılmıştır. Şemse ve köşebentlerin etrafında altın ile yapılmış kısa çizgilerle işlenmiş tığlar ve noktalar bulunmaktadır. Eserin kapağı yıpranmış, üst kapak düşmüştür.

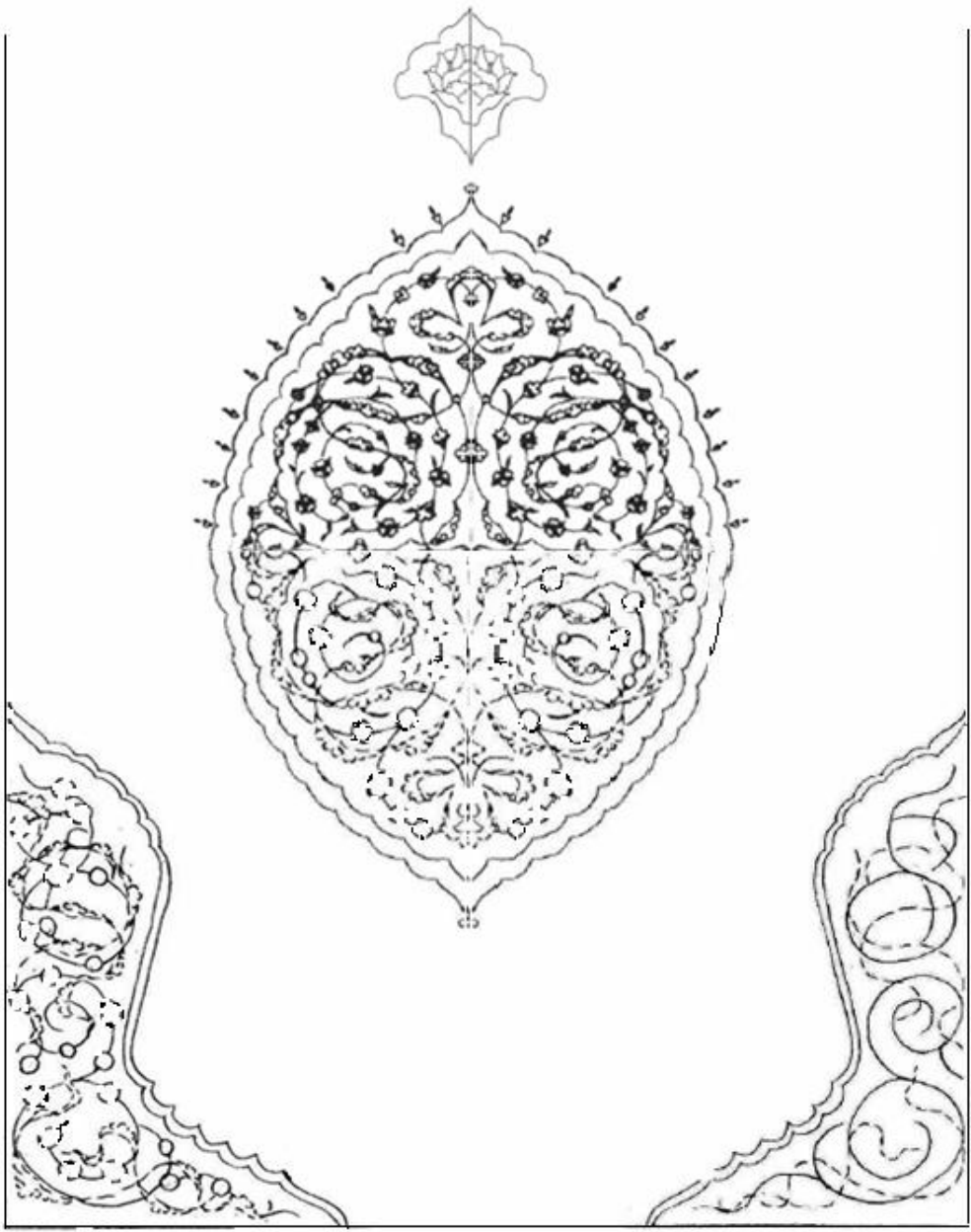
Şekil 80: 8 No'lu (Garâibul-Kur'ân ve Ragâibul-Furkan)'ın Cilt Kabi.

Şekil 81: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

Şekil 82: 8 No'lu Eserin Cilt Kabının Şeması.

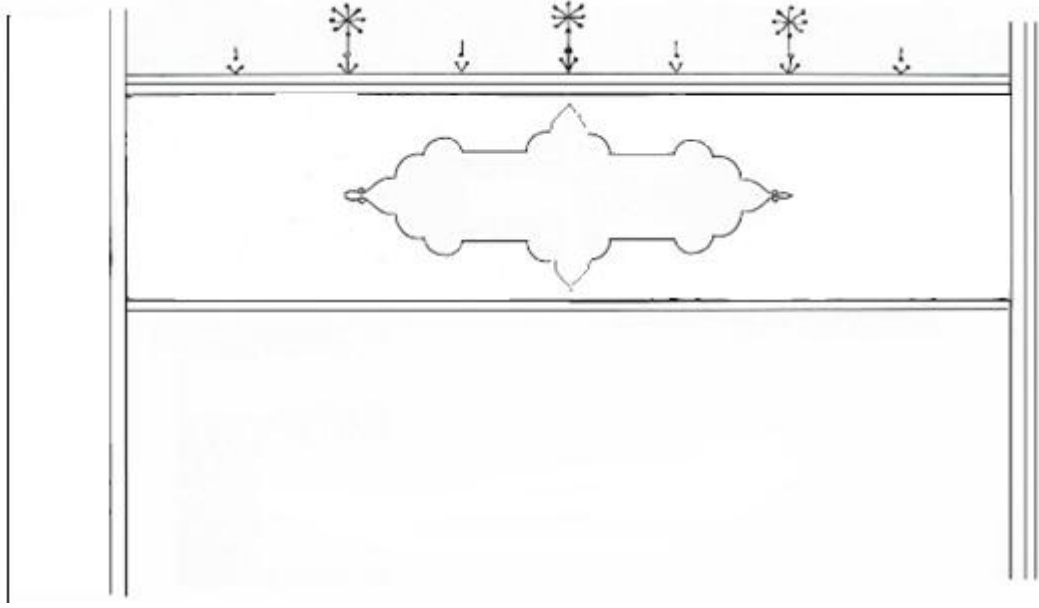
Şekil 83: 8 No'lu Eserin Cilt Kabının Kanaviçe ve Desen Çizimi.

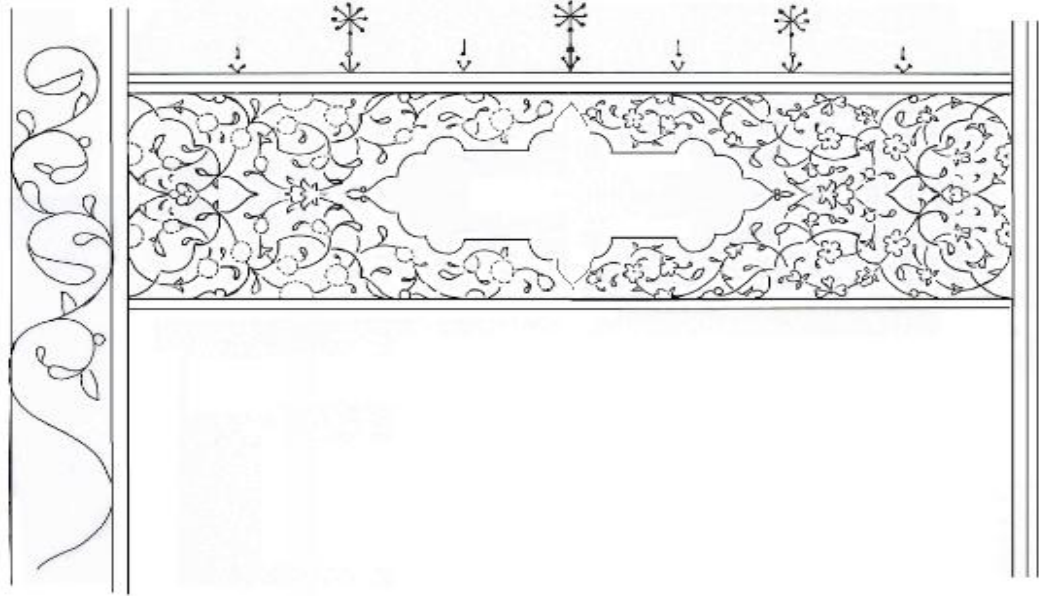

Şekil 84: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Unvan sayfasında ikkil formulu serlevha tezhibinin etrafı ve yazılı alanlar altın cetvellerle çevrilmiştir. $\frac{1}{4}$ simetrik tasarlanan başlık tezhibi dendanlı ipliklerle paftalanan alanlar hatayi grubu motifler ile doldurulmuştur. Paftalı alanların zemini altın ve kırmızı renk ile yapılmış, asıl zeminde ise klasik tezhip rengi lacivert kullanılmıştır. Dikdörtgen kitabe kısmında turuncu dendan iplikle yazılı alan ayrılmış, fakat yazı yazılmamıştır. Unvan sayfasının metin kısmında yazı aralarına beyn'es-sütûrlar altın ile yapılmıştır. Dikdörtgen başlığın etrafına siyah ve altın rengi ince cetveller çekilerek, oldukça sade tığlarla sayfa tasarımı tamamlanmıştır. Unvan sayfasını takip eden ilk iki sayfanın metin kenarlarına esas halkar tekniğinde, basit goncagül ve yaprak motiflerinin oluşturduğu bir bezeme uygulanmıştır. Cetvellerin dışında Arapça haşiyeler (derkenarlar) yer alır.

Şekil 85: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 86: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanavçe ve Desen Çizimi.

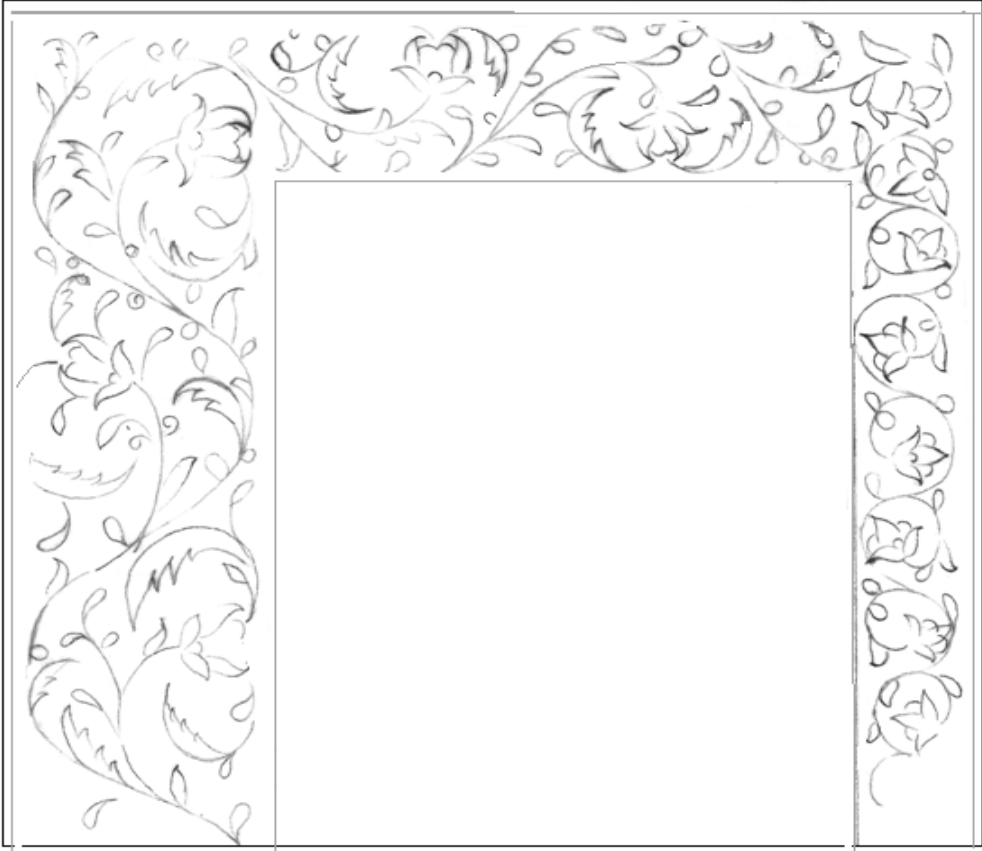
Şekil 87: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkari Kenarsuyu Deseni.

Şekil 88: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkari Kenarsuyundan Ayrıntı.

Şekil 89: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkâri Kanaviçe Çizimi.

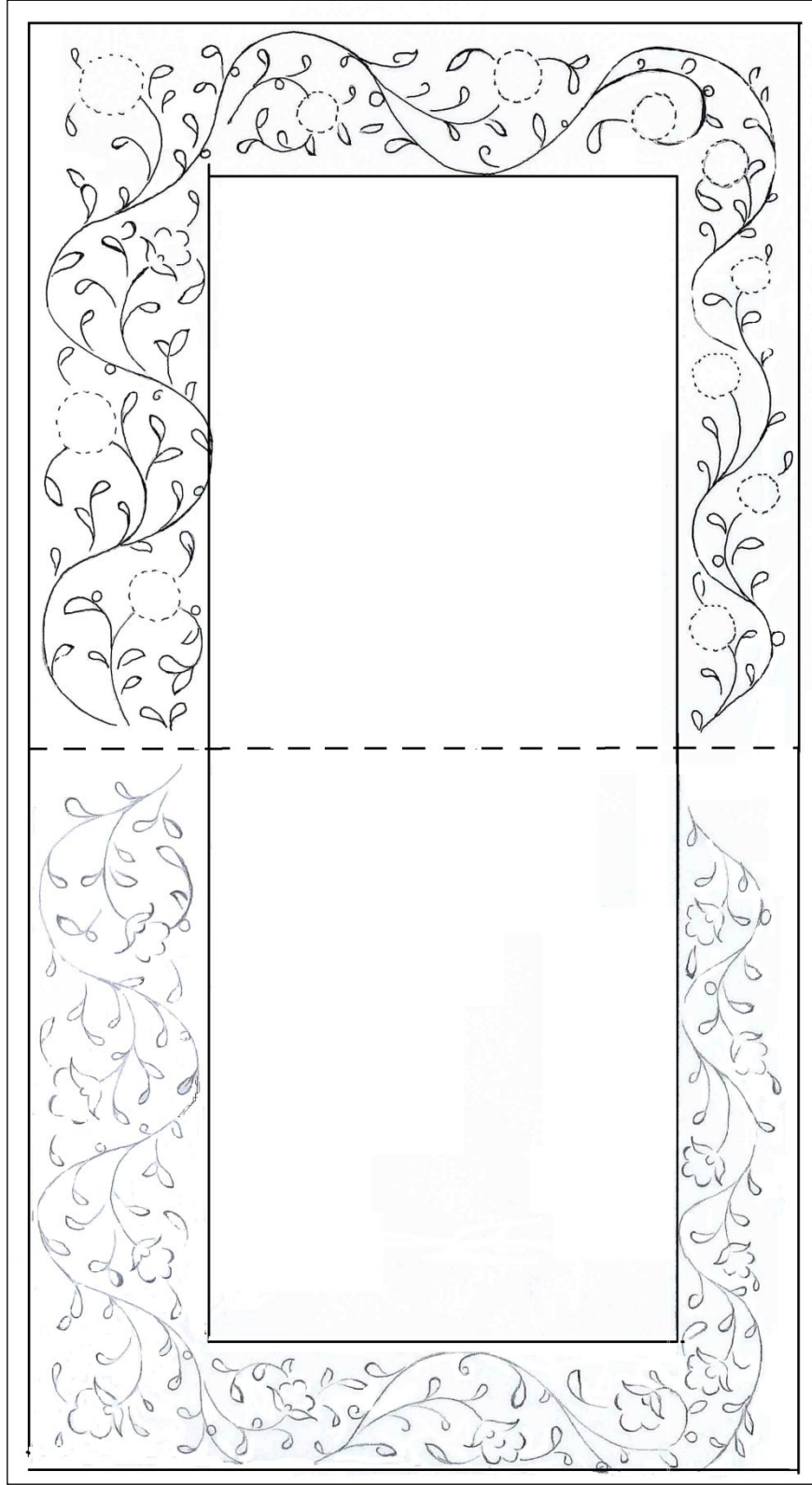
Şekil 90: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkâri Desen Çizimi.

Şekil 91: 8 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Halkari Kenarsuyu Deseni.

Şekil 92: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 93: 8 No'lu Eserin Sayfa Tezhibinin Halkâri Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 9

Envanter No	: BYEK 4057/ 32 Hk 1654
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Hâşiye alâ Envârit-Tenzîl ve Esrârit-Tevîl
Müellif	: İsâmeddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh el-Esferâyînî (873–945/ 1468–1538)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Talik
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 300x210-210x100 mm.
Yaprak	: 121
Satır	: 25
Kâğıt türü	: Birleşik harf filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Çaharkuşe, Vişne Renkli Deri ve Ebru Kaplı
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: Hatip Ebru

Bezeme Özellikleri: Eser çaharkuşe vişne rengi deri ve kâğıda iki renkli hatip ebrusu yapılarak üzeri kaplanmış, miklepli bir cilt içerisindeydir.

Şekil 94: 9 No'lu (Hâşiyeye âlâ Envârit-Tenzîl ve Esrârit-Tevîl) Cildinin İç Kapağı.

Şekil 95: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

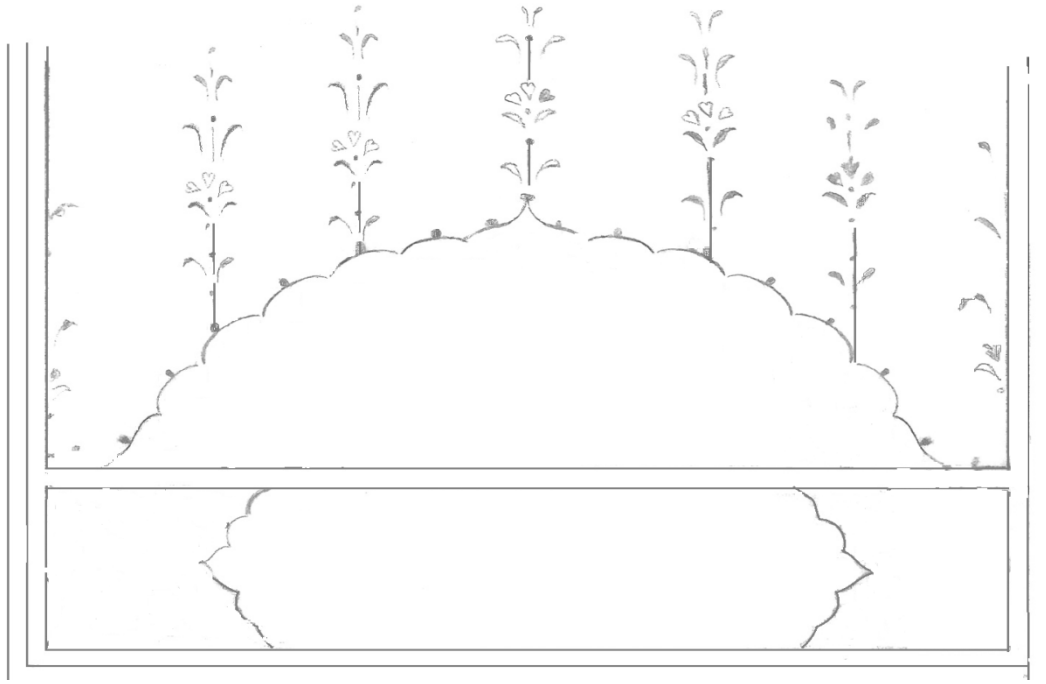
18. yüzyıla ait örneklerle benzerlik gösteren unvan sayfası tezhibi, metnin dış alanının üç tarafı altın cetvelle çevrilmiştir. Tezhip dilimli kubbe formunda $\frac{1}{2}$ simetrik desen uygulanmış olup ayırma rumilerin oluşturduğu paftalar içinde dolanan bahar dalları ve çiçeklerden oluşan pembe, beyaz, açık mavi, renk çiçeklerle bir desen kompozisyonu yapılmıştır.

Şekil 96: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Ayırma rumiler mavi renk ile renklendirilerek zemin paftalara ayrılmıştır. Zeminde lacivert renk ve altın kullanılmıştır. Yanları dikdörtgen dilimli şeklindeki altın zeminli kitabe kısmında $\frac{1}{4}$ simetrik desen ve ayırma rumi ile yazı alanı belirlenmiş, fakat yazı yazılmamıştır. Kubbeli kısım ile kitabe kısmını cetvellerle çevreleyen kısım, kırmızı renk mürekkep üzerine “:+:+:+” şeklinde beyaz renkte zencerek motifi ile tezyin edilmiştir. Metnin başladığı kısımdaki talik hatlı besmele ortalanarak, kenarlara altın ile basit penç ve yapraklı desen ile bütünlük sağlanmıştır. Tezhipli kubbenin dilimli dendanları lacivert renk kuzu çekilerek, tuğlar ise lacivert renk çift tahrir kullanılarak bezenmiştir.

Şekil 97: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması Çizimi.

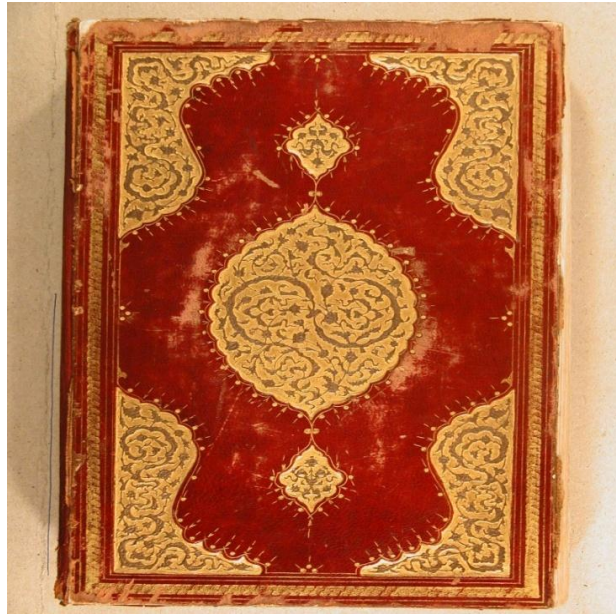
Şekil 98: 9 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 10

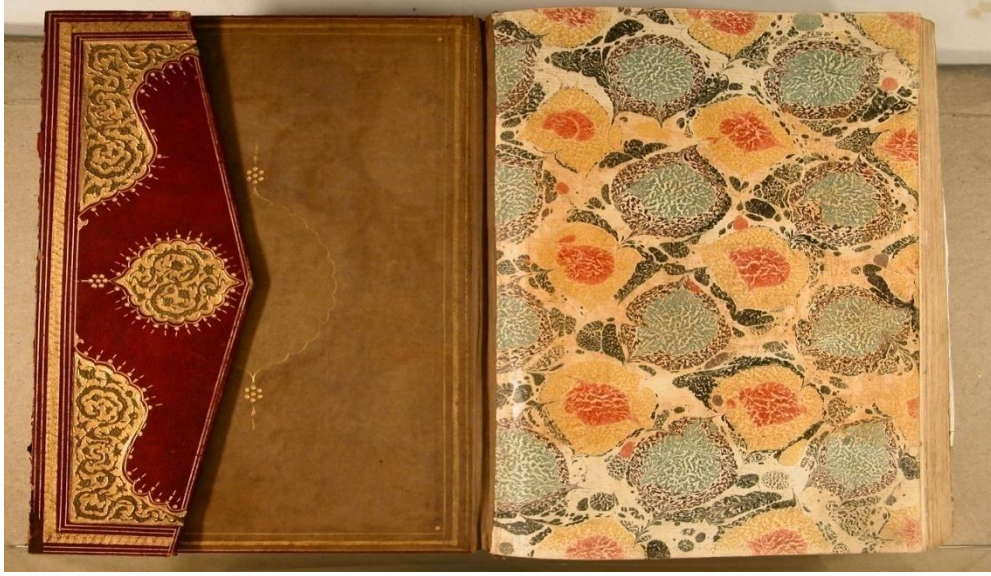
Envanter No	: BYEK 4005/ 32 Hk 1633/2
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Tabsirü'r-Rahman ve Teysirü'l-Mennan
Müellif	: Ali b. Ahmed b. İbrahim el-Mehâyinî (776–835/1374–1432)
Hattat	: Bakkalzade Mehmed b. Mustafa
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 315x200-235x115 mm.
Yaprak	: 363b-687a
Satır	: 39
Kâğıt türü	: İsim filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Şemse, Kırmızı Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: Kumlu Ebru

Bezeme Özellikleri: H.1197 (1783) vakıf mührü olan eserin cildi, kiraz rengi deri kaplıdır. El-Vasît Beynel-Makbûz Vel-Basît 14 No'lu eser (BYEK 4005/32 Hk 1633/ 1-2) ve Tabsirü'r-Rahman ve Teysirü'l-Mennan isimli (BYEK 4005/32 Hk 1633/ 1) bu eserin envanter kayıtları benzer olmakla birlikte kütüphane envanterinde yer alan numaralardan alınan fotoğraflarda cilt kaplarının aynı olduğu tesbit edilmiştir.

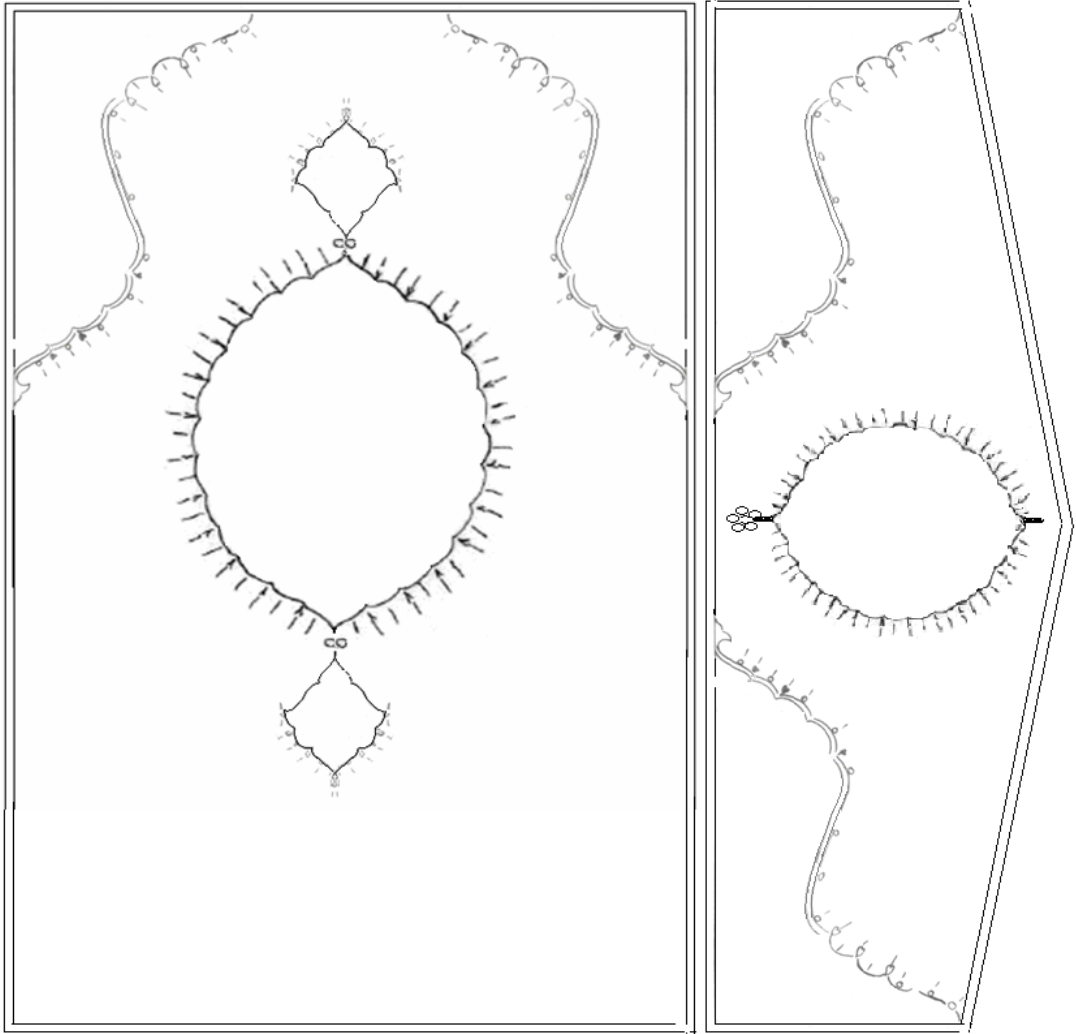
Salbekli şemse ve köşebentler, alttan ayırma şemse tekniğiyle yapılmış olup etrafını altın zencirek dolaşır. Cilt kompozisyonu klasik tarzın en güzel örneklerindedir. Ancak eserin cildi ya klasik kaptan alınmış bir örnek ya da 18. yüzyılda yeniden yapılmış bir cilt kabıdır. Oval şemse dilimli, sazyolu üslubu motiflerden dolantı bulut, hatayi motifleriyle oluşturulmuş, ters simetrik bir kompozisyona sahiptir. Köşebentlerde serbest kullanılmıştır. Salbekli şemse ve köşebentlerin etrafına altın ile üzerine kısa çizgiler ve noktalar uygulanmış tığlar bulunmaktadır. Cildin miklebi gövdeden ayrılmış bir vaziyettedir. Yan kâğıtlarda kumlu hatip ebru örneği bulunmaktadır.

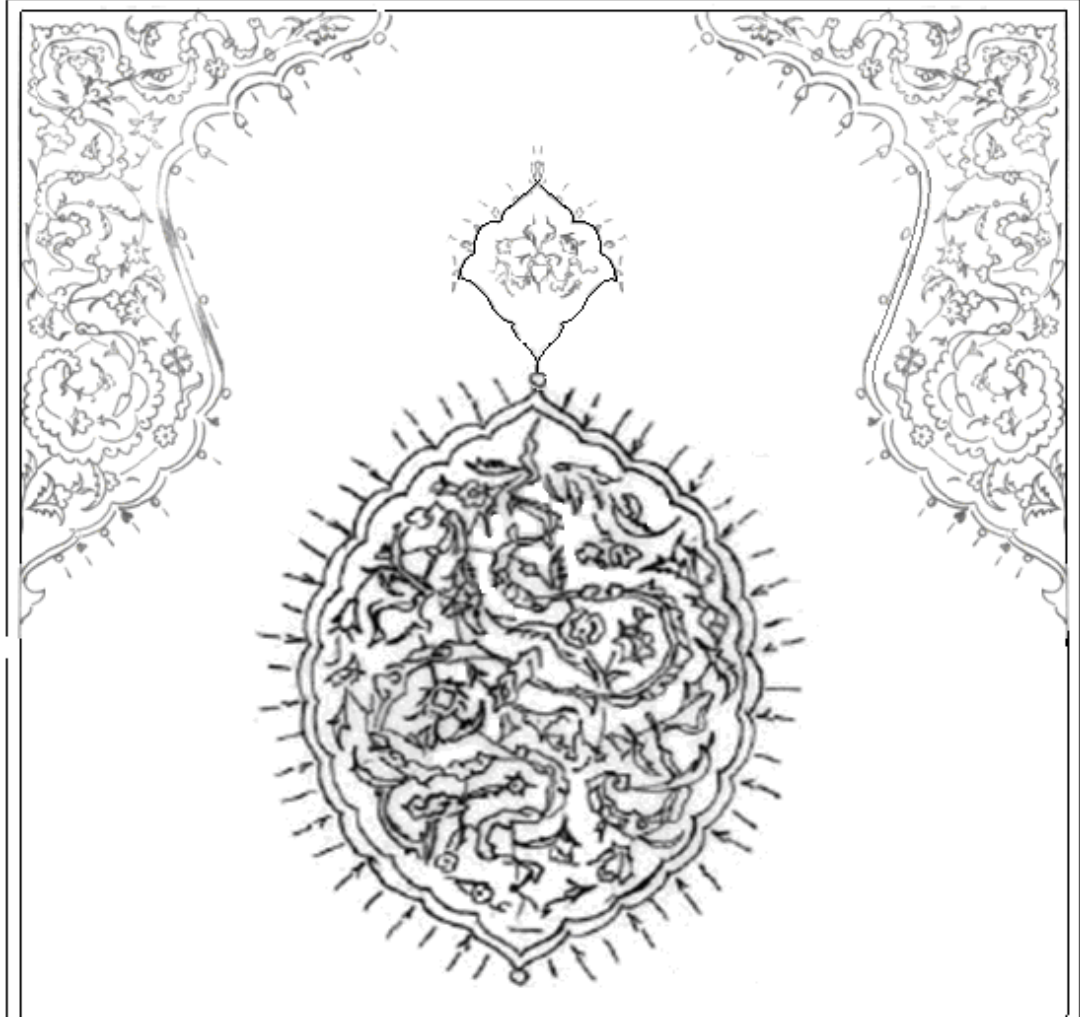
Şekil 99: 10 No'lu (Tabsirü'r-Rahman ve Teysirü'l-Mennan)' ın Cilt Kabı.

Şekil 100: 10 No'lu Eser Cildinin Yan Kâğıdı.

Şekil 101: 10 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.

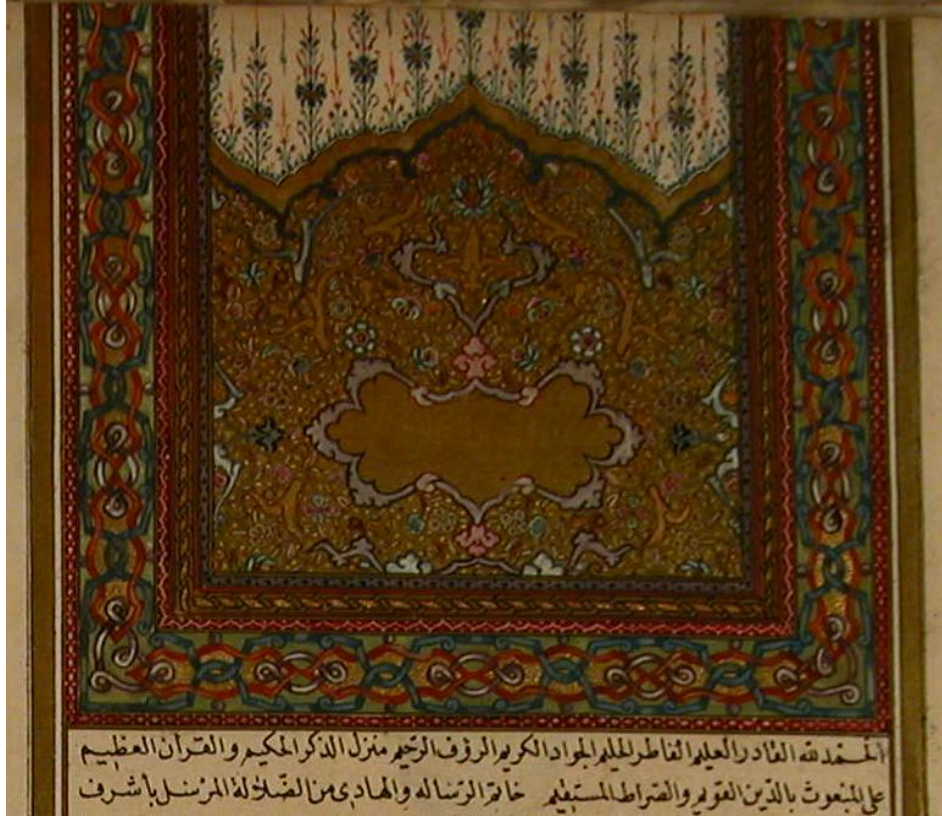
Şekil 102: 10 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi

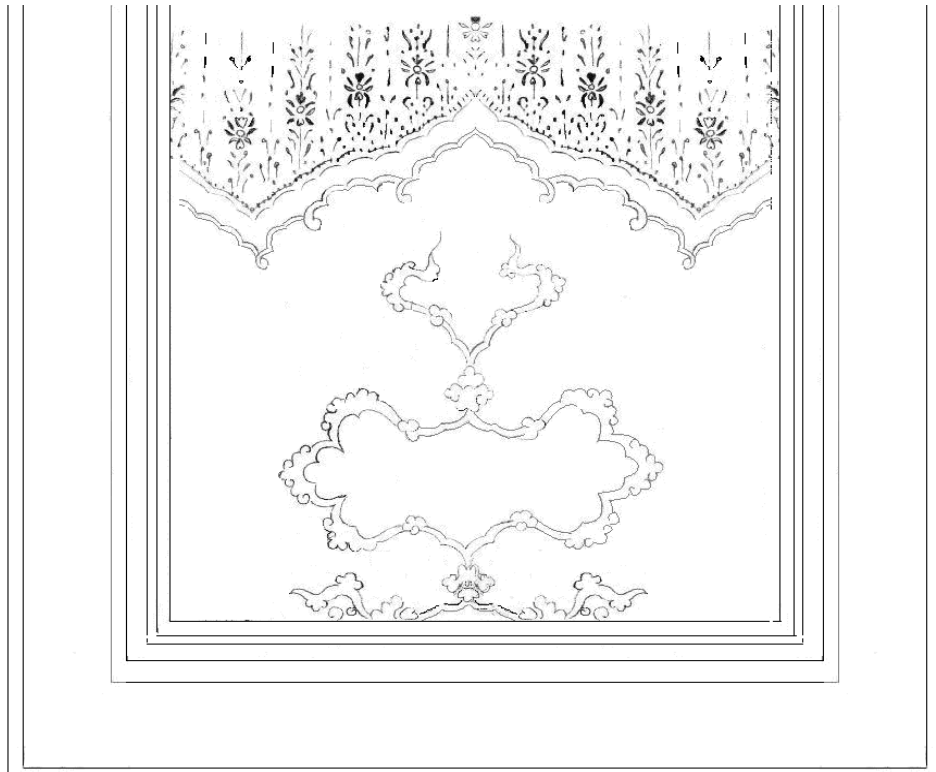
Şekil 103: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

Altın cetvelle çevrelenmiş sayfa 1b kubbeli unvan sayfası cilt kapağındaki klasik tarz bezemenin aksine Batı tesirli bir desen özelliği gösterir. Tezhibinde zemine altın uygulanmış, ayırma bulut, rumi ve çiçek motiflerinin kullanıldığı ½ ulama simetrik kompozisyon şemasının etrafı altın, turuncu, mavi, beyaz renk düğümlü geçme motiflerinin yer aldığı kalın ara suyu ile çevrelenmiştir. Arasuyunun zemini yeşil renkte olup ince kenar cetvelleri kırmızı mürekkep üzerine “:-:~:-:” şeklinde beyaz renkli zencerek motifiyle çevrelenmiştir. Tezhibin ortasında yer alan yazı alanı ayırma bulut motifi ile paftalanmış, fakat yazı yazılmamıştır. Unvan sayfası tezhibinde dilimli dendanlar altın cetvelle çekilerek lacivert renkli kuzu üzerine yeşil ve kırmızı renk çift tahrir tığlarla desen sonlandırılmıştır.

Metinde söz başları ve önemli kısımlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser iki cilt olarak hazırlanmıştır. Eser Tefsirür-Rahman olarak ta bilinir.

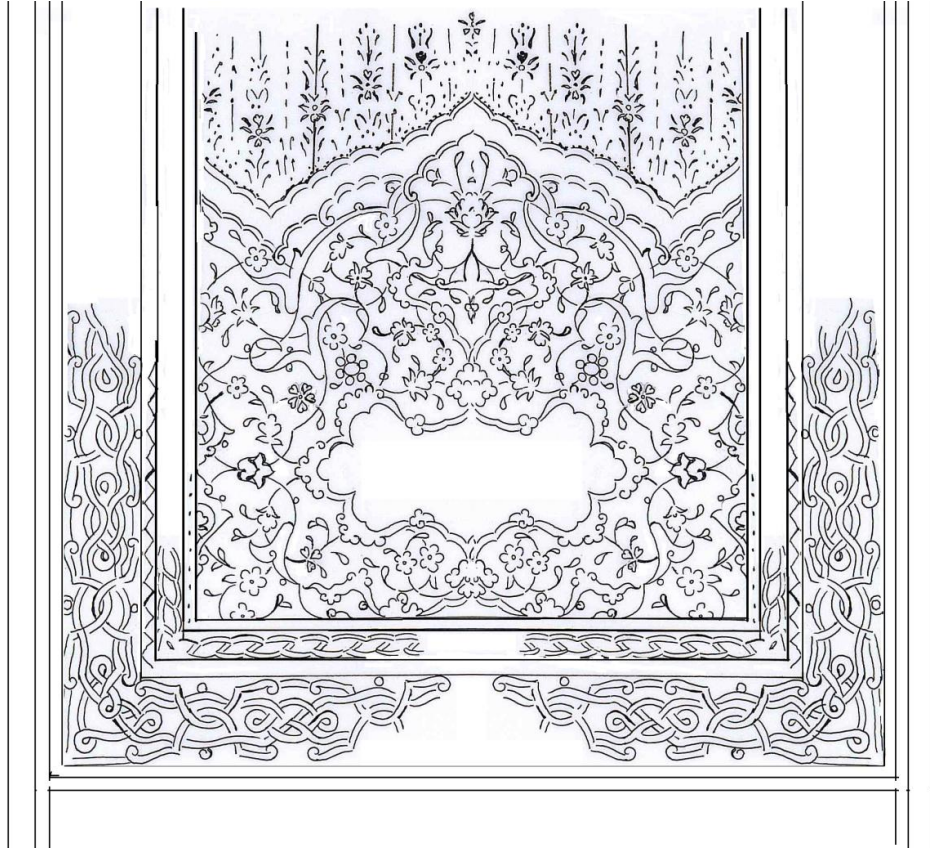

Şekil 104: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 105: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

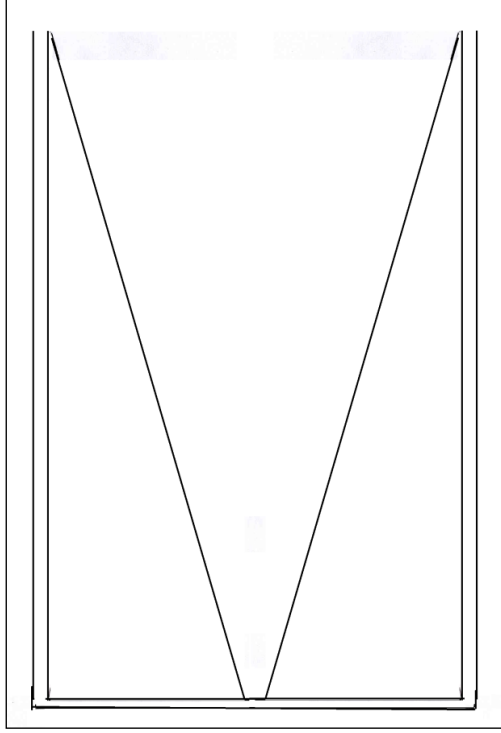
Şekil 106: 10 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

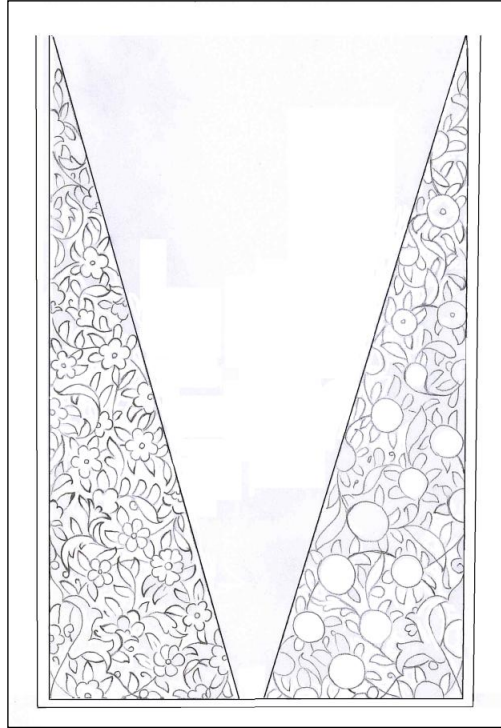
Şekil 107: 10 No'lu Eserin Hatime Sayfası Tezhibi.

Yazma eserde halkar tekniğinde yapılmış, hatime sayfası tezhibi de yer almaktadır. Üçgen şeklindeki yazı alanının kenarları altın ile yapılmış helezoni dal,

yapraklar ve çiçeklerden oluşan bir kompozisyon kullanılarak klasik halkar tekniği uygulanmıştır.

Şekil 108: 10 No'lu Eserin Hatime Sayfası Şeması.

Şekil 109: 10 No'lu Eserin Hatime Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 11

Envanter No	: BYEK 3997/ 32 Hk 1625
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Tefsîru Ziyâin
Müellif	: .....
Hattat	: Mustafa b. Mehmed b. Ahmed
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1168 / 1753
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 237x150-165x77 mm.
Yaprak	: 510
Satır	: 29
Kâğıt türü	: Krem abadî
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Üstten Ayırma Şemse, Vişne Renkli Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru:	: .....

Bezeme Özellikleri: 18. yüzyıla ait eserin cildi yekşah cilt tekniğinde, salbekli şemse ve köşebentli olup, vişne renkli deri kaplıdır. Salbek, şemse ve köşebentlerde rumi motifiyle oluşturulmuş ¼ simetrik kompozisyon kullanılmıştır. Üstten ayırma salbekli şemse ve köşebentlerin dendanlarından çıkan tığlar da yekşah demiri yardımı ile yapılmıştır. Mıklebi düşmüş vaziyettedir. Cilt bezemesinin etrafı tek sıra kalın altın zencirekle çevrilidir. Bu zencireğin dış ve iç kısmında iki sıra, altın kuzu çekilmiştir. Cildin iç kabı bezemesiz olup zerefşanlı kâğıt ile kaplanmıştır.

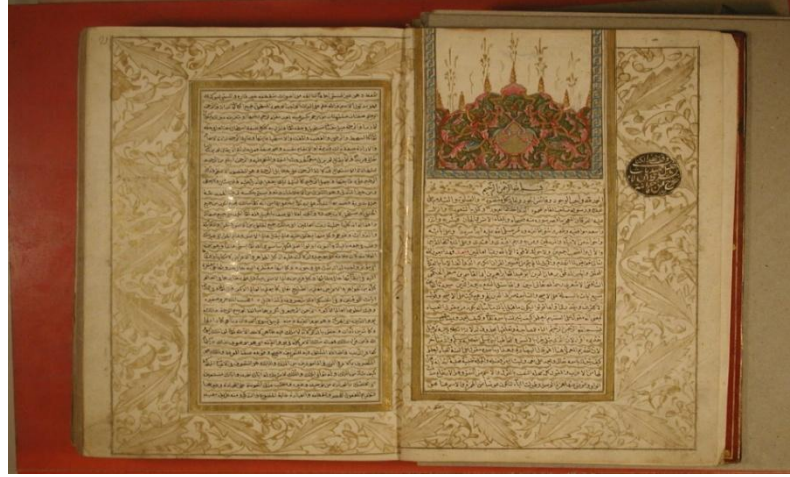

Şekil 110: 11 No'lu (Tefsîru Ziyâin)' ın Yekşah Cilt Kabı.

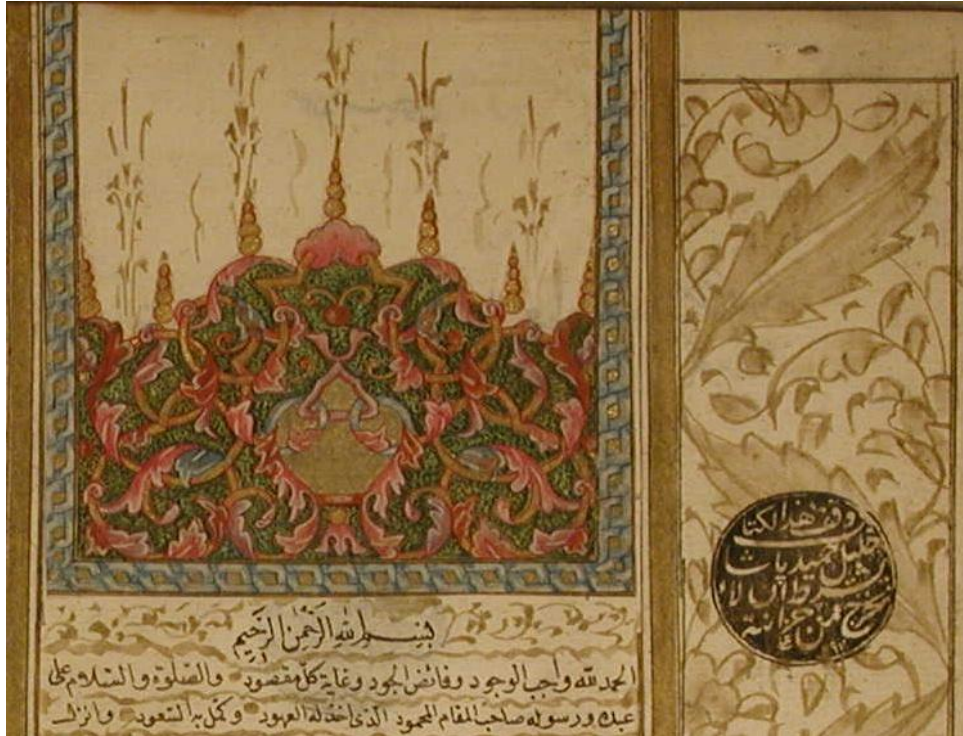
Şekil 111: 11 No'lu Eserin Cildinin İç Kabı.

Metnin kenarları 5mm kalınlığında halkari bezeme ve ince altın cetveller ile üç tarafı çevrilmiştir. 1b deki unvan sayfası tezhibi yapıldığı devrin özelliğini taşıyan barok-rokoko üslûpta yapılmıştır. ½ simetrik tasarlanan desen S ve C kıvrımlı kalın ve iri gösterişsiz yapraklarla oluşturulmuştur.

Şekil 112: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibi.

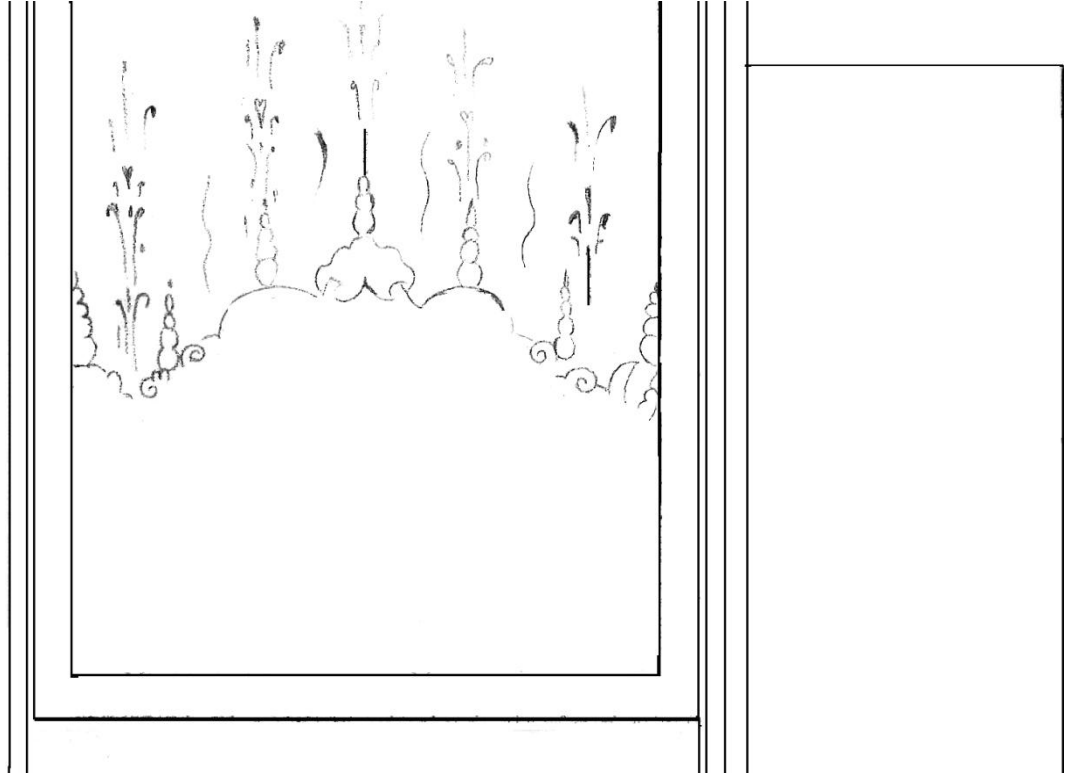
Kompozisyonda yapraklar pembe renkle gölgelendirme yapılarak, zemin ise yeşil renk nokta vuruşlarıyla renklendirilmiştir. Desenin ortasında kalp şeklinde bir düğüm yapılarak kompozisyonun ortasında altın zeminli hafif bir boşluk bırakılmıştır. Tezhipli alanın etrafını çevreleyen cetvel kısmına ise açık mavi renkle anahtarlı geçme motifi işlenmiştir. 1b- 2a sayfalarının metin kenarı altınla yapılmış kaba bir halkârî bezemeden oluşmaktadır. Söz başları kırmızı, mürekkeple yazılmış, satır araları ve cetveller altınla yapılmıştır. Yazı metni altın beyne's-sutûrludur.

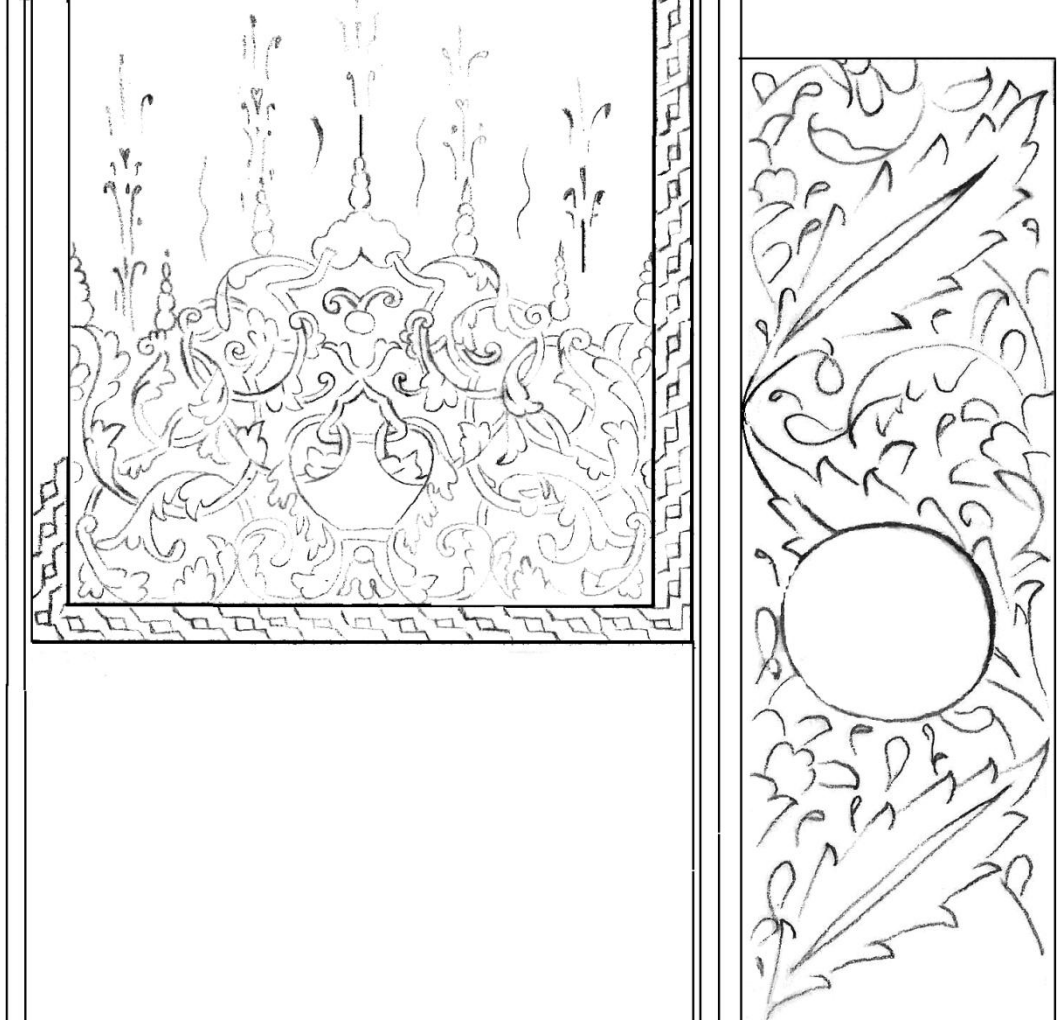
Şekil 113: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Ayrıntısı.

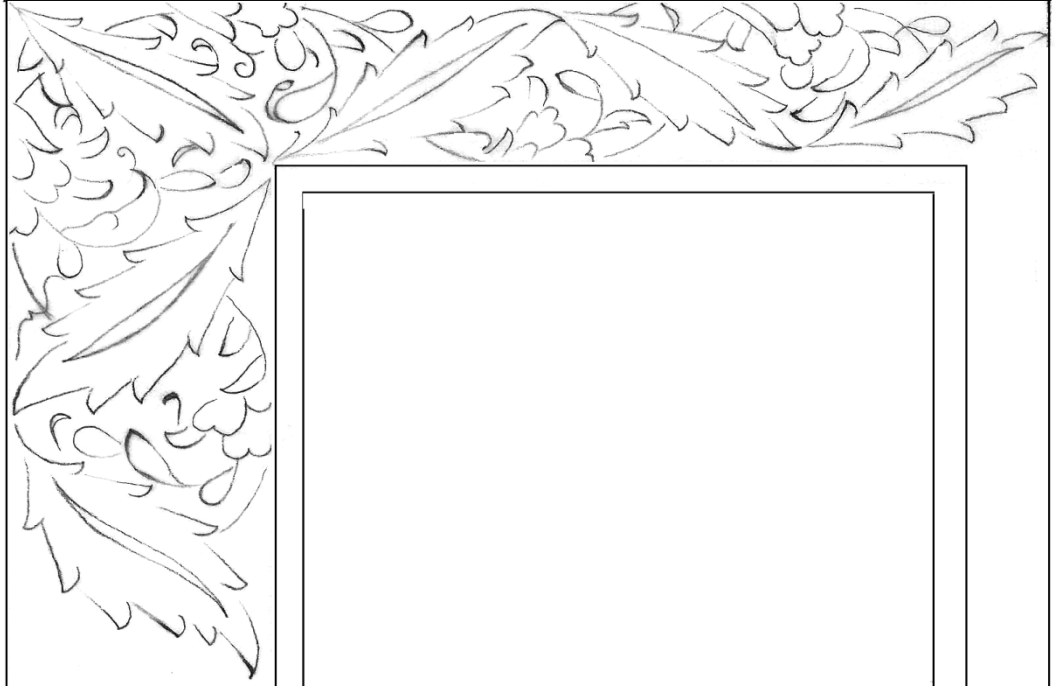
Şekil 114: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 115: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 116: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Desen Çizimi.

Şekil 117: 11 No'lu Eserin Unvan Sayfası Serlevha Tezhibinin Halkâri Desen Çizimi.

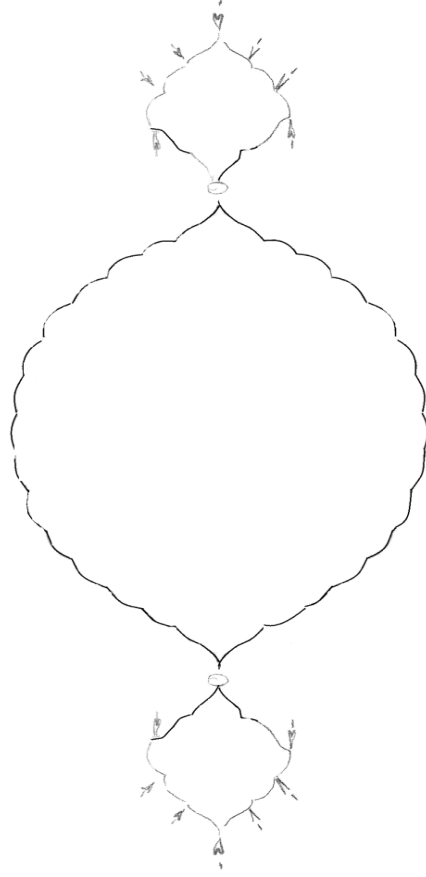
ESER: 12

Envanter No	: BYEK 4011/ 32 Hk 1638
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Terceme-i Tefsîru Ebîl-Leys
Müellif	: Ahmed-i Dâî
Hattat	: Mustafa b. Ahmed
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Türkçe / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1217 / 1801
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 315x195-205x100 mm.
Yaprak	: 401
Satır	: 33
Kâğıt türü	: Cedid
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Şemse Tekniği, Kahverengi Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru:	: .....

Bezeme Özellikleri: İstinsahı 19. yüzyılın başlarına ait eser, salbekli şemse ve klasik tarz kahverengi deri ciltlidir. Cilt alttan ayırma şemse tekniğine göre yapılmıştır. Motifler deri renginde bırakılmış, zemin ise altınla renklendirilmiştir. Cilt yıpranmış ve mıklebi düşmüştür. Oval ve dilimli salbekli şemse formunun içinde bulunan saz yolu üslubu hatayi motiflerinden oluşan bir serbest kompozisyon bulunmaktadır. Salbekli şemse etrafında altın ile yapılmış kısa çizgilerle işlenmiş yekşah tığlar görölmektedir.

Şekil 118: 12 No'lu (Terceme-i Tefsîru Ebîl-Leys)' in Cilt Kabı.

Şekil 119: 12 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.

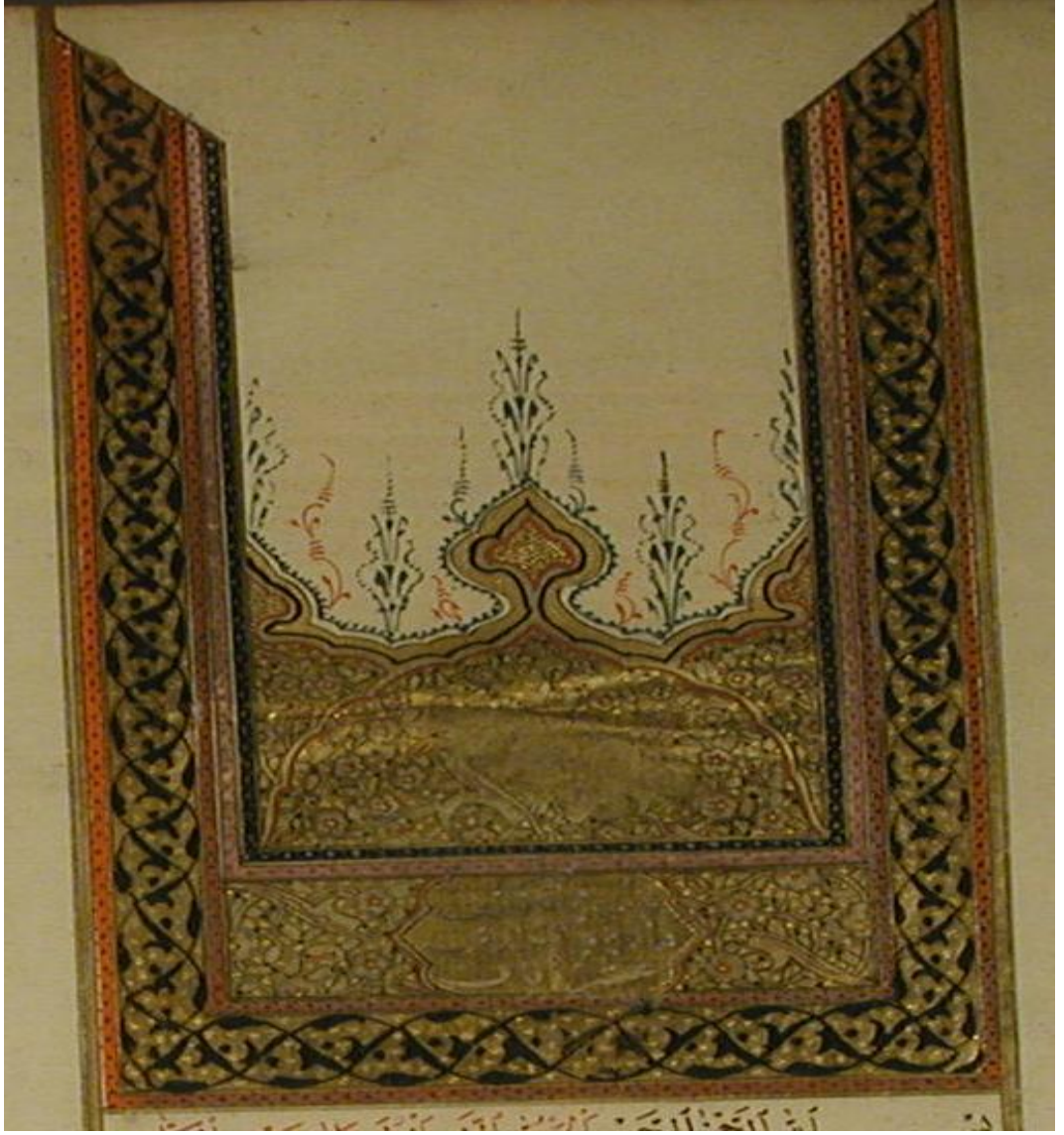

Şekil 120: 12 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.

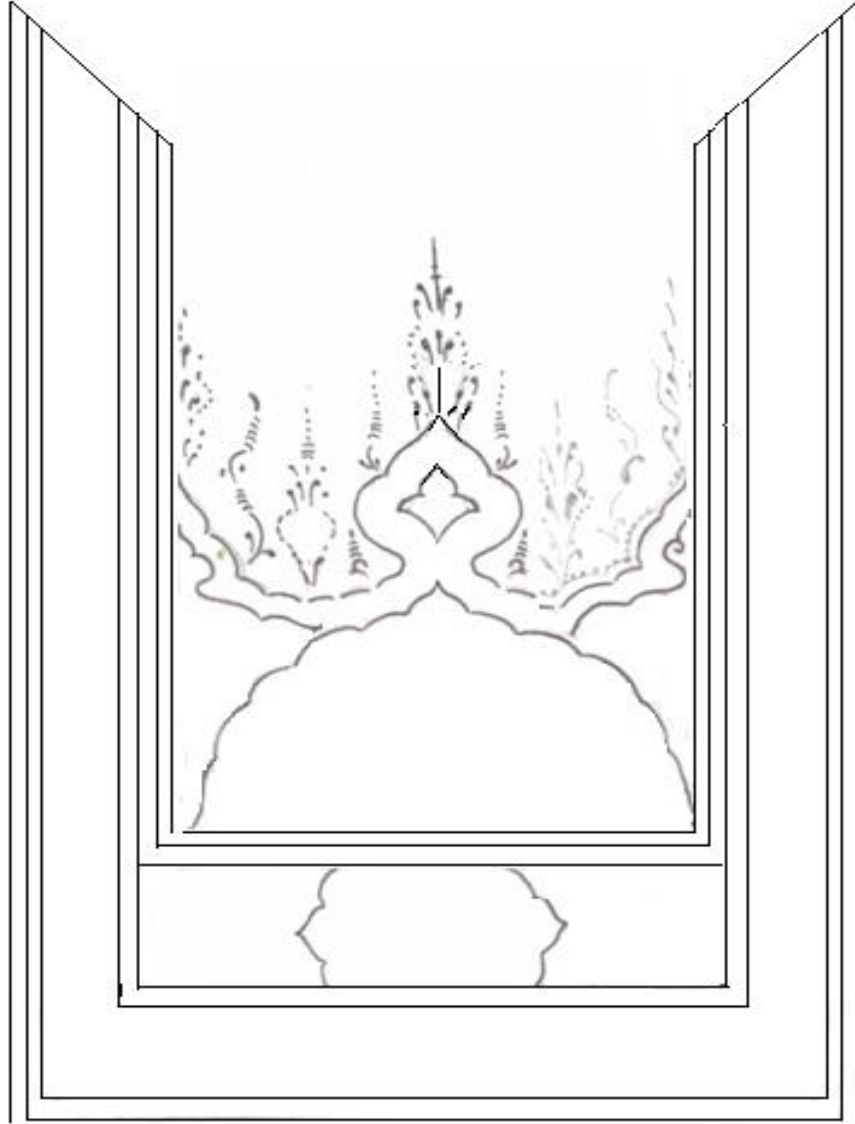

Şekil 121: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

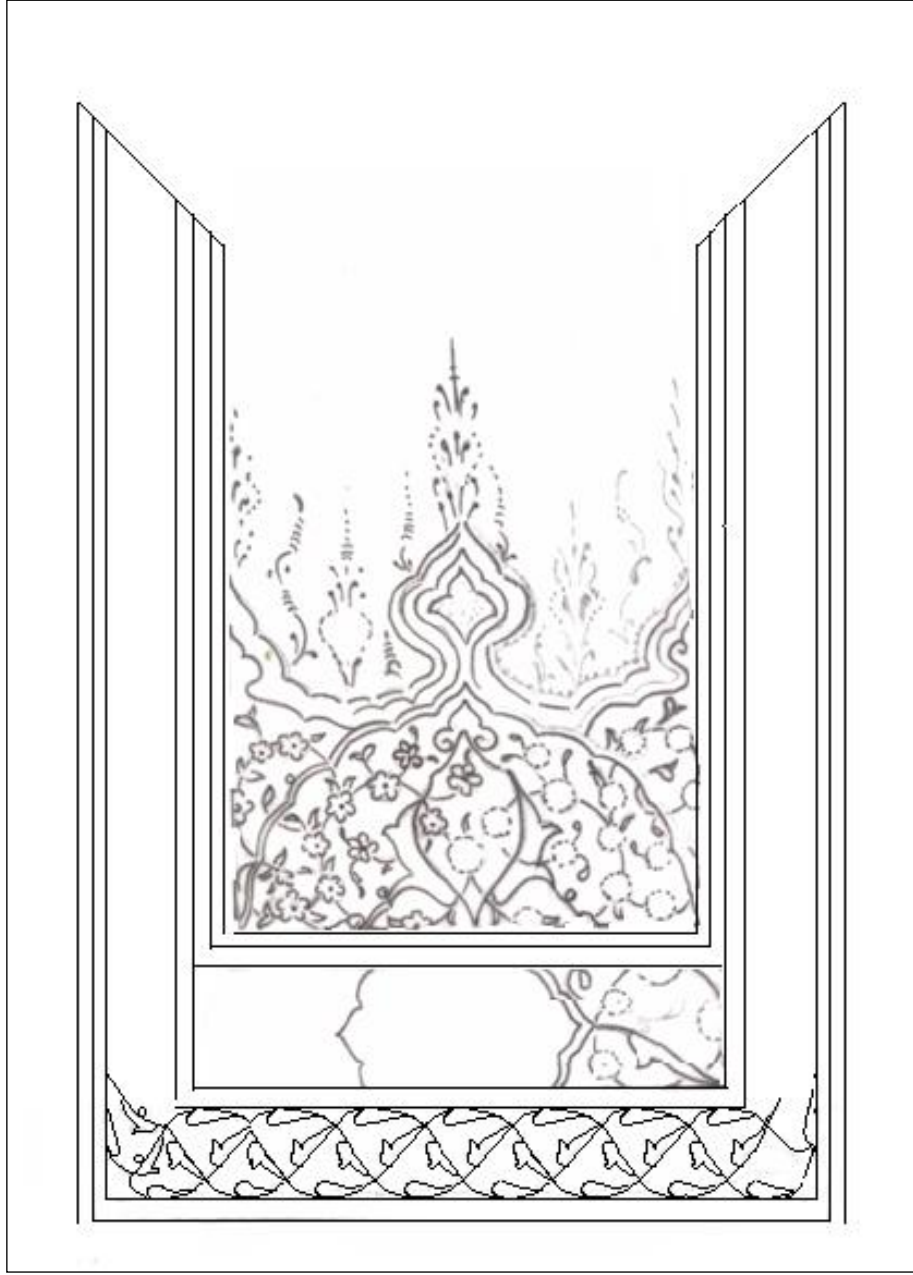
Metin sayfasının dışını çevreleyen ince cetveller altınla yapılmıştır. Unvan sayfası tezhibi tepelikli, dendanlı kubbe şeklinde iplik ve paftalara ayrılarak, ayırma rumi penç motifleri ile çizilen bir kompozisyona sahip olup zer-ender-zer tekniği ile yapılmıştır. Desen aralarında iğne perdahı ile yapılmış noktalar görülmektedir. Kalın ara suyunda üç iplik rûmi deseninin çizimi sol köşeden başlamıştır. Üç iplik deseni altın zemin üzerine siyah renk ile zarif bir şekilde tezyin edilmiştir. Ara suyunun zeminine üç nokta iğne perdahı uygulanmıştır. Kalın arasuyunun dışına turuncu renk zemin üzerine siyah renk ince arasuyu yapılmıştır. Yazılı alanın kitabe kısmında ise dendanlı iplikle ayrılmış yazı alanı bulunmakta olup, yazı silinmiş vaziyettedir. Altın ve siyah renk çekilmiş cetvel, lâcivert kuzu, çekilerek renkli tığlarla sayfa bezemesi tamamlanmıştır. Söz başları ve metinde önemli kısımlar kırmızı renk mürekkeple yazılmıştır.

Şekil 122: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 123: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

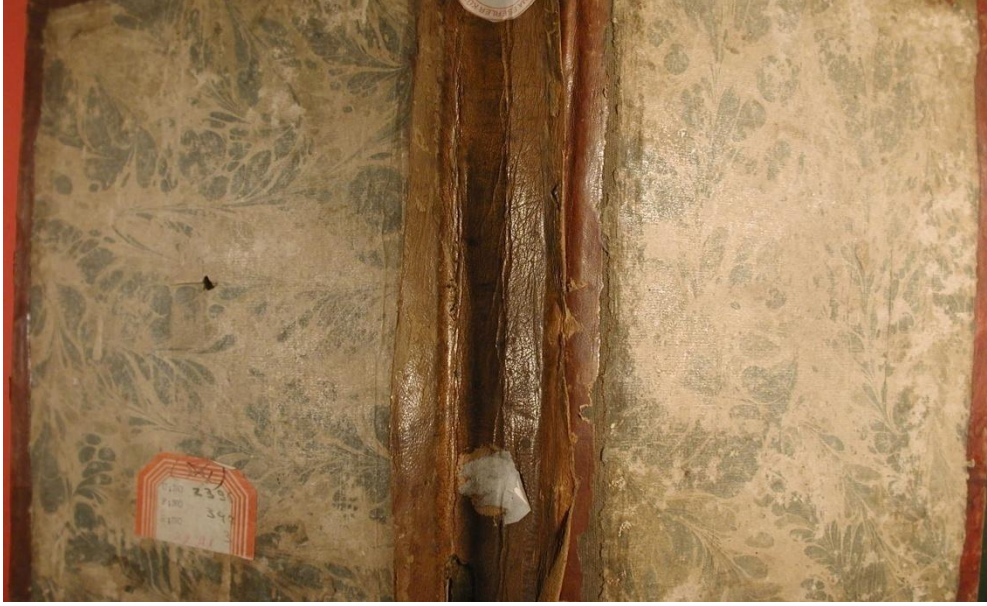
Şekil 124: 12 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 13

Envanter No	: BYEK 4012/ 32 Hk 1639
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Uyûnüt-Tefâsîr
Müellif	: Şihâbeddîn Ahmed b. Mahmûd Sîvâsî (öl. 803/1400)
Hattat	: Hacı Ömer b. Ahmed
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1119 / 1706
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 305x195-222x130 mm.
Yaprak	: 279
Satır	: 29
Kâğıt türü	: Üzümlü taç filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Çaharkuşe Kahverengi Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: Gel-git

Bezeme Özellikleri: 18. yüzyıl başlarında istinsah edilmiş eser çaharkuşe kahverengi deri üzerine, gel-git ebru ile kaplanmış bir cilde sahiptir. Cildi yıpranmış bir vaziyettedir.

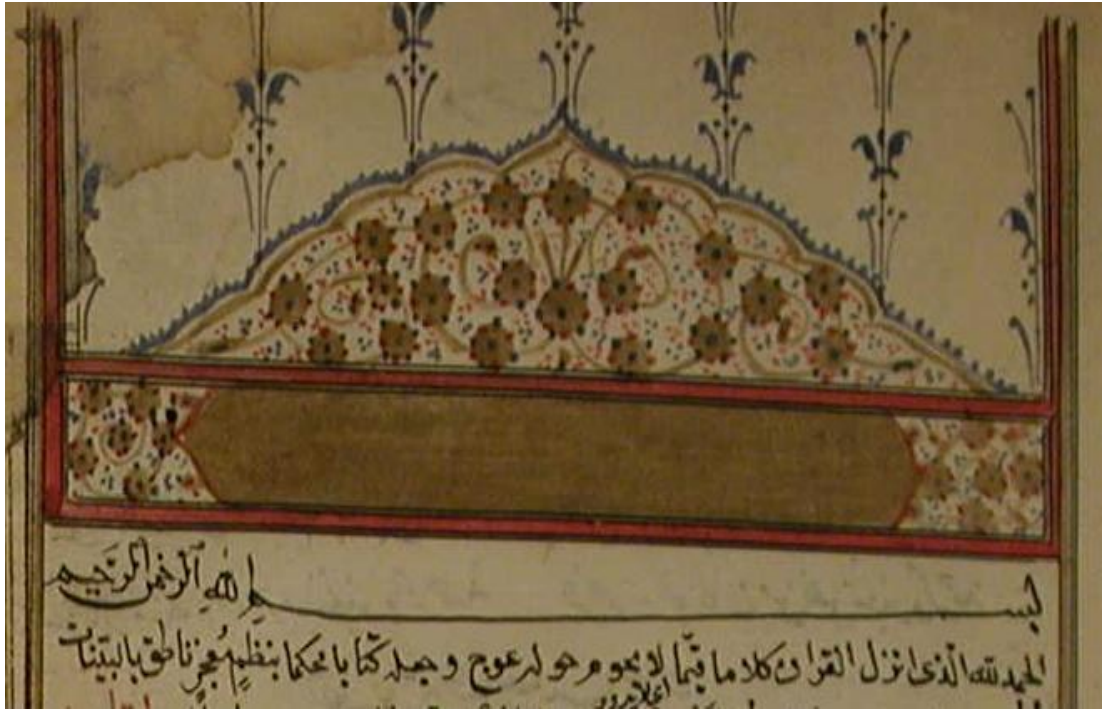
Şekil 125: 13 No'lu (Uyûnüt-Tefâsîr)' in Cilt Kabi.

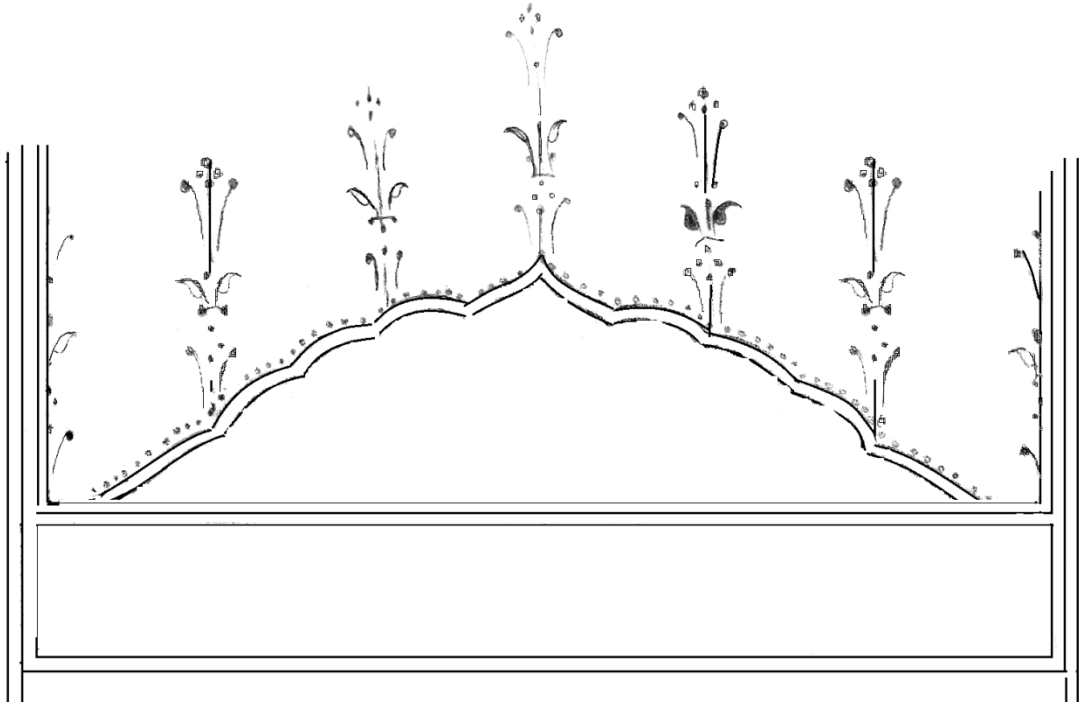
Şekil 126: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibi.

1b'deki ikلیل unvan sayfasının cetvelleri ince altın cetvellidir. Dendanlı, kubbeli dikdörtgen başlıkta; desen ½ simetrik tasarlanarak, helezoni dal ve altın nokta şekillerinden oluşturulmuş basit bir bezeme yer alır. Nokta ve dallarda altın

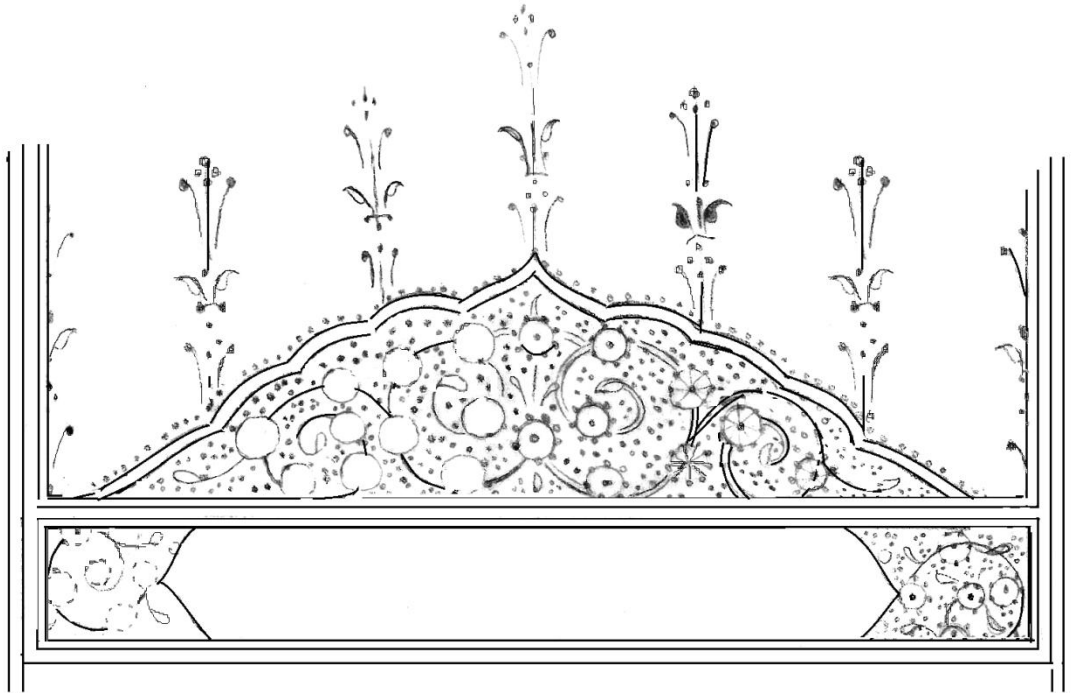
kullanılarak, noktaların etrafına kırmızı ve lacivert nokta vuruşlarıyla çiçek görünümü kazandırılmıştır. Kâğıt zemin renklendirilmeyip üç nokta vuruşlarıyla doldurulmuştur. Tezhipli alanın ortasındaki kitabe kısmının yanlarında ise aynı tasarım devam ettirilerek, yazı yazılacak alan turuncu renk basit dendan ayırmasıyla alan belirlenmiş, zemini altınla boyanarak boş bırakılmıştır. Lacivertli kuzu üzerine yapılmış çift tahrir tığ uygulaması ile desen tamamlanmıştır.

Şekil 127: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 128: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

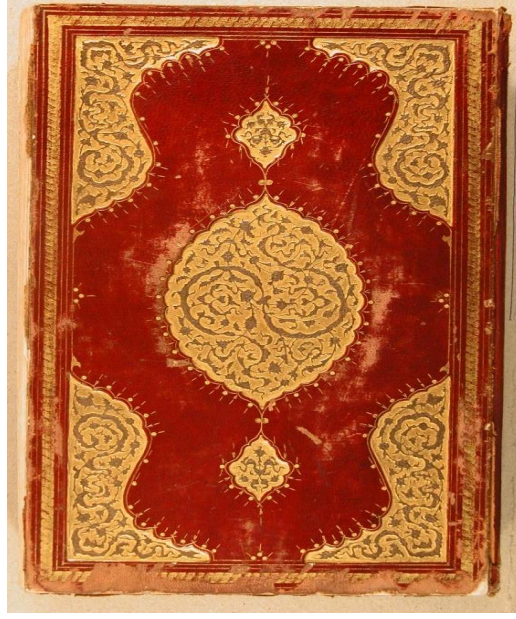
Şekil 129: 13 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 14

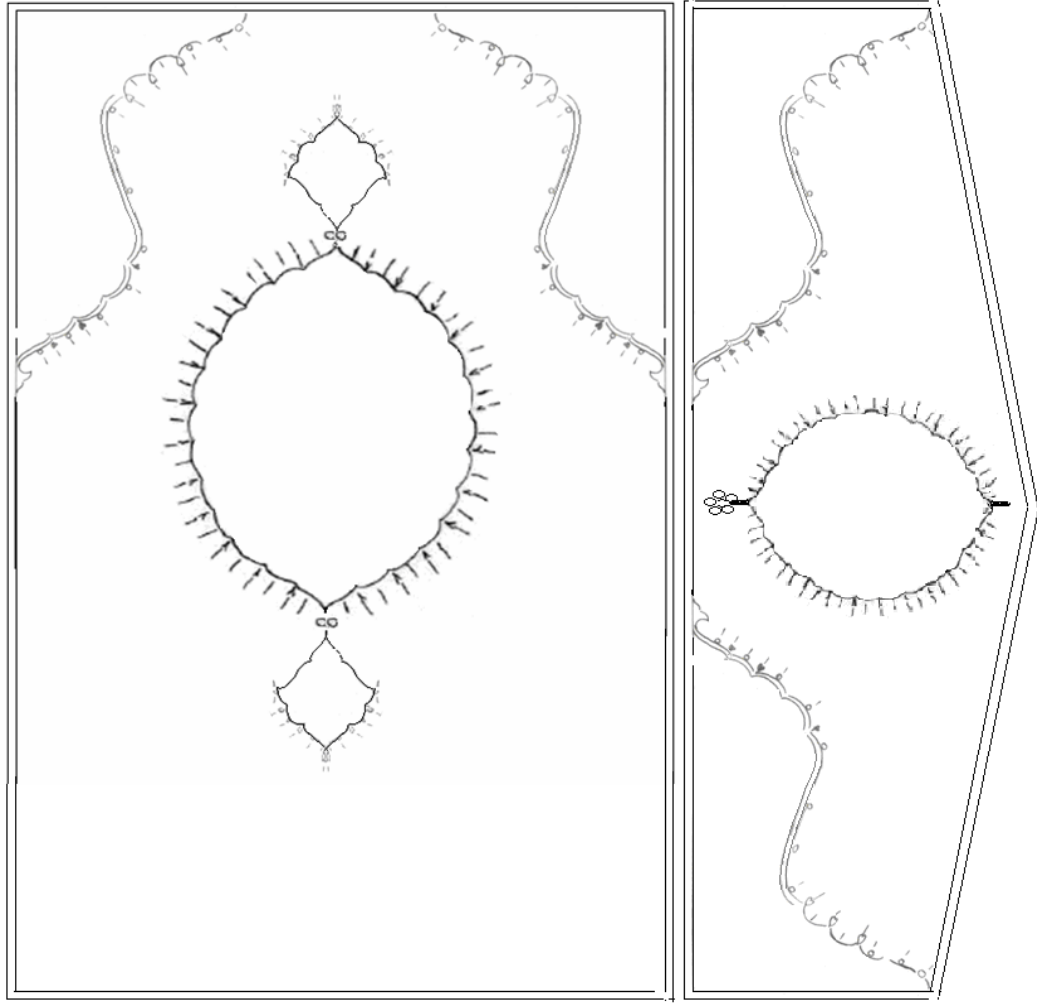
Envanter No	: BYEK 4005/ 32 Hk 1633/1
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: El-Vasît Beynel-Makbûz vel-Basît
Müellif	: Ebûl-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidi en-Nisâbûrî (öl. 468/1075)
Hattat	: Bakkalzade Mehmed b. Mustafa
Konu	: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1164 / 1750
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 315x200-235x115 mm.
Yaprak	: 1b-362b
Satır	: 39
Kâğıt türü	: İsim filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Mülemma Şemse, Vişne Rengi Deri
Tezhip	: İklil Unvan Sayfası
Ebru	: Kumlu Ebru

Bezeme Özellikleri: Eser 18. yüzyılın ortalarında istinsah edilmiş olup, salbekli şemse, zencirekli, köşebentli, miklebi gövdeden ayrılmış, vişne rengi deri bir cilt içerisindedir. Tabsirü'r-Rahman ve Teysirü'l-Mennan isimli 10 No'lu eser (BYEK 4005/32 Hk 1633/ 1) ve El-Vasît Beynel-Makbûz vel-Basît (BYEK 4005/32 Hk 1633/ 1-2) isimli bu eserin envanter kayıtları benzer olmakla birlikte kütüphane envanterinde yer alan numaralardan alınan fotoğraflarda cilt kaplarının aynı olduğu tesbit edilmiştir.

Eserin cildi ya klasik kaptan alınmış bir örnek ya da 18. yüzyılda yeniden yapılmış bir cilt kabıdır. Cilt kompozisyonu klasik tarzın en güzel örneklerindedir. Ancak Şemse oval dilimli, serbest bulut hatayı motifleriyle oluşturulmuş, saz yolu üslubu motiflerden oluşan bir kompozisyona sahiptir. Köşebentlerde de aynı serbest kompozisyon simetrik olarak uygulanmıştır. Salbekli şemse ve köşebentlerin etrafına altın üzerine kısa çizgilerle noktalar uygulanmış, yekşah tığlar bulunmaktadır.

Şekil 130: 14 No'lu (El-Vasît Beynel-Makbûz vel-Basît)' in Cilt Kabı.

Şekil 131: 14 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.

Şekil 132: 14 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.

Şekil 133: 14 No'lu Eserin İktil Unvan Sayfası Tezhibi.

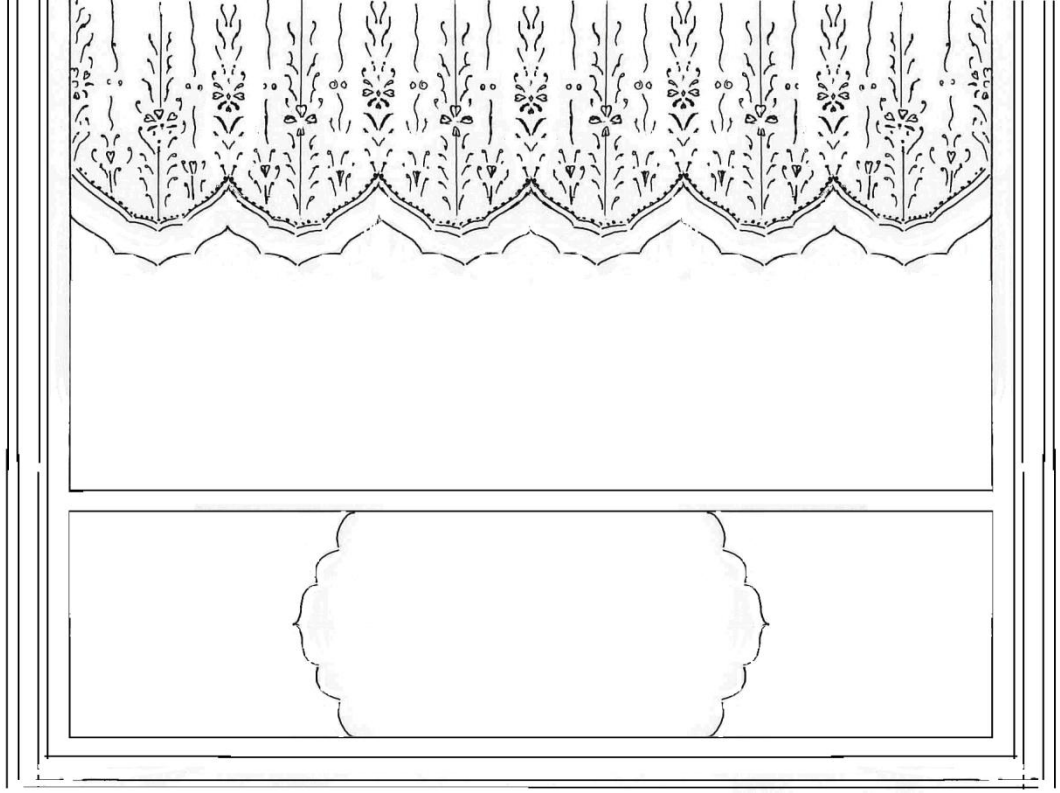
Altın ve turuncu renkli aralarla çevrelenmiş sayfa 1b iktil unvan sayfasında sıvama altın üzerine simetrik bulut, rumi ve çiçek motiflerinin kullanıldığı

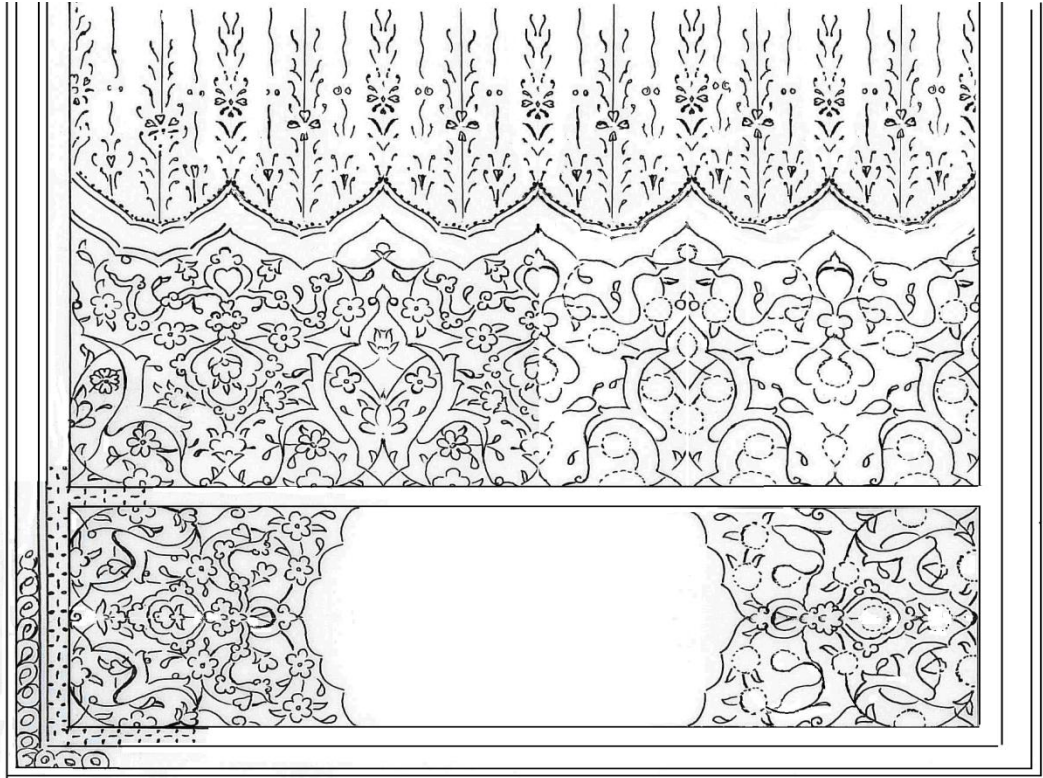
kompozisyon $\frac{1}{2}$ ulama simetrik olarak tasarlanmıştır. Desende altın yoğun olarak kullanılmıştır. Zeminde sıvama altın üzerine iğne perdahı yapılarak bütün motifler renkli çalışılmıştır. Rumilerde pembe renk, bulutlar da ise yeşile çalan mavi ve açık patlıcan moru tercih edilmiştir. Tezhibin kitabe yazı alanını belirleyen dikdörtgen kısım dilimli ipliklerle paftalanmış, sıvama altın yapılarak yazı alanı belirlenmiş olup yazı yoktur. Desenin çevresi ince altın cetvel etrafına kırmızı renk üzerine “:-:-:” şeklinde beyaz renkli iplik ile çevrelenmiştir. ikkil unvan sayfası ince siyah ve kalın altın dendan dilimleri üzerine yeşil renk kuzu ve çift tahrir tığlar ile kırmızı tirfillerle bezenerek sonlandırılmıştır. Söz başları ve önemli kısımlar kırmızı renk mürekkeple yazılmıştır.

Şekil 134: 14 No'lu Eserin İkkil Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 135: 14 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 136: 14 No'lu Eserin İklil Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe ve Desen Çizimi.

ESER: 15

Envanter No	: BYEK 4034/ 32 Hk 1659
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Fetâvâ
Müellif	: Şeyhülislâm Ebû İshakzâde Ata-Allah Mehmed Efendi (öl. 1236/1811)
Hattat	: Abdullah b. Abdi Karahisarî
Konu	: İslâm Dini-Fıkıh
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1165 / 1751
İstinsah Yeri	: Karahisar (Afyon)
Boyut (Dış-İç)	: 315x190-220x95 mm.
Yaprak	: 436
Satır	: 36
Kâğıt türü	: İsim filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Şemse, Kırmızı Renk Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: 18. yüzyıl ortalarında istinsah edilmiş eser, salbekli şemse ve miklepli olup kiraz renk deri ile kaplıdır. Cilt bezeme şemasında salbekli şemse oval dilimli, tepelikli olarak, kompozisyon düzeni çok net olmamakla birlikte ayırma bulut ve hatayilerle ¼ simetrik bezenmiştir. Kompozisyonun zemini altın, motifler siyah olup alttan ayırma şemse tekniği uygulanmıştır. Cildin üzerindeki

bezemelerde yıpranmaların fazla olduğu ve desen çok açık seçilemediği için çizimleri yapılamamıştır.

Şekil 137: 15 No'lu (Fetâvâ)'nın Cilt Kapağı.

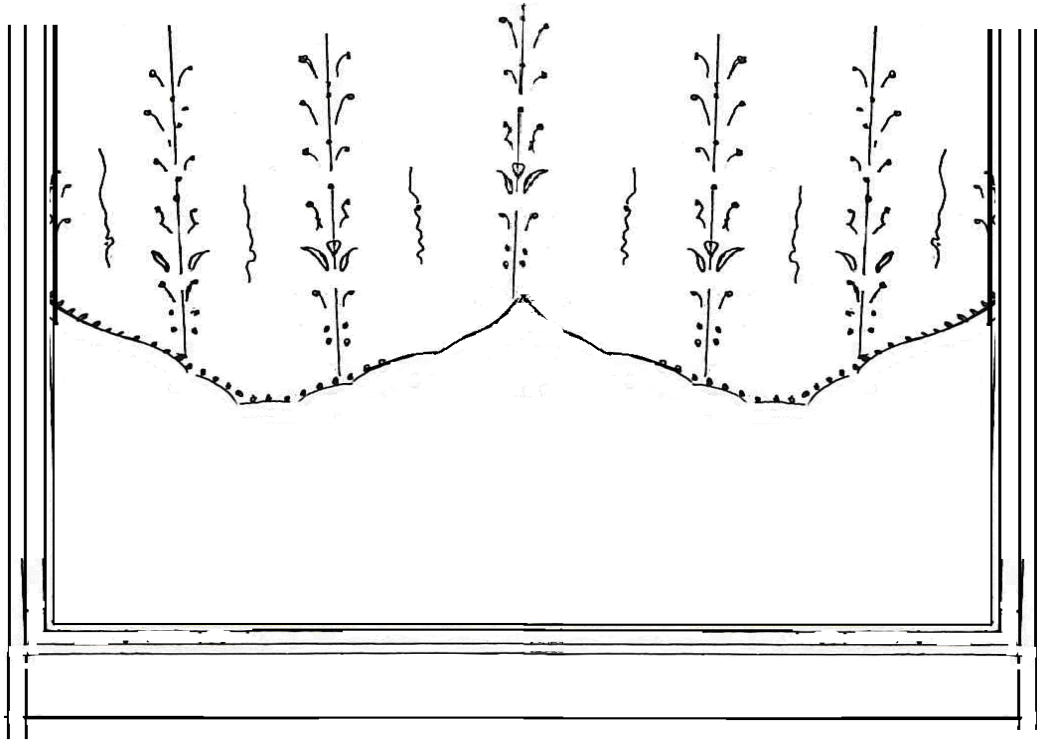
Şekil 138: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

İktilil tarzı unvan sayfasının cetvelleri altın çekilmiş olup, tezhipli alanın etrafındaki arasuyunun zemini kırmızıya boyanmış üzeri “+:+:+” noktalarla süslüdür. Desenin zemini sıvama altın üzerine rumi iplikli paftalı alanlar arasında bahar dallarıyla yapılmış, renkli bir kompozisyon örneği teşkil etmektedir. Ayırma

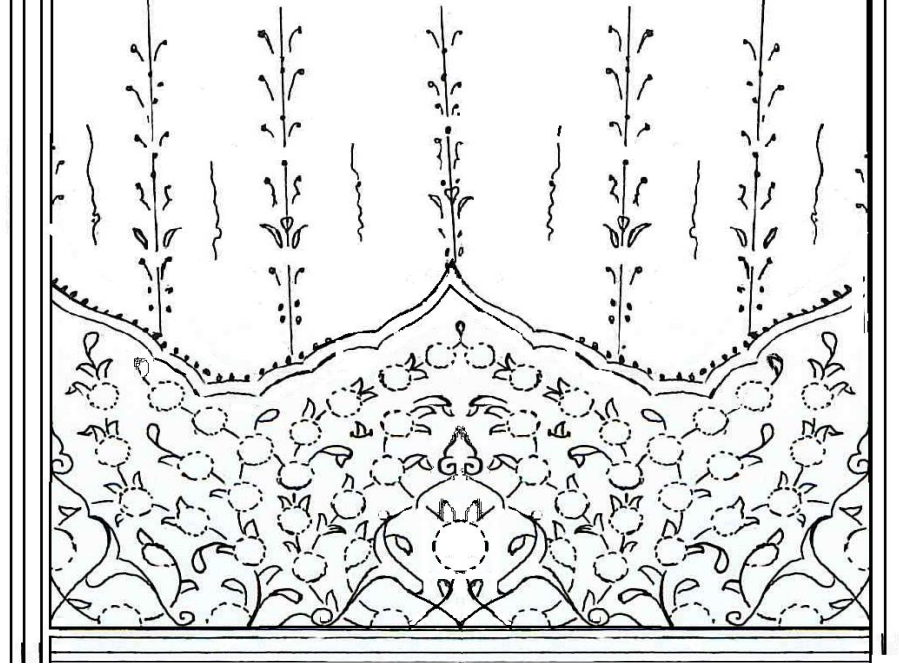
rumilerin paftaladığı alanın zemini laciverttir. Başlığın dendanları üzerine lacivert noktalı şekilde kuzu çekilerek, lacivert çift tahrir tuğlar, araları kırmızı tirfillerle süslenerek eserin tezhibi sonlandırılmıştır.

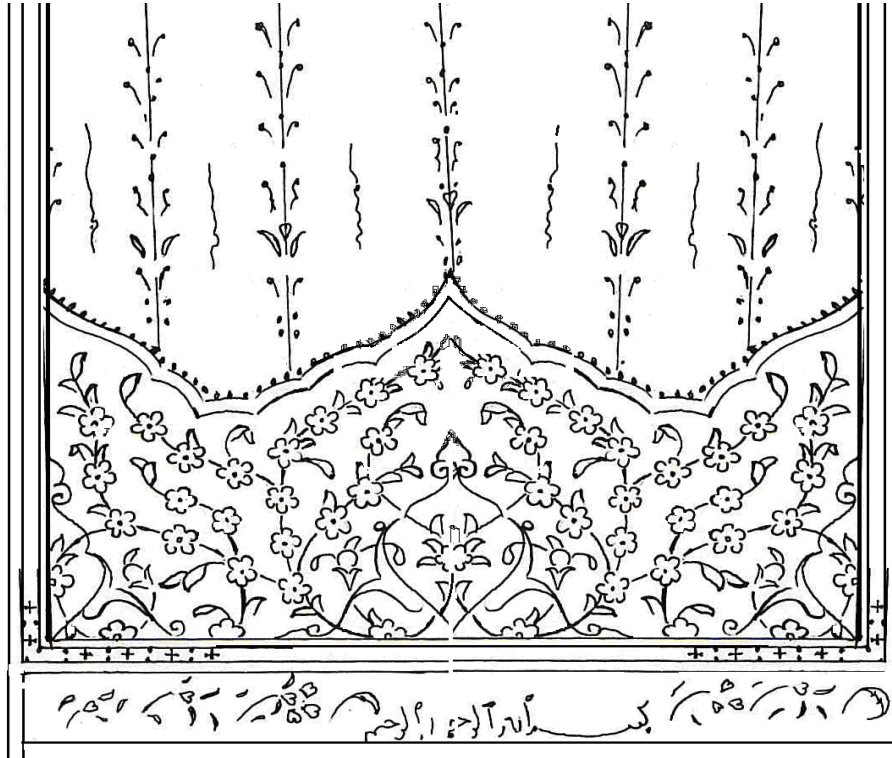
Şekil 139: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Şekil 140: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 141: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Kanaviçe Çizimi

Şekil 142: 15 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

ESER: 16

Envanter No	: BYEK 4340/ 32 Hk 1791/1–2
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: El- Fevâ'idü'z-Zeynîye -- El- Ahkâm Fi'l-Fıkh
Müellif	: İbn Nuceym el-Mısri Zeyneddin Ömer b. İbrahim (926–970/1519–1563)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Fıkıh
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Talik
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 210x120-145x57 mm.
Yaprak	: 6b-54a
Satır	: 23
Kâğıt türü	: Taç filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Altan Ayırma Şemse, Koyu Kahverengi Deri
Tezhip	: Fasilbaşı Tezhipleri
Ebru:	: .....

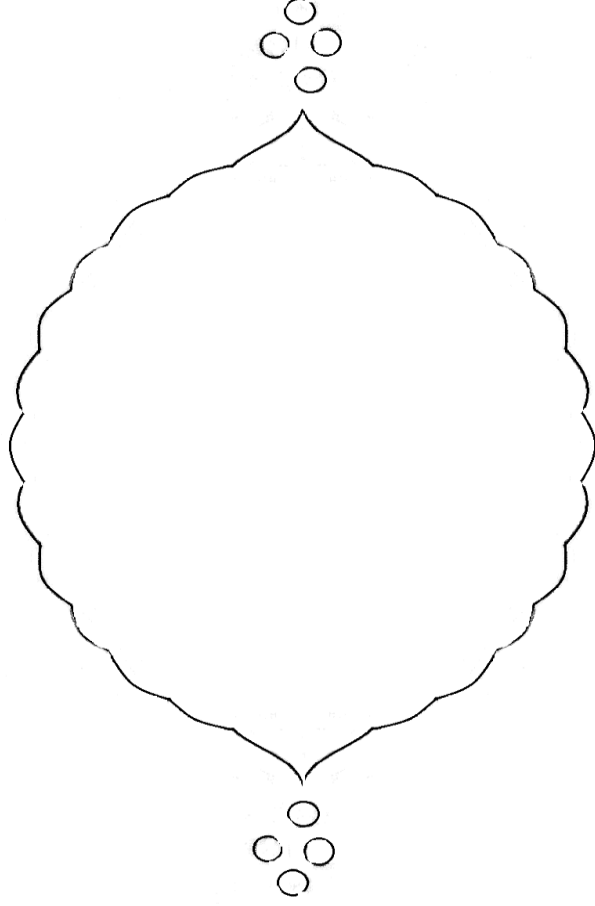
Bezeme Özellikleri: Eser bir ciltte iki bölüm olarak hazırlanmıştır. Envanter kayıtlarında El-Fevâ'idü'z-Zeynîye 32 Hk 1791/1 de, El- Ahkâm Fi'l-Fıkh 32 Hk 1791/2 ismi altında toplanmıştır. Yazma eser şemseli, yıpranmış koyu kahverengi deri bir cilde sahiptir. Kahverengi deri üzerinde altan ayırma şemsenin içine hatayı gurubu motiflerden oluşan serbest bir kompozisyon yapılmıştır. Cildi ve şirazesi

dağılmıştır.. Kalıpla basılarak yapılmıştır. Eser neme maruz kaldığı için cildinde yıpranma tezhibinde ise silinmeler mevcuttur.

Şekil 143: 16 No'lu (El- Fevâ'idü'z- Zeynîye - El- Ahkâm Fi'l-Fıkh)'ın Cilt Kabi.

Şekil 144: 16 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Şeması.

Şekil 145: 16 No'lu Eserin Cilt Kabının Desen Çizimi.

Şekil 146: 16 No'lu Eserin 6b Sayfası Fasil başı Tezhibi.

Şekil 147: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhipleri.

Yazma eserin 6 b, 56 b, 76 b sayfalarının fasıl başı tezhiplerinde aynı kompozisyon ve renkler kullanılarak yapılmış bezeme mevcuttur.

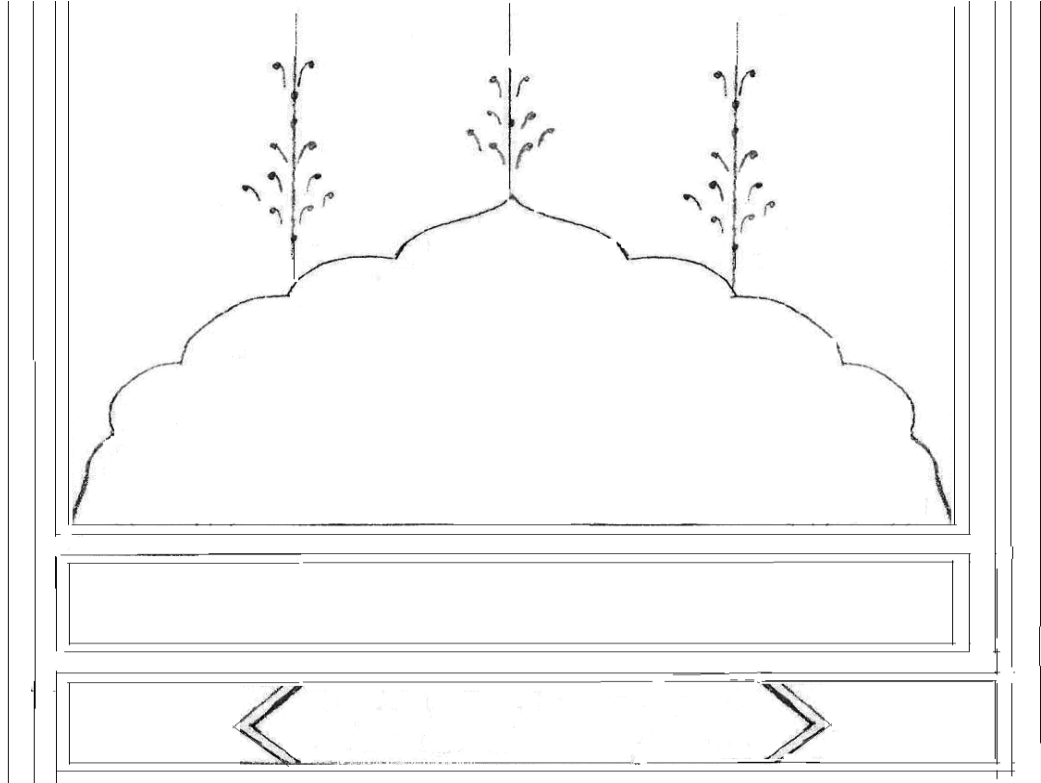
6b sayfasında bulunan fasıl başı tezhibi dilimli kubbe tarzında, sıvama altın üzerine işlenmiştir. Desenin ortasında rengi kararmış ayırma rumi yanında turkuaz renginde helezoni dal ve yapraklar, pembe renkli gölgeli pençerler kompoze edilmiştir. Kitabe alanları pembe ve beyaz renk zemin üzerine siyah mürekkep ile “:-:-:-“ şeklinde zencerek motifiyle belirlenmiştir. Kitabe kısmı sıvama altın sürülmüş, tezhip yapılmamıştır. İki tane kitabe alanı belirlenmiş, ince olana talik hattıyla besmele yazılmıştır. Başlık üzerindeki dendanlara siyah renk tığ ve kırmızı renk tirfiller yapılarak eser tamamlanmıştır.

Şekil 148: 16 No'lu Eserin Fasıl başı Tezhiplerinin Ayrıntısı.

Şekil 149: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhiplerinin Ayrıntısı.

Şekil 150: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 151: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Kanaviçe Çizimi.

Şekil 152: 16 No'lu Eserin Fasil başı Tezhibinin Desen Çizimi.

Şekil 153: 16 No'lu Eserin Fasl başı Tezhibinin Kanaviçe Çizimi.

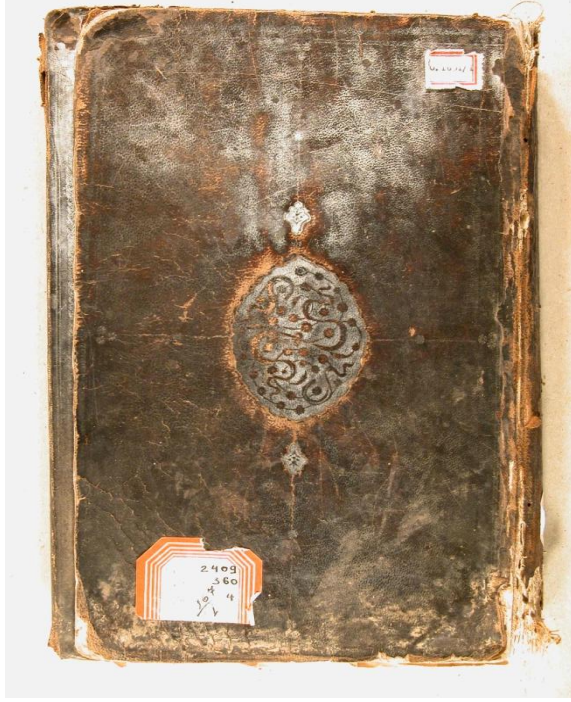
Şekil 154: 16 No'lu Eserin Fasl başı Tezhiplerinin Desen Çizimi.

ESER: 17

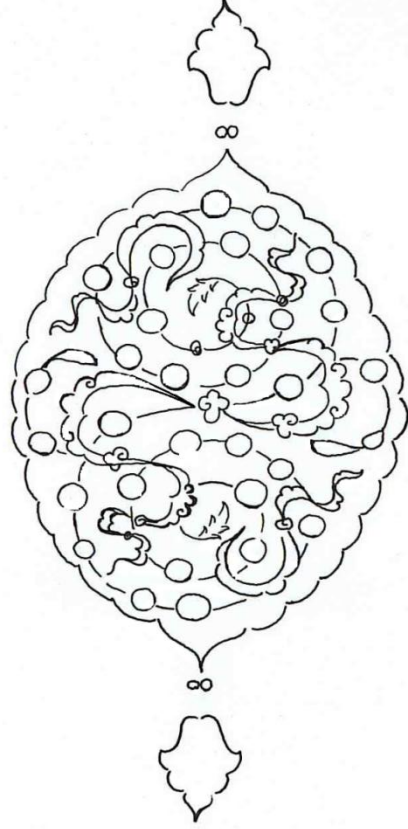
Envanter No	: BYEK 4024/ 32 Hk 1651–1
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Mecmaul-Enhur fi Şerhi Mültekal-Ebhur
Müellif	: Şeyhi-zade Abdurrahman b. Mehmed Gelibolulu (öl. 1078/1667)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Fıkıh
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 316x200-240x130 mm.
Yaprak	: .....
Satır	: 35
Kâğıt türü	: İsim filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Altan Ayırma Şemse, Kahverengi Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: Yazma eser salbekli şemse ve etrafı zencirekli olup kahverengi deri kaplı, miklepli, mukavva bir cilt içindedir. Oval şemse formunda bulut, helezoni dolanan dallar arasında pençlerden oluşturulmuş ters simetrik bir kompozisyon bulunmaktadır. Söz başları, duracaklar ve cetveller kırmızı mürekkep ile belirlenmiştir. İlk iki sayfa cetvelleri altın yaldızlıdır.

Şekil 155: 17 No'lu (Mecmaul-Enhur fi Şerhi Mültekal-Ebhur)'un Cilt Kabı.

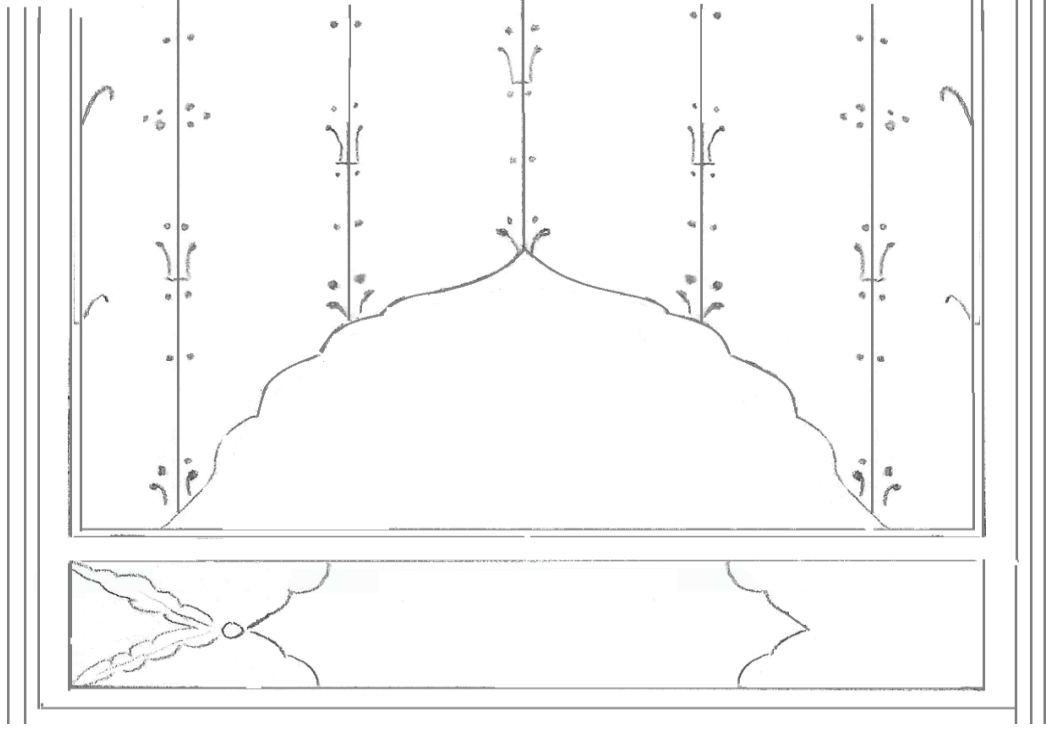

Şekil 156: 17 No'lu Eserin Cilt Kabının Çizimi.

Şekil 157: 17 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Yazma eserde unvan sayfası tezhibi dilimli kubbe şeklindedir. Kaba bir tezhip örneği görülmektedir. Ayırma rumiler ve bitkisel motiflerden oluşan kompozisyonda zemin mavi, ayırma rumilerin ortası ise kırmızı renk ile işlenmiştir. Sayfanın etrafını çevreleyen cetvelde kâğıt rengi üzerine siyah mürekkeple “:-:-:” şeklinde arasuyu uygulanmıştır. Kitabedaki ½ simetrik kompozisyon arasına, dendanla yazı alanı belirlenip alan boş bırakılmıştır. Basit tuğlar yapılarak tezhip tamamlanmıştır.

Şekil 158: 17 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Şeması.

Şekil 159: 17 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Desen Çizimi.

ESER: 18

Envanter No	: BYEK 4413/ 32 Hk 1865
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Et-Tervîh min Saâbit-Telvîh
Müellif	: Fazlı- İlahi Osman Âtpazâri (öl. 1102/1691)
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Fıkıh
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Talik
İstinsah Tarihi	: .....
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 225x170-200x93 mm.
Yaprak	: 287
Satır	: 27
Kâğıt türü	: Harf filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Kumaş Kaplı, Yüzey Gözüküyor.
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: Yazma eser, şemseli, miklepli, yeşil bez kaplı, bir cilt içerisindedir. Cildin üzerine kaplanan bez koruma amaçlı yapılmış olup, deri cilt yüzeyi gözüküyor. Dikkatlice bakıldığında cildin üzerinde fazla belli olmayan şemse motifi görülmektedir. Eserin kabı yıpranmış vaziyettedir. Sure başı tezhibi kubbe şeklinde hiçbir tezhip süsleme özelliği olmayan basit bir şekilde yapılmış, altın sıvama değildir. Kubbe dendanlarının üstünden lacivert ve kırmızı renkte kaba tığlar çıkmaktadır.

Şekil 160: 18 No'lu (Et-Tervîh min Saâbit-Telvîh)' in Cilt Kabi.

Şekil 161: 18 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

Şekil 162: 18 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Detayı.

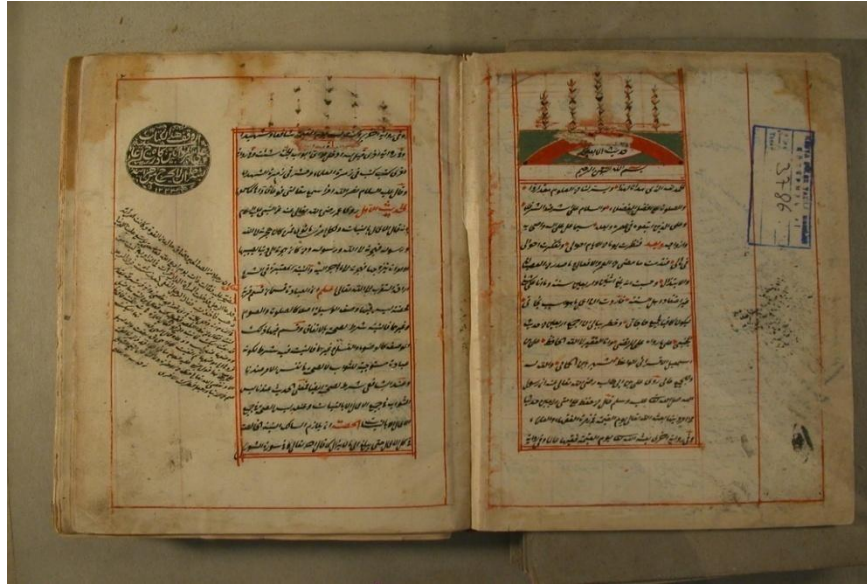
ESER: 19

Envanter No	: BYEK 3786/ 32 Hk 1453/1
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Erbaüne Hadîsen
Müellif	: İbn el-Hamâmî Ali b. İsmail Aksârayî
Hattat	: .....
Konu	: İslâm Dini-Hadis ve hadis ilmi
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Talik
İstinsah Tarihi	: 1136 / 1722
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	: 210x150-215x65 mm.
Yaprak	: 1b-48b
Satır	: 17
Kâğıt türü	: Birleşik harf filigranlı
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Alttan Ayırma Şemse Tekniği, Vişne Rengi Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: 18. yüzyıl başlarında istinsah edilmiş eser vişne rengi deri bir cilt üzerinde oval dilimli salbekli şemse bezemesi yer almaktadır. Mıklepli, alttan ayırma cilt tekniği olan, hatayi motiflerinden oluşturulmuş, serbest bir desen uygulanmıştır.

Şekil 163: 19 No'lu (Erbaûne Hâdisen)' in Cilt Kabi.

Şekil 164: 19 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

İlmi yazma eserlerde esere başlamadan önce unvan sayfasına yapılan tezhipli bezeme geleneği bu eserde de devam ettirilmiş, ancak tezhipte kullanılan geleneksel motiflerin yerine göze benzeyen basit geometrik bir şekil kırmızı ve yeşil renkli mürekkep ile uygulanmış, yine yeşil ve kırmızı renkli cetveller çekilerek üzerine basit tığlar yapılmıştır. Besmele yazılı alanda ise bezeme bulunmamaktadır.

ESER: 20

Envanter No	: BYEK 3818/ 32 Hk 1479
Bulunduğu Yer	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon	: Isparta İl Halk Kütüphanesi
Eser Adı	: Gunyetul-MutemellîŞerhüMunyetil-Musalli
Müellif	: İbrahim b.Muhammed-el-Halebî (öl. 956 / 1549)
Hattat	: Mehmed b. Abdullah
Konu	: İslâm Dini-Fıkıh
Yazı Dili - Türü	: Arapça / Nesih
İstinsah Tarihi	: 1147 / 1734
İstinsah Yeri	: .....
Boyut (Dış-İç)	:
Yaprak	:
Satır	: 25
Kâğıt türü	: Krem abadî
Müzehhip	: Belirtilmemiş
Cilt	: Yekşah Tekniğinde, Kahverengi Deri
Tezhip	: Unvan Sayfası
Ebru	: .....

Bezeme Özellikleri: 18. yüzyılda istinsah edilen eserin cildi; kahverengi deri üzerine altınla çift cetvel çekilmiş, cetvellerin köşelerine altın yekşah noktalar yapılmıştır. Kapaklara tek sıra altın zencirek bordür kullanılmıştır. Zencireğin dış ve iç kısmında iki sıra, altın kuzu çekilmiştir.

Şekil 165: 20 No'lu (Gunyetul-Mutemellî Şerhü- Munyetil-Musallî)'nin Cilt Kabi.

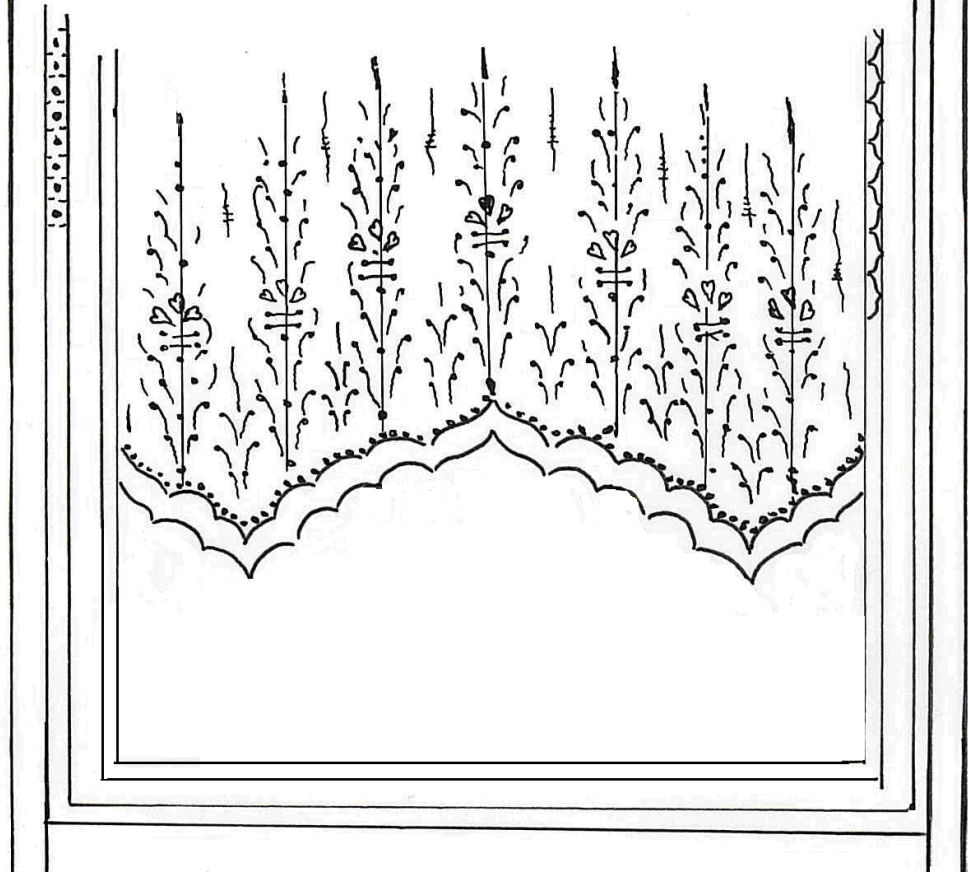

Şekil 166: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibi.

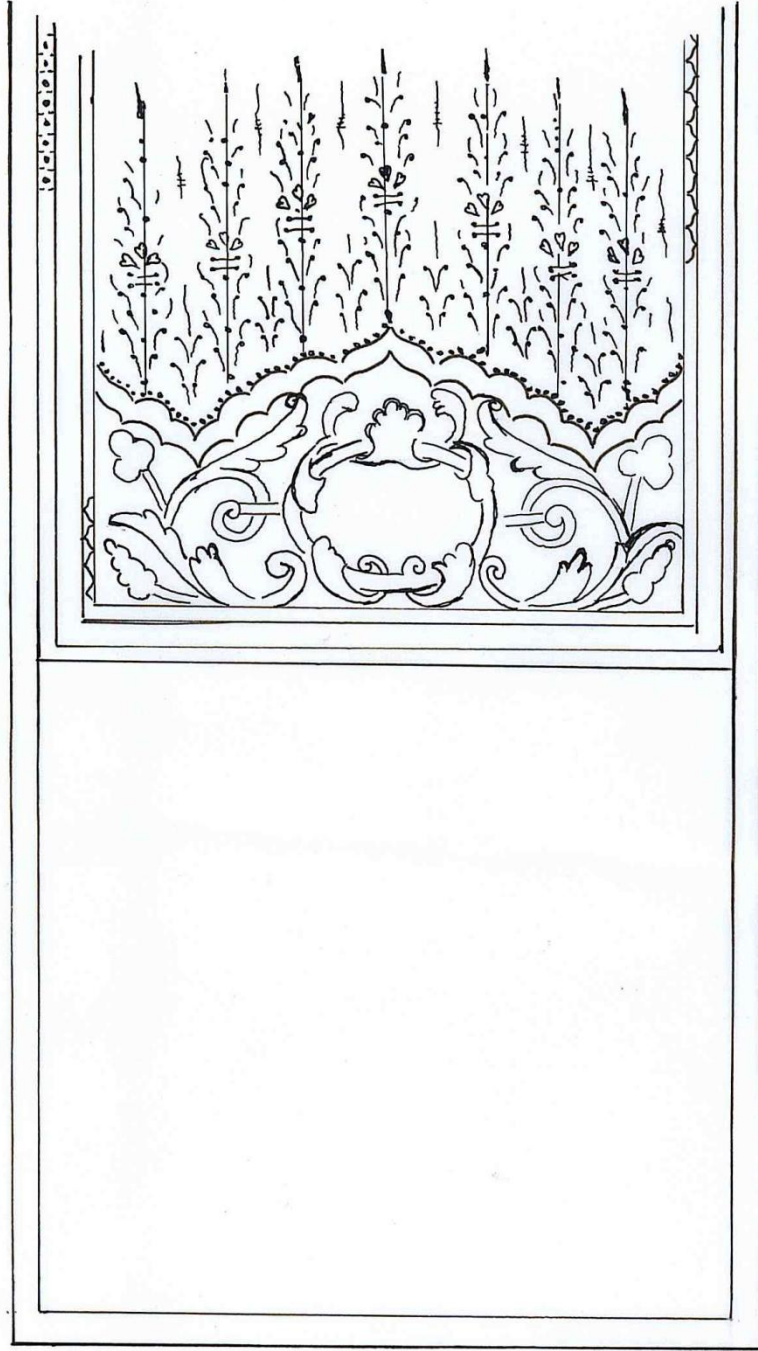

Şekil 167: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfası Tezhibinin Ayrıntısı.

Eserde sadece unvan sayfası tezhibi bulunmaktadır. 11 No'lu eser ile dönemselsel olarak benzerlik göstermektedir. Metnin ve tezhipli alanın kenarları 5mm kalınlığında altın cetveller ile çevrilmiştir. 1b unvan sayfası tezhibi yapıldığı devrin özelliği olan Barok-Rokoko üslûpta bezenmiştir. ½ tasarlanan desen C kıvrımlı kalın ve iri gösterişsiz yapraklardan oluşturulmuştur. Altın zemin üzerine yapraklar kırmızı ile boyanmış pembe renk ile gölgelendirilmiş, sarı altın zemin, yer yer üç nokta iğne perdahı yapılarak ışıltı kazandırılmıştır. Kompozisyonun tam ortasına yeşil renkli yuvarlak bir dal sarmalı yapıp bu sarmala yapışan iri lotus yapraklar ile mavi renkli dal dönmeleriyle gölgelendirme yapılarak kompozisyon tamamlanmıştır. Tezhibin etrafını çevreleyen ince cetvelin dışındaki ince arasuyuna ise kâğıt rengi üzerine siyah renk dendanlı iplikten oluşan zencerek uygulanmıştır. Tezhip deseninin bitiminde dendan dilimlerinin üzerine siyah renk kuzu çekilerek, siyah ve kırmızı çift tahrir uygulaması tığlarla desen tamamlanmıştır. Duraklar nokta şeklinde altın ile belirlenmiştir. Önemli kısımlarda kırmızı renk mürekkep kullanılmıştır.

Şekil 168: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfasının Desen Şeması.

Şekil 169: 20 No'lu Eserin Unvan Sayfasının Desen Çizimi.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Türk sanatında tarihi bir öneme sahip bir kültür birikiminin sonucu oluşan değerli el yazmaları, pek çok kişinin sabır ve emeği ile nakkaşhanelerde hazırlanarak, geleneksel kitap sanatlarının en zengin koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Bugün bu zengin koleksiyon başta dünya müze ve kütüphaneleri olmak üzere birçok müze ve kütüphaneyi doldurmaktadır.

Bu kütüphanelerden biri olan Isparta Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi Sultan I. Abdülhamid döneminde; Osmanlı Devletinin yenilikçi ve ıslahatçı sadrazamları arasında bulunan Ispartalı Halil Hamit Paşa tarafından 1783 yılında kurulmuştur. Kütüphaneye ilk kitap bağıışı, kurucusu Halil Hamit Paşa tarafından yapılmış, bu bağıışla ilk önce 554 adet olan kitap sayısı zaman içerisinde zenginleşerek gelişmiştir. Ancak yine zaman içerisinde kütüphane koleksiyonuna ait olan yazma eserler, uzun zaman uygunsuz depo şartlarında ve korumasız koşullarda neme, toza maruz kalarak zarar görmüştür. Ayrıca uzman eleman yokluğu nedeniyle tespit ve tasnifleri yapılamamıştır. 1994 yılında yazma eserler Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi'nden hem sağlıklı koşullarda korunmaya alınmak hem de bir merkezde toplanmak amacıyla, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine devredilmişlerdir. 1984 yılında faaliyete geçen bu kütüphane teknolojinin getirdiği yeniliklerden de faydalanarak dünyanın sayılı el yazması ve nadir matbu eser kütüphaneleri arasında yer almaktadır. Halen yüzü aşkın resmi ve özel koleksiyonu bünyesinde barındıran Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, dünyanın çeşitli kütüphanelerinde de yer alan yazma eserlerin dijital fotoğraflarını da ilim dünyası ve araştırmacıların hizmetine sunmaktadır.

“Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesinden Seçilen Yazma Eserlerde Görülen Tezyini Unsurlar” konulu çalışmamızda yazma eserlerin tamamı hakkında bir fikir oluşturularak kütüphane envanterine kayıtlı olan 1137 adet el yazması eser arasından tezhipli 130 adet eser tespit edilmiştir. Tez konusuna bir sınırlama getirilerek tezhipli eserler arasından tamamı 20 adet olan dini eserler belirlenmiş bu eserlerin cilt ve tezhipli sayfalarının bezeme özellikleri incelenmiş ve temin edilen dijital fotoğrafları üzerinden çizimleri yapılmıştır. Halil Hamid Paşa İl Halk Kütüphanesi'nden seçilen 20 adet yazma eser muhtevası açısından dini eser

özelliğinde olup, (15. yüzyıl ile 19. yüzyıllar) arasına tarihlendirilen eserlerdir, bu eserlerden bir tanesi Kuran-Kerim'dir. Diğer eserler ise hadis, fıkıh, kelim ve tefsir konularından oluşturmaktadır. Kütüphanede yer alan diğer eserler ise edebî, tarihi ve ilmi eserlerdir.

Kütüphanenin envanterinden seçilen 20 adet dini eserin incelenmesinde niteliksel olarak belirli değerlendirmelere ulaşılmıştır.

El yazması eserlerden 15 tanesi "nesih" hattı; 1 tanesi "kırmı nesih" hattıyla, 4 tanesi "talik" hattı ile yazılmıştır. Çalışma kapsamında yer alan unvan sayfasındaki tezhipler arasında muhakkak besmele ibareleri yer almaktadır. 6 No'lu (BYEK 3859 /32 Hk. 1519/ 4) eser buna örnektir. Eserlerden 17 tanesinin yazarı bellidir ve envanter kayıtlarında verilmiştir. Ancak eserlerin müzehhibleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Çünkü eserler kolektif bir çalışmanın sonucu ortaya çıkmıştır. Seçilen yazma eserlerin 11 adedinin, istinsah tarihinin belirtildiği, 9 adedinin ise istinsah tarihinin belli olmadığı görülmüştür.

İstinsah tarihi belli olmayan yazma eserlerde, kâğıdının cinsi, yazısı, mürekkebi, tezhib tarzı, ebrusu, minyatürü ve cildi, yazma eserin devrini belirlemede en büyük yardımcıdır. Ancak, bunlara göre kitabın yazıldığı dönemi belirlerken çok dikkatli olmak gerekir. Çünkü eldeki kitabın cildi eserin yazılışından çok sonra yapılmış olabileceği gibi, daha eski bir devirde yapılmış olan bir cilt kabının yazılmış olan hâlihazırdaki esere de geçirilmiş olabilir. Bu nedenle cilt, tezhip ve ebru bize bulunduğu eserin her zaman kesin tarihini vermemektedir.

Araştırmamızda yer alan yazma eserlerde yer alan tezyini unsurlar cilt, tezhip, hat, katı' ve ebru olarak ele alınarak katalog bölümünde ayrıntılı olarak eserlerle ilgili dönem özellikleri, kullanılan teknikler, üslup, motif ve desen analizleri yapılmış, dönemini yansıtan özellikler vurgulanmış, ciltler üzerinde yer alan bezemeler tespit edilerek anlatılmıştır.

İncelenen yazma eserlerin cildinde deri ve ebru kâğıt kullanılmış olup, dikdörtgen sayfa düzeninde cetvel ile sınırlanmış alanlara yerleştirilmiş, 16 adet eserde görülen salbekli şemse şeklindeki bezeme, bazılarında simetrik olarak uygulanmıştır. Alttan ayırma şemse bezeme tekniği olmak üzere, üstten ayırma şemse, mülemma şemse tekniği ve yekşah tarzındaki cilt tekniği uygulanmıştır.

Çalışmada yer alan 9 No'lu eserin (BYEK 4057/ 32 Hk 1654) cildi ve 13 No'lu eserin (BYEK 4012/ 32 Hk 1639) ciltlerinin deri kısımlarının yıpranmış ve ebru ile kaplanmış olduğu tesbit edilmiştir. Yazma eser ciltlerinin kaplarında özellikle 18. yy.dan sonra ebrulu kâğıt kullanımı çok yaygındır. Cilt kaplarının yan kâğıt kısımları dönemin özelliğini taşıyan serpmeli battal ebru, kumlu hatip ebru ile kaplanmıştır.

Çalışmada kapsamında yer alan 18 No'lu (BYEK 4413/ 32 Hk 1865) yazmanın cildine bez koruyucu unsur olarak kaplanmış, tarih bulunmadığı için 19. yüzyılda yapılmış bez kaplı tek cilt örneğidir.

Eser 1 No'lu Kur'an-ı Kerim (BYEK 4696/ 32 Hk 5784) 15. yüzyılda istinsah edilerek, Sultan Bâyezid'a ithaf edilmiş olup, salbekli şemse ve köşebentlerden müteşekkil kitap kabı güçlü bir desen ve kaliteli bir cilt işçiliğine sahiptir. 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başı karakteristik özelliklerini göstermektedir.

İncelenen 7 No'lu eser (BYEK 4489/ 32 Hk 1944) 14. yüzyıl ortalarında yazılmış, 16. yüzyılda istinsah edilmiştir. Eser cilt itibariyle klasik dönem sonu ancak tezhip deseni itibariyle 16. yüzyılın başlarına ait olduğu görülmektedir. Şemse ve köşebentlerden oluşan hatayi grubu motiflerle serbest bir tasarım yapılmıştır.

İncelenen yazma eserlerden 10 No'lu eser (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/ 2) ve 14 No'lu eserin (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/1) kütüphaneden alınan fotoğraflara göre cilt kapları aynıdır. Cildin deseni klasik tarzda ters simetrik özellikte yapılmış, saz yolu üslubunun hakim olduğu çok güzel bir örnek olmakla beraber ancak unvan sayfası tezhibi 18. yüzyıl batı tesirli bir desen özelliği göstermektedir. Cilt ya klasik bir kaptan alınmış olmalı ya da 18. yüzyılda kompozisyon tasarımı tekrar kullanılmıştır.

XVIII. yy.da Osmanlı bezeme sanatında yaygınlaşmaya başlayan ve XIX. yüzyılda yaygınlaşan, Avrupa barok ve rokoko süslemesi kitap sanatlarımızı etkilemiş, hem tezhipte hem de cilt üzerindeki bezemelerde bu etki görülmüştür.

Araştırma kapsamında yer alan eserlerin sürekli olarak elle açılmaktan sayfa kenarları ve deri ciltleri yıpranmış, çoğu neme maruz kalmış, bu yüzden tezhipli kısımlarda silinmeler ve boya kayıpları oluşmuştur. Bazılarında da kurt yeniği gibi biyolojik zararlıların verdiği hasarlar görülmüştür.

Tezhip özelliklerinin belirlenmesi amacıyla bilgisayar ortamına aktarılan fotoğraflardan, yazma eserlerin orijinal boyutlarına dikkat edilerek sayfaların tezyinli olan bölümlerinin şeması, desen kompozisyonu ve kanaviçeleri çıkarılmıştır. Kompozisyonların daha anlaşılabilir olması amacıyla sayfalardaki desenlerin helezon ve kanaviçeleri çizilmiştir.

Genel olarak eserlerin fihrist, serlevha, unvan, sure başı, hatime ve ketebe sayfalarının tezhipli olduğu belirlenmiştir.

Yazma eserleri yapıldıkları tarihi döneme göre gruplama oldukça yaygın olan bir sınıflama şeklidir. Dönem içerisinde yaşanan her türlü değişim yazma eserleri doğrudan veya dolaylı etkilemektedir. Yazma eserler dönemlere göre sınıflandırılırsa; desen, motif, renk, üslup ve kompozisyon, paftalama biçimi, gibi özellikler açısından eserlerin değerlendirilmesi kolaylaşır. İstinsah tarihi belli olmayan yazma eserler, istinsah tarihi belli olan benzer örnekler ile kıyaslandığında kâğıt, desen, motif, renk, paftalama biçimi ve bezeme teknikleri, gibi üslup özellikleri incelenerek tarihlendirilebilir.

İncelenen yazma eserlerin istinsah tarihleri şu şekildedir:

Eser 1 No'lu (BYEK 4696/ 32 Hk 5784) Kuran-Kerim, 15. yüzyılın sonlarında;

7 No'lu eser (BYEK 4489/ 32 Hk 1944) ve 8 No'lu eser (BYEK 3975/ 32 Hk 1613) ise 16. yüzyılın sonlarında;

5 No'lu eser (BYEK 4023/ 32 Hk 1650), 13 No'lu eser (BYEK 4012/ 32 Hk 1639) ve 20 No'lu eser (BYEK 3818/ 32 Hk 1479) 18. yüzyıl başlarında;

11 No'lu eser (BYEK 3997/ 32 Hk 1625), 14 No'lu eser (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/ 2) ve 15 No'lu eser (BYEK 4034/ 32 Hk 1659) 18. yüzyıl ortalarında;

12 No'lu eser (BYEK 4011/ 32 Hk 1638) ise 19. yüzyılda istinsah edilmiş tezhipli sayfalardır.

Eserlerin 9 tanesinde istinsah kaydının bulunmaması, eserlerin tarihlendirilmesi konusunda sıkıntılar oluşturmuştur. Bu eserlerin tezhip ve cilt özellikleri incelenerek tarihleri hakkında kesin olmamakla birlikte bilgi sahibi olunmuştur. Tarihlendirme yapılabilen eserlerin 1 tanesinin 15. yüzyıla; 2 tanesinin

16. yüzyıla; 7 tanesinin 18. yüzyıla ve 1 adet eserin ise, 19. yüzyıla ait olduğu belirlenmiştir.

Bezeme özellikleri ve kullanılan teknikler dikkate alındığında, yapıldığı tarih hakkında kaydı bulunmayan 2 No'lu eser (BYEK 3803/ 32 Hk 1468) bezeme özelliklerine göre kesin olmamakla beraber Türkmen üslubu etkisinde (15. yüzyıl sonu, 16. yüzyıl başı) olarak tarihlendirilmiştir. Tarihi kaydı bulunmayan 3 No'lu eser (BYEK 3840/ 32 Hk 1500); 4 No'lu eser (BYEK 3761/ 32 Hk 1428); 9 No'lu eser (BYEK 4057/ 32 Hk 1654) ve 10 No'lu (BYEK 4005/ 32 Hk 1633/ 2) yazma eserlerin kâğıt cinsine göre ve desen itibariyle 18. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir. 6 No'lu eser (BYEK 3859/ 32 Hk 1519/ 4) de ise kullanılan kâğıt cinsine göre ve işlenen tekniğe göre kesin olmamakla beraber, 15 ya da 16. yüzyıl dönem üslubu olabileceği düşünülmüştür. Tarihi kaydı olmayan 16 No'lu eser (BYEK 4340/ 32 Hk 1791/ 1-2) ve 18 No'lu eser (BYEK 4413/ 32 Hk 1865) kâğıt cinsine göre 19. yüzyıla tarihlendirilebilir. 17 No'lu eser (BYEK 4024/ 32 Hk 1651/ 1) ise, yazıldığı tarih itibariyle 17. yüzyılın üçüncü çeyreği ancak tezhip 19 yüzyıl sonları ya da acemi bir elden çıkmış olduğu düşünülmektedir.

Kütüphanede desen ve işçilik açısından yüksek kalitede örneklerin az sayıda olduğu görülmüştür. Dönemsel açıdan en erken örneklerin ise 15. yüzyıla ait olduğu belirlenmiştir.

Yazma eserlerin kâğıdı, genellikle el yapımı aharlı kâğıttır. İncelemeye konu olan yazmalarda Avrupa filigranlı kâğıtlar kullanıldığı, kâğıtlardaki armalardan anlaşılmaktadır. Yazmaların bir kısmında istinsah tarihi ile hattatın adı ketebe kayıtlarında bulunmakla birlikte, birçoğunda tarih, hattat ve özellikle müzehhip adına rastlanılmamaktadır.

Yazma eserlerde zahriye, serlevha, unvan sayfası ve hatime sayfalarının tamamının bir arada bulunduğu örneklere rastlanılmamıştır. İncelenen eserlerde bulunan tezhipli sayfalar; 2 adet ikilil serlevha sayfası, 1 adet hatime sayfası, 1 adet fihrist sayfası, 14 adet unvan sayfası tezhibi, 3 adet fasıl başı tezhibi örnekleri şeklindedir.

Yazma eserlerde incelenen 1 no'lu eser (BYEK 4696/ 32 Hk 5784) Kur'an-ı Kerim ve 2 no'lu eser (BYEK 3803/ 32 Hk 1468) hadis kitabında ikilil serlevha

sayfası bulunmaktadır. İklil serlevha sayfası karşılıklı çift sayfa ve dikdörtgen formudur. Kur' an-ı Kerim 15. yüzyılda yapılmış, serlevha sayfası, sure başları ve hatime sayfasından başka tezhipli sayfası bulunmamaktadır. Kur' an-ı Kerim serlevha sayfasıyla hatime sayfası form olarak benzer özellikte tezhip edilerek, sadece ikkil kısmında yuvarlak şekil ile paftalanmıştır. Bedahşi laciverdi, altın, yeşil ve hatime sayfasında yuvarlak paftada ise bordo zemin rengi olarak tercih edilmiştir.

XV. yy. ortalarında tezhipli el yazmalarının ortak desen anlayışına ve yüksek düzeyde işçiliğe sahip olduğu görülür. Tezhibin deseninde çok ince bir işçilik, emek, sabır ve ustalık gerektiren bir tasarım vardır. Tezhiplerde görülen desen özelliklerinde ağırlıklı olarak ayırma rumi, bulut, hatayi grubu penç, goncagül ve yapraklar kullanılmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (TSMK) muhafaza edilen 897/ 1492 tarihli II. Bayezid devri mushaf bezemesi ile incelenen 1496 istinsah tarihli 1 No'lu Kur' an-ı Kerim'in istinsah tarihi itibarıyla yakın tarih olması münasebetiyle benzer özellikte olabileceği düşünülmektedir.

İstinsah tarihi mevcut olmayan 2 No'lu eser (BYEK 3803/ 32 Hk 1468) Camius- Sahih isimli hadis kitabında fihrist sayfası tezhibi ve serlevha sayfası tezhibi dikdörtgen şeklinde karşılıklı çift sayfa olarak hazırlanmıştır. Eserin fihrist sayfası tezhibinde, Selçuklu ciltlerinde görülen geçme kafes şeklinde bezemeler yapılmıştır.

İlmi yazma eserlerin çoğunluğunda ilk sağ sayfada başlayan metin kısmının üstüne tezhip yapılmıştır. Yapılan tezhibin arasına da besmele ile başlayan ya da eserin adının yazılması için yazı alanı bırakılmıştır. 3 No'lu eser (BYEK 3840/ 32 Hk 1500) ve 11 No'lu eserlerin (BYEK 3997/ 32 Hk 1625), unvan sayfasının karşısına halkari bezeme tekniği uygulanmıştır.

Çalışma kapsamında yer alan 8 No'lu eserde (BYEK 3975/ 32 Hk 1613) hem unvan sayfası tezhibi hemde çift sayfa halkar yapılmış sayfa tezhipleri yer almaktadır. Bu nedenle fark oluşturan bir yazma eserdir.

Yazma eserlerde ilk sayfaya tezhip yapılması bir gelenek halini almıştır. Dolayısıyla, 18 No'lu eser (BYEK 4413/ 32 Hk 1865) ve 19 No'lu (BYEK 3786/ 32 Hk 1453/ 1) yazma eserlerde görülen kaba işçiliği olan bezeme, yazma eserlerin unvan sayfalarının tezhiplenmesini gösteren bir geleneğin devamı şeklindedir.

Eserlerin üst kısmını boş bırakmak ya da hemen yazı ile başlamak yerine dua kısmının basit şekillerle de olsa tezyin edildiği görülmüştür.

17. yüzyılın ortalarından itibaren batı etkileri Osmanlı sanatında yavaş yavaş kendini göstermiş, tezhip sanatında bir yandan geleneksel motifler, bir yandan da Avrupa sanatının etkisiyle oluşan yeni motifler kullanıldığı tesbit edilmiştir.

İncelenen bu eserlerin 2 tanesinde (Katalog No: 4 ve Katalog No: 10) vakıf mühürleri yer almaktadır.

Zengin bir kültür birikimine sahip olan Türkiye müzeleri ve kütüphanelerinde, her yıl cilt, hat ve tezhip gibi özellikleri açısından incelenmesi ve onarılması gereken eser sayısı artmaktadır. Ancak el yazması eserlere ulaşmada yaşanan sıkıntılar, bu eserlerin birçok yönden özelliklerini saptamayı da olanaksız kılmaktadır. Yazma eser ve kitap sanatları konusunda araştırma yapmak isteyen araştırmacılar aradıkları bilgilere envanter kayıtlarından sağlıklı bir şekilde ulaşamamaktadırlar. Yazma eserlerin envanter kayıtları uzman kişiler tarafından araştırılarak bu eserler hakkında doğru bilgiler verilmelidir. Eserlerin mevcut envanter kayıtları, tezhipli yazma eser ve belgelerin sahip olduğu her türlü yazı ve bezeme unsurlarını gösterecek şekilde yenilenmelidir. Bunun için konunun uzmanı kişilerin bu alanda istihdamı sağlanmalıdır.

Öncelikle eserlerin sağlıklı koşullarda korunmaya alınması, doğru bir şekilde tasniflerinin yapılması ve sonrasında da yapılacak bilimsel çalışmalar ile bunların sonuçlarının ortaya konulması eserlerin bir sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır.

Araştırma kapsamına alınan eserler; “sanat eseri” niteliği taşımaları ve dönemlerini yansıtacak kaynak eser olmaları nedeniyle, buldukları yüzyıl, bezeme özellikleri açısından Geleneksel Türk Sanatları Tarihine, sanat eğitimi alanlarına katkı sağlayacak ve ilerleyen dönemdeki araştırmalara ışık tutacaklardır. Ayrıca bu çalışma sonucunda elde edilen bilgiler geçmişten geleceğe örnek teşkil ederek, sanatkârlara ve araştırmacılara ilham verecektir.

KAYNAKÇA

- ACAR, M. Ş. (1999). **Türk Hat Sanatı**, Antik A. Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.
- AKAR, A. ve C. KESKİNER. (1978). **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları: 2, İstanbul.
- ALPAY, M. (1973). **Kütüphanecilik Terimleri**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Kütüphanecilik Bölümü Yayınları, İstanbul.
- ASLANAPA, O. (1993). **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BARROW, W. J. (1992). **El Yazmaları ve Belgeler: Bozulmaları ve Onarılmaları**, Çev. Neslihan Uraz, TKD İstanbul.
- BİNARK, İ. (1975). **Eski Kitapçılık Sanatımız**, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara.
- BİROL, A. İ. (2008). **Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul.
- BİROL, İ. ve Ç. DERMAN. (1990- 1995). **Türk Tezyini Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul.
- BLOOM, J. M. (2003). **Kâğıda İşlenen Uygarlık Kâğıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi**, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- CUNBUR, M. (1992). **Türklerde Tezhip Sanatı**, Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C:2, Ankara.
- ÇİĞ, K. (1971). **Türk Kitap Kapları**, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, Ankara.
- DERMAN, M. U. (1999). **Türk Hat Sanatının Şaheserleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Nurol Matbaacılık, Ankara.
- DERMAN, M.U. (2000). **65. Yaş Armağanı**, Editör: Irvin Cemil Schick, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERSOY, O. (1963). **XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Türkiye’de Kâğıt**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- ERSOY, A. (1989). **Türk Tezhip Sanatı**, Akbank Yayınları, İstanbul.
- ÖZEN, E. M. (1986). **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İ. Ü. Fen Fak. Döner Sermaye İşletmesi, Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul.
- ÖZEN, E. M. (1998). **Türk Cilt Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ÖZEN, E. M.(2003). **Türk Tezhip Sanatı**, Gözen Yayın Evi, İstanbul.
- ÖZEN, M. E. (2007). **Tezhip Sanatından Örnekler**, Marif Matbaacılık, İstanbul.

- ÖZKEÇECİ, İ. B. Ş. (2007). **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul.
- SAKAOĞLU, N. ve N. AKBAYAR. (2000). **Cilt Sanatı**, Osmanlı'da Zenaatten Sanata, Körfezbank Yayınları, C.2, İstanbul.
- SERİN, M. (1999). **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- SÜREYYA, M. (1891). **Sicill-i Osmani**, Matbaa-i Amire, C. 2, İstanbul.
- TANINDI Z. J. R. (1993). **Turkish Bookbinding in the 15th century The Foundation of an Otoman Court Style**, The United Kingdom.
- TEKİN, Ş. (1993). **Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları**, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd., İstanbul.
- YAZIR, M. B. (1972). **Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I**, (Nşr. Ugur DERMAN), DB Yayınları, Ankara.

MAKALELER

- AKSU, F. (1936). "Isparta İli Yer adları", İlk adım Matbaası, 1936, s. 150, (10 no.lu dipnot). Isparta.
- AKSU, F. (1939). "Sadrazam Halil Hamit Paşa'ya Dair", **Ün Dergisi**, c.V, S.63, Isparta.
- AKSU, H. (1999- 2000). "Türk Tezhip Sanatının Süsleme Unsurları", **Yeni Türkiye Dergisi**, Temmuz- Ağustos, Yıl: 6. Sayı: 34. Ankara.
- ALPARSLAN, A. (1999). "Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ARITAN, A. S. (1993). "Anadolu Selçuklu Cild Sanatının Özellikleri", **I- II. Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri**, Konya.
- ARITAN, A. S. (2002). "Anadolu Selçuklu Cilt Sanatı", **Türkler Ansiklopedisi**, C.7, Ankara.
- ARITAN, A. S. (2002). "Türk Ebru Sanatı", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XII, Ankara.
- ARSEVEN, C. E. (1983). "Bezeme", **Sanat Ansiklopedisi**, C. IV, M.E. B. Ankara.
- ARSEVEN, C. E. (1993). **Sanat Ansiklopedisi**, M.E. B. Basımevi. Cilt. IV, Ankara.
- BAYDAR, N. (2001). "Kütüphanelerdeki El Yazmalarının Pasif Konservasyonu", **Türk Kütüphaneciliği**, Cilt:15, Sayı:4
- BAYRAKTAR, N. (1970). "Yazma Eserlerin Değerlendirme Ölçüleri ve Sanat Değerleri", **Türk Kütüphaneciler Derneği**, V. Kurultayı, 19 Ağustos, C. 19, İstanbul.
- BAYRAKTAR, N. (1983). "Yazma Eserler", 30 Nisan, **Cebeci Halk Kütüphanesi Konferans Metni**.

- BEHZAD, T. Z. (1953). “Minyatür Tekniği”, Ankara Üni. **İlahiyat Fak. Dergisi**, 1953, Sayı: I, Ankara.
- BİNARK İ. (1986). “Türk kitapçılık tarihinde cilt sanatı”, Tuncer Gülensoy (Ed.), **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, 5-6 Mayıs 1986 Elazığ Bildiriler, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- CUNBUR, M. (1968). “Kanuni Sultan Süleyman’ın Baş Müzehhibi KaraMemi”, **Ön Asya Yayınları C:2**, Ankara.
- CUNBUR, M. (1987). “Yazma Eserlerde Kullanılan Kâğıt ve Özellikleri”, **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, (5- 6 Mayıs), Elazığ.
- DAĞLIOĞLU, H. T. (1941). “İsparta’da Halil Hamid Paşa Kütüphanesi”, **Ün Halkevi Mecmuası**, cilt: 8, Isparta.
- DERMAN, F. Ç. (1987). “Yazma Eserlerde Tezhip Sanatı”, **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, 5– 6 Mayıs, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- DERMAN, F. Ç. (1997). “Halkârî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C: 15, İstanbul.
- DERMAN, Ç. (1998). “Osmanlı’larda Tezhip Sanatı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, C.11, İstanbul
- DERMAN, F. Ç. (1999- 2000). “Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı”, **Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi**, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- DERMAN, Ç. (2002). “Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- DERMAN, Ç. (2007). “Osmanlı Tezhibine Çağdaş Bir Bakış”, **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi**’nde yapılan konuşma metni.
- DERMAN, F. Ç. (2010). “Tarihimizde Mushafların Bezenmesi”, **Diyanet İlmî Dergisi**, Cilt: 46 Sayı: 4, sayfa: 140, İstanbul.
- DERMAN, M. U. (1993). “Türk Hat Sanatı Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı”, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, Ankara.
- DERMAN, M. U. (1997). “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XVI, İstanbul.
- DERMAN, U. (1999). “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, **Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ERSOY, O. (1973). “Filigranların Tarih Araştırmalarındaki Rolü”, **VII. Türk Tarih Kongresi**, Ankara.
- MAHİR, B. (1990). “II. Bayezid Dönemi Nakışhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları”, **Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi**, Akbank Yayınları, Yıl: 20, Sayı: 60.

MAHİR, B. (1995). “Tezhib Sanatı, Geleneksel Türk Sanatları”, **Kültür Bakanlığı Yayınları**, İstanbul.

MESARA, G. (1997). “Müzehhib Karamemi”, **Art Decor Dergisi**, Nisan.

ODABAŞ, H. (2011). “Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma Eser Kütüphaneciliği”, *Bilig*, Kış 2011, Sayı 56, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.

ÖZEN, E. M. (1990). “Klâsik Cilt Sanatımızda Lâke”, **Antik Dekor Dergisi**, S.6.

ÖZCAN, A.R. (1994). “Ciltçilik” **Théma Larousse**, C.VI. İstanbul.

ÖZKAN, Ö. (2001). “El Yazması ve Nadir Eserlerde Kâğıt ve Filigranlı Kâğıt Kullanımı”, **Hacı Bektaş Veli Dergisi**, Sayı: 20, Ankara.

TANINDI, Z. (1984). “İslam’da Kitap Kabları ve Ustaları”, **Boyut Plastik Sanatlar Dergisi**, Yıl:3, sayı: 23, Mayıs

TANINDI, Z. (2002- 2004). “Kitap ve Tezhibi, Osmanlı Uygarlığı”, C.2, (Hazırlayan Halil İnalçık-Günsel Renda), **Kültür Bakanlığı Yayınları**, İstanbul.

TÜTÜNCÜ, A. T. (1971). “Halil Hamit Paşa Vakfiyesi ve Isparta Kütüphanesi”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C. XX, S.II, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İ. H. (1935). “Sadrazam Halil Hâmid Paşa”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt V.

ÜNVER, S. (1962). “XV. yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları”, **Bellekten Dergisi**, Cilt. XXVI, Ankara.

ÜSTÜN, A. (1994). “Necip Paşa Kütüphanesi’ndeki Yazmaların Tezhib Bakımından Önemi, Türk Kültüründe Tire”, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, İstanbul.

ÜSTÜN, A. (2007). “Türk Tezhib Sanatımız”, **Türk Kitap Sanatları Sempozyumu**, İSMEK, (23 Haziran), İstanbul.

TEZLER

AKSU, H. (1992). **Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı (Klasik Dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana sanat dalı Tezhip Programı, İstanbul.

ARITAN, A. S. (1992), **Konya Dışındaki Müze ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Üslubunu Taşıyan Cilt Kapları**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Konya.

DURAN, G. (1990). **Süleymaniye Kütüphanesindeki Türk Mushaflarında 16. yy. Serlevha Tezhipleri**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

HATİPOĞLU, O. (1997). **Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Tezhipli Yazma Eserler**, Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

İNAY, Ö. (2006). **Türk İslam Kitap Sanatında Lake Cilt Tasarımları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İŞMEN, H. (1994). **Süleymaniye Kütüphanesindeki Fatih devri Ciltleri**, Mimar Sinan Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

KALELİ, Ç. Z. (1999). **Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan Din Dışı Yazma Eserlerin Tezyînatı (15. ve 16. Yüzyıl Dîvanları)**, M. S. Ü. Güzel Sanatlar Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KARADENİZ, G. (2003). **Tezhip Sanatında Kullanılan Malzeme**, Mimar Sinan Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KÜPELİ, G. (2007). **II. Beyazıt Dönemi Tezhip Sanatı**, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enst. Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

TAŞKALE, F. (1994). **Tezhip Sanatının Kullanım Alanları**, M. S. Ü. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TUNCEL, M. (2003). **XVII. Yüzyıl Osmanlı Kur'an-ı Kerim Tezhip Tasarımları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.

YAZICI, K. (2008). **Türkiye'de El Yazması Eserlerin Korunması ve Restorasyonu**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi AnaBilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

ÜNVER, N ve D. KAYA. **Yazma Kitaplar**,
<http://www.yazmalar.org/elyazmaciligimiz.php#okutuphaneleri> (17.02.2005)

(<http://www.konyayazmakutup.gov.tr/> 28.04.2008).

(<http://www.yazmalar.gov.tr/> (02.06.2008).

EKLER

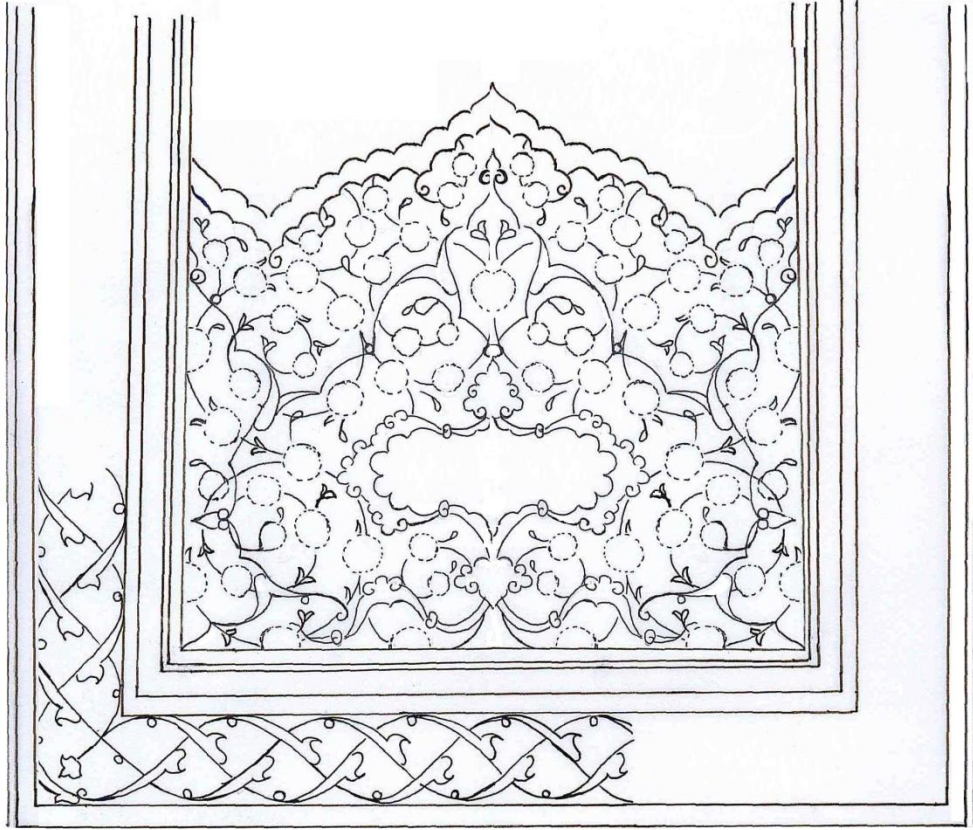
EK. I 2 No'lu (Câmius-Sahih) Eserin Serlevha Sayfasının Kopya Uygulaması.

EK. II Unvan Sayfası Deseni Kanaviçe Tasarımı Uygulaması.

EK. III Kubbeli Unvan Sayfası Deseni Kanaviçe Tasarımı Uygulaması.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Düzce'de doğdu, ilk, Orta tahsilini Eğirdir'de, lise tahsilini Şarkıkaraağaç Kız Meslek Lisesi Dekoratif El Sanatları alanında tamamladı. 1995 yılında girdiği Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları bölümünden 1999'da mezun oldu. 2000 yılında Isparta Meslek Okulu'nda, 2001 yılında Gelendost Çok Programlı Lisesi'nde ücretli öğretmen olarak görev almıştır. Denizli'de 2003- 2005 yıllarında tekstil firmalarına tasarım yapmıştır. 2010 yılı Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları alanında Yüksek Lisans programına başlamış, halen devam etmektedir.

Ayşe FALAK